

OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLLON KÄSIKIRJA

Työväline Padasjoen esiopetukseen, perusopetukseen ja lukioon

LAB-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosionomi Yamk
Lasten ja nuorten hyvinvoinnin
edistäminen
Kevät 2020
Pauliina Koskela

Tiivistelmä

Tekijä(t) Koskela, Pauliina	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK	Valmistumisaika Kevät 2020
	Sivumäärä 74	
Työn nimi Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja Työväline Padasjoen esiopetukseen, perusopetukseen ja lukioon		
Tutkinto Sosionomi YAMK		
Tiivistelmä Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja tehtiin Padasjoen kunnan toimeksiantona. Tarkoituksena oli vahvistaa koulujen henkilökunnan tietoisuutta oppilas- ja opiskelijahuollosta. Paikallisiin rakenteisiin perustuva käsikirja auttaa lasten ja nuorten kanssa työskentelevää henkilöstöä omaksumaan paremmin vuonna 2014 käyttöön otetun oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset käytännöt. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeisimpiä ja suurimpia muutoksia ovat yhteisöllisen ja yksilökohtaisen oppilas- ja opiskelijahuollon eriyttäminen. Lain mukaan ensisijainen työmuoto on yhteisöllistä, oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointia ja turvallisuutta tukevaa työtä. Yksilökohtainen oppilas- ja opiskelijahuolto on aiempaa järjestelmällisempää ja parantaa oppilaan tai opiskelijoiden yksityisyyden suojaa. Aluksi koulun henkilöstöltä selvitettiin kyselyllä, mitä tietoa he tarvitsevat ja mihin asioihin kaipaavat ohjeistusta. Tietoa haluttiin muun muassa siihen, kenelle yksittäisten oppilaiden asioiden hoitaminen kuuluu ja mitä oppilaiden tai opiskelijoiden asioita saa kertoa ja kenelle. Lisäksi tietoa haluttiin siitä, mitkä ovat oppilas- ja opiskelijahuollon lakisääteiset palvelut ja eri toimijoiden roolit ja vastuu. Käsikirjasta toivottiin ennen kaikkea löytyvän vinkkejä ja hyviä menetelmiä käytännön työhön. Käsikirjasta käy ilmi, miten uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki ja perusopetuslaki linkittyvät toisiinsa. Aineistoa opinnäytetyöhön saatiin myös muilla osallistavilla menetelmillä. Opetushenkilöstön koulutuspäivässä käytettiin learning cafe-menetelmää, jossa henkilöstö paneutui oppilas- ja opiskelijahuollon asioihin pienryhmissä. Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivässä ja ohjausryhmässä keskityttiin pohtimaan aiheita ja tilanteita, mihin tarvittaisiin lisää tietoa tai vahvistusta. Ohjausryhmän esittämät aiheet nousivat esiin arkisista havainnoista henkilöstön keskuudessa. Työni käsittelee oppilas- ja opiskelijahuollon asioita eri näkökulmista – miten oppilas- ja opiskelijahuoltoa toteutetaan lain mukaisesti osallistaen oppilaat tai opiskelijat ja heidän huoltajansa ja noudattaen henkilökunnan virkavastuuta.		

Asiasanat

oppilas- ja opiskelijahuolto, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, yhteisöllinen oppilas- ja opiskelijahuolto, yksilökohtainen oppilas- ja opiskelijahuolto, hyvät työmenetelmät, Padasjoen kunta

Abstract

Author(s) Koskela, Pauliina	Type of publication Master thesis	Published Spring 2020
	Number of pages 74	
Title of publication The handbook of the student welfare Tool for the preschool, basic school and high school at Padasjoki		
Name of Degree Master of Social services		
Abstract The handbook of the student welfare is made as an assignment by Padasjoki municipality. This handbook was made to increase knowledge about the student welfare. The staff impressed, that this book, which is based on the local structures, will help them to work with the children and the youth and embrace better law and practices of student welfare of 2014. The main changes in the law of the student welfare are separating the communal and the individual student welfare. The law states that the primary form of work is communal work, which supports the welfare and safety of the students. The individual student welfare is more systematic and improves the privacy policy of the students better. At first, the inquiry that was made for the staff of the schools found out what kind of knowledge and instructions they will need. The answers of the inquiry were that the staff would want to know about the work of the individual student -who works with them and to whom am I allowed to talk about it. In addition, more knowledge was wanted about what is the legal services of the student welfare and what roles and responsibilities the staff of student welfare has. The tips and the good methods were also discussed in the handbook. The handbook reveals how the law of the student care and the law of the school are linked to each other. The material for this thesis was obtained by the other involved methods. In the education day of the teaching staff the learning café-method was used where the staff familiarize themselves student welfare with small groups. The developing day and the executive team of the student welfare focused on reflection about the topics and situations which would need more information or confirmation. The topics of the executive team were the observations about the everyday situations between the staff. This work of mine deals with issues of the student welfare from different angles – how the student welfare is implemented in accordance with the law by involving the students and their parents and in accordance with the official responsibility of the staff.		
Keywords: the student welfare, the law of the student welfare, the communal student welfare, the individual student care, good methods of work, Padasjoki community		

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA.....	3
2.1	Yleiskuvaus Padasjoen kunnasta	3
2.2	Opetus Padasjoen kunnassa	4
2.3	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	7
3	OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLLON JÄRJESTÄMINEN.....	10
3.1	Oppilas- ja opiskelijahuoltolain uudistus 2013.....	10
3.2	Oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä ohjaavat lait ja asiakirjat	12
3.3	Monialainen ja monitoimijainen työ oppilas- ja opiskelijahuollossa.....	15
4	OPINNÄYTETYÖSSÄ KÄYTETYT TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄT	22
4.1	Toimintatutkimus	22
4.2	Tutkimus- ja kehittämismenetelmät.....	25
5	KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS.....	29
5.1	Kehittämishankkeen vaiheet	29
5.2	Aineiston analysointi	31
5.3	Valitut menetelmät	33
6	KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET	36
6.1	Alkukartoitus	36
6.2	Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivä	38
6.3	Opetushenkilöstön koulutus- ja suunnitteluiltpäivä (VESO).....	40
6.4	Osallistuva havainnointi ja työryhmätyöskentely	41
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA KÄSIKIRJAN HAHMOTTAMINEN	44
8	POHDINTA	61
8.1	Kehittämishankkeen eettisyys ja luotettavuus	61
8.2	Jatkokehittämisehdotukset.....	62
8.3	Arviointi kehittämishanketyöstä.....	65
	LÄHTEET	69

1 JOHDANTO

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki uudistui vuonna 2014. Silloin oppilas- ja opiskelijahuollossa yksilöllinen ja yhteisöllinen oppilashuolto erotettiin kahdeksi eri osa-alueeksi oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi. Lakiin on koottu muun muassa lakisääteiset oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut, opiskeluhuoltotyön kirjaaminen, henkilötietojen käsittely, salassapito ja rekisterinpito, oppilas- ja opiskelijahuoltotyön valvonta, seuranta ja arviointi, mikä tekeekin oppilas- ja opiskeluhuoltotyöstä paljon entistä järjestelmällisempää (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Kunnissa, kouluissa ja oppilaitoksessa lain myötä tulleet uudistukset on otettu hyvin eritasoisesti käyttöön. Toisaalla on alusta asti ollut hyvät ja toimivat käytännöt, kun työstivät asiaa jo hyvissä ajoin ennen uudistusta. Joissain kunnissa oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaiset uudistukset ovat vielä kesken – edelleenkaan ei kaikkialla tiedetä, mitä uusi laki toi tullessaan ja miten sen puitteissa tulee toimia (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.)

Opinnäytetyöni aihe ”Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja – työväline Padasjoen esikouluun, perusopetukseen ja lukioon” tuli toimeksiantona Padasjoen kunnasta, tarkemmin sanottuna Padasjoen yhtenäiskoulusta. Osa koulujen henkilöstöstä kokee, että eivät ole riittävän tietoisia siitä, miten lain mukaan tulisi oppilas- tai opiskelijahuoltoa vaativissa tilanteissa toimia. Osa on taas kokenut, että kaikki henkilöstöön kuuluvat eivät hoida heille kuuluvia oppilashuollollisia tehtäviä ja kuormittuvat itse liikaa hoitaessaan toisille kuuluvia asioita. Tiedonsiirtoon ja salassapitoon liittyvät asiat ovat myös herättäneet paljon kysymyksiä. Henkilöstö halusi tietoa oppilas- ja opiskelijahuollosta yksissä kansissa.

Koulujen henkilöstölle tehtiin kysely Wilmassa keväällä 2019. Kyselyyn vastasi yksitoista opettajaa, mikä on mielestäni vähäinen määrä siihen nähden, miten paljon oppilas- ja opiskelijahuollon ongelmista on puhuttu. Nämä yksitoista vastausta olivat hyviä ja sain niistä vinkkejä siihen, millaisia asioita käsikirjasta toivotaan löytyvän. Lisäksi hyödyntäen muita tutkimusmenetelmiä ja teoretietoa oppilas- ja opiskelijahuollosta sain kokoon tarvittavan aineiston käsikirjaa varten. Henkilöstön osallistaminen tässä kehittämishankkeessa oli tärkeää, koska heidän kokemuksensa oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja heidän kanssaan käydyt keskustelut antoivat sitä tietoa, mitä käsikirjaan haluttiin.

Tämä on itselleni läheinen ja mielenkiintoinen aihe, koska käytän työajastani 40 prosenttia koulukuraattorin työhön. Niitä tehtäviä olen hoitanut nyt viisi vuotta, eli oikeastaan koko sen ajan, kun uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on ollut voimassa. Tänä aikana

toimiessani kaksi päivää viikossa koulun arjessa, olen huomannut, mitä haasteita oppilas- ja opiskelijahuollossa edelleen on. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen vuoden 2018 arvioinnissa tulee esille, että eniten kehittämistä kaivataan ennaltaehkäisevään ja yhteisölliseen työhön, varhaiseen tukeen ja oppilaiden tai opiskelijoiden osallisuuteen (Summanen, Rumpu & Huhtanen 2018, 84.)

Lain vaatimat opiskeluhuoltosuunnitelmat löytyvät lähes joka kunnasta. Opiskeluhuoltosuunnitelmassa tulee olla kuvattuna oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut ja muut sidosryhmät, käsitteiden kuvaus, ohjeistus yhteisölliseen ja yksilölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon sekä kodin ja koulun yhteistyö (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013). Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjaan kuvataan näiden lisäksi oppilas- ja opiskelijahuollon myös esimerkkitilanteita ja hyviä käytäntöjä.

Kunnissa on erilaisia organisaatorakenteita ja siksi on tärkeää, että oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja perustuu oman kunnan rakenteisiin. Silloin se on nimenomaan tarkoitettu oman kunnan käyttöön ja sen sisältö on helpommin käsitettävissä. Opinnäytetyötä työstäessäni tutustuin Kaarinan kunnan perusopetuksen oppilashuollon käsikirjaan ja siinä on paljon samoja asioita, joita minunkin opinnäytetyöltäni haluttiin. Toki joka kunnassa on omat tarpeet ja erityispiirteet, jotka ovat tärkeitä asioita ottaa huomioon. Tärkeänä asiana pidin Kaarinan mallissa esimerkiksi sitä, että siinä oli kerrottu, miten oppilaan asioita hoidetaan yksinhuoltajien, yhteishuoltajien tai sijoitettujen lasten huoltajien kanssa. Tärkeä asia, joka ei välttämättä ole kaikille itsestään selvää. Myös Kaarinan oppilashuollon käsikirjasta on tulkittavissa paikalliset haasteet ja erityispiirteet (Kaasalainen, Kansa, Luoto & Niittymäki 2018.)

2 KEHITTÄMISHANKKEEN TAUSTA

2.1 Yleiskuvaus Padasjoen kunnasta

Padasjoki on noin 3000 asukkaan kunta Päijät-Hämeen pohjoisosassa, Asikkalan ja Kuhmoisten välissä, Päijänteen rannalla. Väestönkehitys on ollut viime vuosina miinusmerkistä, lasten ja nuorten määrä vähenee ja ikääntyneiden määrä kasvaa. Padasjoella on noin 400 alle 18-vuotiasta, joista noin 240 on esi- tai perusopetuksessa (Miettinen 2019). Tästä huolimatta Padasjoella on kuitenkin panostettu hyvin lasten ja nuorten asioihin. Onkin useasti todettu, että vaikka lasten ja nuorten lukumäärä vähenee, työn tarve ei. Puitteet ovat siis kohtuullisen hyvät: Liikuntapaikkoja on uudistettu ja uudisrakennettu viime vuosina, kunnassa on myös oma uimahalli. Nuorisotoimen ja eri yhdistysten palvelut taivoittavat lähes kaikki peruskouluikäiset lapset ja lukiolaiset (Leppialho 2019.)

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat perustasoa. Osan niistä Padasjoelle tuottaa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä. Osan oppilas- ja opiskelijahuollon palveluista, kuten koulukuraattori- ja psykologipalvelut kunta tuottaa omanaan. Tällä on haluttu taata palveluiden lainmukainen tavoitettavuus. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saanti on heikkoa, mikä näkyy suoraan koulukuraattorin ja -psykologin lisääntyneissä asiakasmäärissä. Mielenterveyspalveluiden heikko saatavuus ei ole pelkästään Padasjoen eikä edes maakunnan ongelma, vaan koskee koko maata (Leppialho 2019).

Padasjoen kunnan oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaa oma ohjausryhmänsä, jota johtaa ja koordinoi sivistysjohtaja. Muita jäseniä ovat rehtori, vararehtori, opinto-ohjaaja, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja ja varhaiskasvatusjohtaja. Ohjausryhmä vastaa oppilas- ja opiskeluhuollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Lain mukaan ohjausryhmä voi olla vaikka useamman kunnan yhteinen, mutta Padasjoella se on koottu omassa kunnassa työskentelevistä asiantuntijoista (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013). Ohjausryhmän puheenjohtaja voi tarvittaessa kutsua kokouksiin myös muita asiantuntijoita. Ohjausryhmä kokoontuu vuosittain 1-2 kertaa. Oppilas- ja opiskelijahuolto, esiopetus, koulut sekä lukio kuuluvat sivistystoimen alaisuuteen ja asioista päättävä elin on sivistyslautakunta (Leppialho 2019.)

Padasjoki sijaitsee noin 50 kilometrin päässä Lahdesta, joka on lähin kaupunki. Haasteen asioinnille tuo julkisen liikenteen vähyys. Sosiaali- ja terveyspalvelut kuntaan tuottaa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä ja erityistason palvelut ja osa perustasoisista palveluista on saatavilla ainoastaan Lahdessa. Saadakseensa paikkakunnan ulkopuolella tarjottavia

palveluita on oltava oma auto käytössä. Padasjoen kunta on päättänyt panostaa enemmän ennaltaehkäiseviin lasten ja nuorten palveluihin ja varhaiseen tukeen, koska vaativamman tason palvelut eivät ole helposti saatavilla (Leppialho 2019.)

Padasjoen kuntastrategiaa laadittaessa otettiin huomioon lasten, nuorten ja perheiden palvelut ja niiden turvaaminen. Kunnan strategiassa mainitaan muun muassa maan hallituksen kärkihanke, lapsiperhepalveluiden muutosohjelma (LAPE), jossa kunta on vahvasti mukana sekä maakunnallisella että kunnallisella tasolla. Padasjoki on linjannut strategiassaan, että lasten, nuorten ja perheiden palveluihin panostetaan. Hyvin hoidettujen lapsiperhepalveluiden toivotaan lisäävän kuntaan vetovoimaa ja toisaalta myös pitovoimaa (Leppialho 2019.)

Esimerkkinä Padasjoen kunnan halusta panostaa lasten ja nuorten palveluihin oli koulukuljetusperiaatteiden uudistaminen keväällä 2019. Ne on laadittu niin lapsilähtöisesti, kuin vain on käytännössä voitu. Esimerkiksi perusopetuslain 32§:n mukainen viiden kilometrin raja, mikä oikeuttaa koulukuljetuksiin pääsyn, muutettiin Padasjoella kolmeksi kilometriksi. Tämäkin kertoo siitä, että Padasjoella halutaan kehittää lasten, nuorten ja perheiden palveluita ja uudistaa niitä tarpeen mukaisesti (Perusopetuslaki 1998, Padasjoen sivistyslautakunta 2019.)

2.2 Opetus Padasjoen kunnassa

Esiopetus

Padasjoen kunta järjestää lakisääteisen esiopetuksen Majavan Päiväkodilla. Kaikki esiopetusikäiset eli 6-vuotiaat osallistuvat esiopetukseen. Myös ne lapset, joiden koulunkäynnin aloitusta on lykätty, ovat oikeutettuja maksuttomaan esiopetukseen. Esiopetusta ohjaa perusopetuslaki, jonka mukaan lapsen huoltaja on vastuussa siitä, että lapsi osallistuu esiopetukseen tai sen tavoitteet saavuttamaan toimintaan oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä lukuvuotena (Perusopetuslaki 1998.)

Esikouluryhmä on Padasjoella pieni, vuosittain esikoulun aloittaa noin 20 lasta. Pienen ryhmän ansiosta lapsille on annettavissa hyvinkin yksilöllistä, tarpeen mukaista tukea. Padasjoen esikoulussa sekä huoltajat, opetushenkilöstö, varhaiskasvatushenkilöstö ja oppilashuollon henkilöstö pitävät erittäin tärkeänä, että lapselle opetetaan esikouluvuoden aikana vuorovaikutustaitoja, ystävällisyyttä ja sosiaalisia taitoja, erilaisuuden hyväksymistä ja toisten kunnioittamista. Lisäksi Padasjoen esiopetuksessa painotetaan leikkiä ja liikuntaa, lasten ja aikuisten yhdessäoloa ja moniammatillisuutta lasten tukemisessa. Esiopetusta Padasjoen kunnassa johtaa varhaiskasvatusjohtaja. Padasjoella on aloitettu

valmistelut esikoulun siirtymisestä Padasjoen yhtenäiskoulun, Kullasvuoren alakoulun yhteyteen. Tämä tulee toteutumaan lähivuosina (Esiopetussuunnitelma 2016, Leppialho 2019.)

Padasjoen esiopetuksen oppilashuoltoryhmä kokoontuu kaksi kertaa vuodessa ja tarvittaessa useammin. Ryhmässä käsiteltyjä asioita ovat muun muassa turvallisuusasiat, vuosittaiset teemat esiopetuksessa (esimerkiksi luonto, leikki ja liikunta), lasten terveydenhuollon asiat kuten suuhygienistin vierailu ja esiopetusryhmän kuvaus yleisellä tasolla. Esikoulun oppilashuoltoryhmään kuuluvat vakiojäseninä varhaiskasvatusjohtaja, esikoulun henkilöstön edustus, koulukuraattori, laaja-alainen erityisopettaja ja lastenneuvolan edustus. Lisäksi kutsuttuna yksittäisiin kokouksiin voidaan kutsua esimerkiksi huoltajien edustaja, päiväkodin laitos- ja keittiöhuollon henkilöstöä tai muuta henkilöstöä, jotka työskentelevät esikoululaisten keskuudessa. Ryhmän koollekutsujana ja koordinoijana toimii varhaiskasvatusjohtaja (Myllykangas 2019.)

Perusopetus

Padasjoen yhtenäiskouluun kuuluu kaksi eri koulurakennusta: Kullasvuoren koulu, jossa opiskelevat 1.-6.-luokkalaiset ja Pappilanmäen koulu, jossa opiskelevat 7.-9.-luokkalaiset. Molempien koulujen läheisyydessä on lähiliikunta-alueet, joten välitunti- ja koululiikunnalla on monipuoliset puitteet. Padasjoen yhtenäiskoulua johtaa yhteinen rehtori ja lisäksi vararehtorit vastaavat molempien koulujen päivittäisistä asioista. Myös peruskoulussa opetusryhmät ovat pieniä, mikä takaa laadukkaan, yksilökohtaisen opetuksen ja lisää opettajan mahdollisuuksia oppilaan varhaiseen tukeen (Perusopetuksen opetussuunnitelma 2017, Miettinen 2019.)

Lain mukaan kunnan tulee järjestää perusopetus kaikille oppivelvollisille, jotka asuvat kunnan alueella tai jostain syystä oleskelevat pidempiaikaisesti kunnan alueella ja heillä on oikeus saada myös oppilas- ja opiskelijahuollon palveluita. Lisäksi kunnan on järjestettävä opetus niin, että sekä koulupäivät että koulumatkat ovat turvallisia ja liikenneyhteydet sujuvat ja turvalliset (Perusopetuslaki 1998.)

Padasjoella perusopetuksessa tuetaan uuden opetussuunnitelman mukaisesti oppilaiden kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen, kauneuteen, oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Niin valtakunnallisen kuin paikallisenkin opetussuunnitelman mukaan Padasjoella perusopetuksen tarkoitus on edistää oppimista, osallisuutta, hyvinvointia ja kestäväää elämäntapaa (Perusopetuksen opetussuunnitelma 2017.)

Kullasvuoren koulun oppilashuoltoryhmä kokoontuu keskimäärin kerran kuussa. Koulu-kohtaisessa ryhmässä käsitellään oppilaitoksen ja luokkien ajankohtaisia asioita ja ilmiöitä yleisellä tasolla, käydään läpi oppilaille teetetyt mitä kuuluu-kyselyt luokittain ja sovitaan yhteisesti tarvittaessa tehtävistä toimenpiteistä. Kullasvuoren koulukohtaista oppilashuoltoryhmää koordinoi vararehtori ja hän toimii myös ryhmän koollekutsujana. Muita vakituksia jäseniä ovat koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja, erityisluokanopettaja ja laaja-alainen erityisopettaja. Lisäksi erikseen kutsuttuja ammattilaisia ovat muun muassa koulupsykologi, luokanopettajat ja myös muu koulun henkilöstö (Reinikka-Järvinen 2019.)

Pappilanmäen koulun ja Padasjoen lukion yhteisöllistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa koordinoi opinto-ohjaaja, joka toimii myös ryhmän koollekutsujana. Hänen lisäksi ryhmään kuuluvat rehtori, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja, laaja-alainen erityisopettaja ja joustavan perusopetuksen (JOPO) erityisopettaja. Tässä oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmässä käsitellään yleisiä asioita ja ajankohtaisia ilmiöitä, koulun viihtyvyyteen liittyviä asioita ja käydään läpi mitä kuuluu-kyselyn tulokset luokittain. Ryhmä on antanut myös lausuntoja sivistyslautakunnalle palveluiden parantamiseksi ja kehittämiseksi. Ryhmän kokouksiin voidaan tarvittaessa kutsua lisäksi muita asiantuntijoita (Saarinen 2019.)

Padasjoki on mukana Päijät-Hämeen yhteisessä työryhmässä (OOOT-ryhmä), jonka aiheena on ”varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitokset lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena”. Ryhmä perustettiin hallituksen kärkihankkeen, LAPE-muutosohjelman yhteydessä vuonna 2018. Padasjoen edustajana työryhmässä toimii opinto-ohjaaja ja varajäsenenä koulukuraattori. Työryhmä kokoontuu keskimäärin neljä kertaa lukuvuodessa. Alueellinen yhteistyö on tärkeä osa oppilas- ja opiskelijahuoltoa, koska on tärkeää tietää, mitä ja miten muissa kunnissa asioita hoidetaan. Työryhmän kuntakohtaisen edustajan tehtävänä on tuoda tietoa oman kunnan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisen työhön (Päijät-Hämeen liitto 2019.)

Lukio

Padasjoen lukio toimii samassa rakennuksessa yläkoulun eli Pappilanmäen koulun kanssa. Padasjoella lukio on pieni, mutta kunnan päättäjien keskuudessa tahtotila oman lukion säilyttämiseen on suuri. Padasjoen kunnanvaltuusto on linjannut, että kaikki opiskelijat, jotka aloittavat lukio-opinnot Padasjoen lukiossa, saavat käydä ne Padasjoella loppuun. Lisäksi kunnassa päätettiin viime vuonna, että lukio-opiskelu materiaaleineen, oppikirjoineen ja opiskeluvälineineen on Padasjoella ilmaista ja syksyllä 2019 sivistyslautakunta päätti, että jokainen Padasjoen lukioon tuleva opiskelija saa suorittaa autokoulun

opinnot ilmaiseksi. Lukion aloittaa Padasjoella vuosittain 7-20 opiskelijaa, mikä on hieman vajaa puolet ikäluokasta (Padasjoen sivistyslautakunta 2019, Miettinen 2019.)

Lukiolaki uudistui vuonna 2018. Sen mukaan lukiokoulutuksen tarkoituksena on antaa opiskelijoille valmiudet korkeakouluopintoihin. Lisäksi lukiokoulutus tukee opiskelijoiden hyvinvointia, sivistymistä ja aktiivisuutta. Lukiosta opiskelija saa tarpeellisia tietoja, taitoja ja valmiuksia itsensä jatkuvaan kehittämiseen (Lukiolaki 2018.)

2.3 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Tämä opinnäytetyö toteutetaan tutkimuksellisenä kehittämishankkeena. Lähtökohtaisesti kehittämishankkeiden tavoitteena on saada aikaan jokin uusi toimintamalli, menetelmä tai tuotos, jolla saadaan kehitettyä käytännön työtä. Sen lisäksi, että kehittämishankkeella saadaan käynnistettyä jotakin uutta, se tuottaa aiheesta myös perusteltua ja tutkittua tietoa (Toikko & Rantanen 2009, 16.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on luoda koulujen ja oppilashuollon henkilöstölle käytännönläheinen käsikirja päivittäiseen oppilashuoltotyöhön. Ajatus opinnäytetyön aiheesta tuli siitä, että toimeksiantajan mukaan koulujen toimintatavat ja menetelmät oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä eivät edelleenkään ole olleet aina lainmukaisia. Myös Opetushallituksen alaisuudessa toimiva valtakunnallinen oppimis- ja osaamiskeskus Valteri on todennut saman haasteen:

”Kunnissa on tavattu normistoa, perustettu ryhmiä ja kirjattu suunnitelmia. Opetushallitus ja THL ovat tuottaneet oppaita, järjestäneet koulutuksia ja vastailleet kysymyksiin. Aluehallintovirastojen juristit ovat selventäneet ja selvittäneet. Kaikesta huolimatta lain toteuttamisessa laahaa vanhoja käytänteitä ja tiedon siirron käytänteet tuntuivat mutkistuneen entisestään.” (Valteri 2018.)

Käsikirjalla halutaan syventää koulujen henkilöstön tietoisuutta oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyvissä asioissa.

”Lain tarkoituksena on 1) edistää oppilaiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntymistä 2) edistää oppilaitosyhteisön ja opiskeluympäristön hyvinvointia, terveellisyttä ja turvallisuutta, esteettömyyttä, yhteisöllistä toimintaa sekä kodin ja koulun välistä yhteistyötä 3) turvata varhainen tuki sitä tarvitseville 4) turvata opiskelijoiden

tarvitsemien opiskeluhuoltopalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja laatu 5) vahvistaa opiskelijahuollon toteuttamista ja johtamista toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä”.

Näin kuvataan laissa oppilas- ja opiskelijahuoltotyön tarkoitusta. Nämä viisi kohtaa ovat 2014 käyttöön otetun oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeisimmät kohdat, joiden mukaan oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä tulee toteuttaa ja joiden ympärille oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja rakentuu tämän kehittämishankkeen myötä (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Kehittämishankkeena toteutettu oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja Padasjoen kuntaan pyrkii hyödyttämään eri ammattiryhmiä. Opetushenkilöstö, koulunkäynninohjaajat, koulu-terveydenhoitaja, koulupsykologi, kuraattori sekä koulun johto saavat työnsä tueksi käsikirjan, jota ovat toivoneet pystyäkseen toimimaan lain edellyttämällä tavalla ja kehittääkseen koulujen oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä.

Tarkoituksena on, että henkilöstö löytää tiedon, miten missäkin tilanteessa tulee toimia, kuka asiaa hoitaa tai keneltä asiasta voi kysyä. Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjasta tulee virallinen asiakirja Padasjoen kuntaan, jonka koulutoimea johtava sivistyslautakunta käsittelee ja hyväksyy. Käsikirja pohjautuu Padasjoen kunnan olemassa oleviin rakenteisiin. Käsikirjaa päivitetään, mikäli jatkossa tarvitaan muutoksia tai lisäyksiä. Padasjoen oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmä vastaa käsikirjan päivittämisestä (Summanen, Rumpu & Huhtanen 2018, 80-82, Leppialho 2019.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon lainmukaiset käytänteet ovat hyvinvointia tukevia ja selkeitä ohjeistuksia, vaikka välillä täytyy jokin asia tarkistaa joko laista tai joltakin viranomaiselta. Uusi laki suojaa oppilaiden tai opiskelijoiden ja heidän perheidensä yksityisyyttä hyvin, mutta henkilöstön keskuudessa tämä koetaan ongelmana muun muassa tiedonsiirrossa (Valteri 2018.)

Tarkoituksena on, että opinnäytetyön avulla saadaan koulujen henkilöstölle yhteinen käsitys oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja lain mukaisista vaatimuksista. Vaikka tämän kehittämishankkeen tavoitteena on tuottaa käsikirja oppilas- ja opiskelijahuollosta henkilöstön käyttöön, se ei yksinään riitä. Kouluissa tulee vahvistaa uudenlaista ilmapiiriä oppilas- ja opiskelijahuollon asioiden hoitamiseen uudistetun lain velvoittamalla tavalla ja se on tämän kehittämishankkeen toteutettavan opinnäytetyön toinen tarkoitus. Tärkeintä on, että jokainen koulun henkilöstöstä tietää oman vastuunsa oppilaiden asioiden edistämisessä.

Kenelle asia kuuluu? Kuka asiaa hoitaa? Kun huoli herää, mitä pitää tehdä? Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja vastaa koulun henkilöstön esittämiin epäselvyyksiin ja tuottaa tietoa oikeasta tavasta hoitaa oppilas- ja opiskelijahuollon tehtäviä, mutta tärkein kehittäminen on saada oppilas- ja opiskelijahuolto luonnolliseksi osaksi henkilöstön toimenkuvaa ja arjen tilanteita.

3 OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLLON JÄRJESTÄMINEN

3.1 Oppilas- ja opiskelijahuoltolain uudistus 2013

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki uudistui vuonna 2013 ja kouluissa se otettiin käyttöön uuden lukuvuoden alkaessa elokuussa 2014. Uusi laki toi mukanaan ison uudistuksen, jonka myötä koulujen vanhat, osin jopa hyvätkin käytännöt eivät ole olleet enää vuosiin lain mukaisia. Suurin muutos laissa oli yhteisöllisen ja yksilöllisen oppilashuollon määrittely ja eriyttäminen. Tärkeimpänä lähtökohtana molemmissa on yhteistyö ja vuorovaikutus oppilaan, opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa kanssa. Lisäksi oppilas- ja opiskelijahuolto hahmotettiin lain myötä enemmän järjestelmällisemmäksi ja oppilaiden etuja tukevaksi (Opetushallitus 2019a, Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Yksilökohtainen oppilashuolto tarkoittaa yksittäisille opiskelijoille suunnattuja tarpeen mukaisia palveluja, kuten koulupsykologi- ja kuraattoripalveluja, kouluterveydenhuollon palveluja ja muuta monialaista yksilökohtaista oppilashuollon palvelua. Jokaisella opiskelijalla on oikeus yksilökohtaisiin oppilashuollon palveluihin eikä sitä oikeutta voi häneltä kieltää edes huoltajat (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Yhteisöllisellä oppilashuollolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla edistetään opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, turvallisuutta, esteettömyyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta oppilaitos-, koulu- tai ryhmäkohtaisesti. Vaikka opiskeluhuollon henkilöstöllä on keskeinen rooli yhteisöllisen oppilashuollon toteuttamisessa, se kuuluu silti koko oppilaitoksen henkilöstölle ja myös opiskelijoille ja heidän huoltajilleen. Yhteisöllisestä opiskeluhuollosta käytetään nimeä koulukohtainen opiskeluhuoltoryhmä, KOR. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä henkilöstöstä koottua ryhmää, joka osallistaa myös opiskelijat, huoltajat ja henkilöstön edistämään hyvinvointia oppilaitoskohtaisesti (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2014, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Yhtenä tärkeänä uudistuksena oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa on oppilaiden ja huoltajien osallistaminen ja kuuleminen sekä heitä itseään koskevissa asioissa että yhteisöllisellä tasolla. Lain tarkoituksena on ollut edistää oppilaitosyhteisön ja opiskeluympäristön hyvinvointia, terveellisuutta ja turvallisuutta. Sen painopiste on ehkäisevässä työssä ja varhaisessa tuessa. Ehkäisevä työ ja varhainen tuki ovat oppilas- ja opiskelijahuollon tärkeimpiä tehtäviä. Sekä opiskelijahuollon henkilöstön että oppilaitoksen muun henkilöstön tulee osata tunnistaa opiskelijan tuen tarve jo varhaisessa vaiheessa, jotta isoimmilta haasteilta

vältyttäisiin. Tähän asiayhteyteen liittyviä muita käsitteitä on myös ennakoiva tuki ja varhainen tunnistaminen. Varhaista tai ennakoivaa tukea voi antaa koulun henkilöstöstä kuka vaan, myös aineenopettajat ovat tärkeässä roolissa. Yleisesti korostetaan, että hän, jolla huoli opiskelijasta herää, hoitaa asiaa eteenpäin (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2017, Hietanen-Peltola 2017.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (2013) koskee esikoulun, perusopetuksen ja toisen asteen opiskelijoita. Lain mukaan oppilaat ovat yhdenvertaisia ja oikeutettuja saamaan opiskelijahuollon laadukkaita, monialaisia palveluja (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.).

2014 käyttöön otetun lain yksi iso tarkoitus oli siirtää painopistettä yksilökeskeisestä työstä yhteisölliseen työhön, korjaavasta ehkäisevään työhön ja vahvistaa oppilas- ja opiskelijahuollon suunnitelmallisuutta ja monialaista yhteistyötä. Oppilas- ja opiskelijahuollon lakisääteisiä palveluja ovat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä kouluterveydenhuollon palvelut. Vaikka opiskeluhuoltoa toteutetaan sivistystoimialan, sosiaali- ja terveydenhuoltoalan monialaisena suunnitelmallisena yhteistyönä oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa, ensisijainen vastuu opiskelijoiden hyvinvoinnista on koulun henkilöstöllä ja se on kaikkien yhteisössä toimivien tehtävä (Laitinen & Harakka 2014.)

Koulukuraattori- ja psykologipalveluiden tehtävänä on tukea oppilasta tai opiskelijaa koulunkäynnissä yhteistyössä huoltajien kanssa. Työn tarkoituksena on tukea oppimista, hyvinvointia ja sosiaalisia sekä psyykkisiä valmiuksia. Opiskelijalla on oikeus saada kuraattori- tai psykologipalveluita viimeistään seitsemän päivän kuluttua yhteydenotosta, akuuteissa tapauksissa samana tai viimeistään seuraavana päivänä. Yhteydenottajana voi olla oppilaitoksen työntekijä, huoltaja tai oppilas itse (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon lakisääteisiin palveluihin kuuluvalla kouluterveydenhuollolla tarkoitetaan terveydenhuoltolain (1326/2010) 16§ mukaista kouluterveydenhuoltoa ja 17§ mukaista opiskeluterveydenhuoltoa. Näihin palveluihin kuuluvat oppilaitosten terveydellisten olojen valvonta, oppilaiden ja opiskelijoiden terveydenhoito, sairaanhoito sekä hammashuolto. Kouluterveydenhuollon tehtävänä on edistää ja seurata oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta, seurata oppilaiden kasvua ja kehitystä, arvioida opiskelukykä ja tunnistaa oppilaiden ja opiskelijoiden varhaisen tuen tarpeet ja tarvittaessa ohjata tarpeenmukaiseen hoitoon tai tutkimukseen. Kouluterveydenhuolto toimii yhteistyössä oppilaiden huoltajien kanssa. Koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa toteuttavat sekä terveydenhoitaja että lääkäri (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Terveydenhuoltolaki (2010) määrittelee opiskeluterveydenhuollon, joka on merkittävä osa koulujen ja oppilaitosten oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä. Opiskeluterveydenhuollon tehtäviin kuuluu terveystarkastusten ja terveyden- ja sairaudenhoitopalvelujen järjestämisen lisäksi hyvinvoinnin edistäminen ja ehkäisevä työ, varhainen tuki ja sen tarpeen tunnistaminen ja yhteisöllinen työ (Terveydenhuoltolaki 2010.)

Vaikka Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä tuottaa osan oppilas- ja opiskelijahuoltopalveluista, järjestämisvastuu on silti aina opetuksen järjestäjällä. Opetuksen järjestäjän tehtävänä on huolehtia, että lakisääteiset oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut ovat oppilaiden ja opiskelijoiden saatavilla siten kuin laki määrää (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

3.2 Oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä ohjaavat lait ja asiakirjat

Vaikka lakeja on useita, ne ovat hyvin linkittyneet toisiinsa ja tukevat monipuolisesti oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä. Lait eivät ole ristiriidassa keskenään, vaan esimerkiksi oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa mainitaan, että lakia ei sovelleta niissä tapauksissa, missä noudatetaan toista lakia (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Kaiken kaikkiaan parikymmentä eri lakia liittyy joko oleellisesti tai jollakin tapaa oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön ja -lakiin. Niillä on oma tarkoituksensa. Niillä eritellään lasten, tässä yhteydessä oppilaiden tai opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa sekä työntekijöiden oikeusasemaa (Mahkonen 2014.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaavat lait

Perusopetuslaissa (1998) määritellään henkilötietojen käsittelystä ja salassapidosta, mitkä ovat hyvin oleellisia asioita oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä. Siinä määritellään tarkasti esimerkiksi koulupsykologien ja -kuraattoreiden oikeudesta saada työhönsä välttämättömiä tietoja oppilaista ja heidän tilanteestaan ja myös, mitä tietoja he voivat luovuttaa ja kenelle. Perusopetuslaissa säädetään myös oppilaan tukitoimista, koulujen kurinpitokeinoista ja opetukseen liittyvistä asioista, jotka ovat oleellisia asioita myös oppilas- ja opiskelijahuollossa (Perusopetuslaki 1998.)

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (1999) määrittelee muun muassa viranomais-
tahojen asiakirjoihin, tiedon saantiin ja tiedonsiirtoon liittyviä asioita, mitkä ovat hyvin oleellisia asioita oppilas- ja opiskelijahuollossa. Viranomaisiksi luokitellaan julkisuuslain mukaan esimerkiksi kunnalliset viranomaiset, joihin opiskeluhuollon henkilöstökin kuuluu. Lain tarkoitus on toteuttaa avoimuutta ja hyvää tiedonhallintatapaa viranomaistoiminnassa

ja antaa yksilöille ja yhteisöille oikeuden valvoa oikeuksiaan ja etujaan (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 1999.)

Lastensuojelulain (2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tulee lain mukaan tukea lasten vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässään ja tarjottava perheelle tarpeen mukaista apua ja tukea. Oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstön on viranomaisina ohjattava tarvittaessa oppilaat ja heidän huoltajansa oikean tuen, kuten lastensuojelun piiriin (Lastensuojelulaki 2007.)

Sosiaalihuoltolaissa (2014) määritellään paljon lapsiin kohdistuvia asioita, jotka liittyvät oleellisesti myös kouluympäristöön sekä oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut kuuluvat kaikille, eikä vaadi mitään tiettyä asiakkuutta ollakseen oikeutettu tarpeen mukaisiin palveluihin. Laissa säädetään muun muassa lasten hyvinvoinnin edistämisestä ja ehkäisevästä työstä, neuvonnasta, ohjauksesta ja lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisesta. Nämä kaikki ovat keskeisiä asioita oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä, erityisesti kuraattorin työssä koulun sosiaalityöntekijänä (Sosiaalihuoltolaki 2014.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaavat asiakirjat

Luvun alussa esitettyjen lakien lisäksi oppilas- ja opiskelijahuolto kytketään osaksi järjestämisvastuussa olevien, eli tässä tapauksessa kunnan, virallisia asiakirjoja. Paikallisella tasolla oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaa kolme eri asiakirjaa: lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, opetussuunnitelma ja koulukohtainen opiskeluhoitosuunnitelma (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa tarkastellaan lasten ja nuorten palveluita kokonaisuutena, eri toimijoiden ja ammattilaisten yhteistyönä. Se on lakisääteinen lastensuojelulain 12§:n mukainen asiakirja, joka ohjaa, johtaa ja kehittää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityötä kunnissa (Lastensuojelulaki 2007).

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on Padasjoella tehty maakunnallisessa yhteistyössä eli kaikkien maakunnan kuntien kanssa yhdessä vuosiksi 2018-2021. Suunnitelmaa työsti työryhmä, joka koostui jokaisen kunnan edustajasta ja muista Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän asiantuntijoista. Päijät-Hämeen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018-2021 sisältää kaikkien kuntien yhteiset tavoitteet [kuva 1.] sekä jokaisen kunnan omat tavoitteet ja erityispiirteet lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyen ja sen

edistämiseksi. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on lastensuojelulaissa määritelty kunnan tai kuntien tehtäväksi. Asiakirjassa tarkastellaan lasten ja nuorten kasvuoloja ja hyvinvoinnin tilaa eri toimintaympäristöissä, myös oppilaitoksissa. Kuntakohtaiset tavoitteet lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi on laadittu paikallisesti. Padasjoella tavoitteita ja niiden toteuttamissuunnitelmaa pohti kunnassa toimiva lapsiperhepalveluiden asiantuntijaryhmä (LAPE), joka koostuu lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevistä ammattilaisista, osin myös oppilashuoltohenkilöstöstä (Lastensuojelulaki 2007, Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018.)

Kuva 1. Päijät-Hämeen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman maakunnalliset tavoitteet vuosille 2018-2021 (Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018.)

Padasjoen lapsi- ja perhepalveluiden kehittämisryhmä (LAPE) laati kuntakohtaiset tavoitteet vuosille 2018-2021:

1. Lasten ja nuorten tarpeenmukaisten palveluiden turvaaminen
2. Lasten ja nuorten tasa-arvoiset osallistumismahdollisuudet koulun kerhoihin, tilaisuuksiin ja harrastuksiin
3. Resurssien ja yhteistyön huomioiminen ja miettiminen laajemmin lasten ja nuorten palveluiden tuottamisessa

4. Toisen asteen opiskelumahdollisuuksien lisääminen ja mahdollinen uudelleen organisointi

(Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018.)

Padasjoen yhtenäiskoulussa noudatetaan perusopetuksen opetussuunnitelmaa ja lukiossa lukion opetussuunnitelmaa. Lisäksi Padasjoen kunnan esiopetuksessa on oma opetussuunnitelmansa. Kaikki kolme opetussuunnitelmaa perustuvat valtakunnallisiin opetussuunnitelman perusteisiin ja lisäksi paikallisiin suunnitelmiin ja tarpeisiin. Opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet antavat yhtenäisen linjan eri kuntien kouluihin ja myös pohjan paikallisen suunnitelman tekemiseen. Valtakunnallisesti opetussuunnitelmissa on linjattu muun muassa arvoperusta, oppimiskäsitys ja toimintakulttuuri. Näiden yhteisten asioiden lisäksi opetussuunnitelmaa on työstetty paikallisten tarpeiden, ympäristön ja erityispiirteiden mukaan. Paikallista opetussuunnitelmaa voi tarvittaessa päivittää, täydentää ja tarkentaa. Sen tärkein tehtävä on kuitenkin toimia tukena ja ohjeistuksena koulun toiminnalle. Paikalliset opetussuunnitelmat on laadittu siten, että valmistelussa on kuultu henkilöstön lisäksi oppilaita ja opiskelijoita sekä heidän huoltajiaan (Opetushallitus 2016.)

Koulukohtainen opiskeluhuoltosuunnitelma on asiakirja, joka kokoaa yhteen käytännöt, palvelut ja muut koulussa toteutettavat oppilashuollolliset asiat. Siinä kuvataan, mitä palveluja on saatavilla ja miten ne on järjestetty. Lisäksi sen sisältö koostuu turvallisuuden edistämisestä, kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyn toimenpiteistä ja kriisitilanteisiin liittyvistä määräyksistä ja ohjeistuksista. Koulukohtainen opiskelusuunnitelma on usein opetussuunnitelmien tapaan koottu valtakunnallisten suositusten mukaisesti ja paikallisia palveluita ja piirteitä kuvaillen. Opiskeluhuoltosuunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon myös opiskelijoiden sekä heidän huoltajiensa näkökulmat. Nykysuositusten mukaan lapsia, nuoria ja heidän perheitään tulee kuulla heitä koskevia asiakirjoja laadittaessa. Opiskeluhuoltosuunnitelma ja myös uudistetut opetussuunnitelmat toivat mukanaan korostetusti opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa osallistamisen moneen eri koulua koskevaan toimintaan (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

3.3 Monialainen ja monitoimijainen työ oppilas- ja opiskelijahuollossa

Oppilas- ja opiskelijahuoltotyö on monialaista, poikkihallinnollista yhteistyötä, joka uudistetun lain mukaisesti vaatii hyvää verkostotyöskentelyä. Oppilas- ja opiskelijahuoltotyö on ensisijaisesti lasten ja nuorten hyvinvointia turvaavaa toimintaa ja heidän kasvuolojensa parantamista. Kouluhyvinvoinnilla tarkoitetaan oppilaan tai opiskelijan kokonaisvaltaista

hyvinvointia kouluympäristössä. Lasten ja nuorten kouluhyvinvointiin liitetään vahvasti fyysinen ympäristö ja kouluviihtyvyys, oppilaiden ja opiskelijoiden käytössä olevat palvelut ja niiden toimivuus, sosiaaliset suhteet sekä toisten oppilaiden tai opiskelijoiden ja myös henkilöstön kanssa, oppimisen sujuminen ja terveydentila (Harinen & Halme 2012, 17-18.)

Koulukohtaiset oppilashuoltoryhmät käsittelevät oppilaitoskohtaisia yhteisöllisiä asioita. Yhteisöllinen oppilashuolto on aina ensisijainen työskentelymuoto oppilashuollossa. Yhteisöllinen oppilas- ja opiskelijahuolto on kaikkien henkilöstöön kuuluvien tehtävä. Jokainen työntekijä vastaa omalta osaltaan oppilaiden hyvinvoinnista ja turvallisuudesta koulupäivän aikana. Koulukohtaisissa oppilashuoltoryhmissä (KOR) käsitellään oppilaitosten yhteisöllisiä asioita, kuten mietitään keinoja erilaisten haasteiden, kuten koulukiusaamisen ehkäisyyn. Myös luokkakohtaiset yleiset asiat, kuten työskentelyrauha luokissa tai erilaiset tilanteet luokissa voivat olla osa yhteisöllistä oppilashuoltoa. Luokkakohtaisia asioita käsiteltäessä oppilashuoltoryhmän kokouksiin kutsutaan mukaan aina kyseessä olevan luokan ryhmänohjaaja/luokanopettaja. Koulukohtaiset oppilashuoltoryhmät antavat tarvittaessa lausuntoja koskien koulujen yleisiä asioita, kehittämistä tai palveluiden järjestämistä (Oppilashuoltolaki 2013.)

Kontio (2013) kuvaa väitöskirjassaan oppilashuoltoryhmien työskentelyä jaetuksi ymmärrykseksi. Jaettu ymmärrys tarkoittaa yhteisen kokonaisymmärryksen ja tavoitteen rakentamista eri ammattilaisten näkökulmia hyödyntäen. Esimerkiksi oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä kenelläkään ei ole kaiken kattavaa asiantuntijuutta, vaan ymmärrys ja asioiden edistäminen tapahtuu asiantuntijuutta yhdistämällä. Jaettu ymmärrys oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä on tehtäväkohtaisen tiedon jakamista ryhmän toiminnan tueksi (Kontio 2013, 31-33.)

Monialainen asiantuntijaryhmä, MAR, on osa yksilökohtaista opiskelijahuoltoa. Tämä on isoin uudistus, mikä lain myötä tuli. Enää ei koulun opiskeluhuoltoryhmässä saa käsitellä yksittäisen oppilaiden asioita, vaan ne tulee hoitaa yksilökohtaisen oppilashuollon ja tarvittaessa MAR-työskentelyn avulla. MAR selvittää yksittäisen opiskelijan tuen tarvetta, tukee ja järjestää tarpeen mukaisia palveluja opiskelijalle. Opiskelija itse ja huoltaja osallistuvat aina MAR-ryhmään (huomioitava kuitenkin opiskelijan ikä- ja kehitystaso). Mikäli opiskelija tai huoltaja eivät suostu monialaiseen ryhmätyöskentelyyn opiskelijan asioiden edistämiseksi, työskentelyä jatketaan jollakin muulla tavalla (Hietanen- Peltola 2017.)

Monialainen asiantuntijaryhmä (MAR) on tarkoitettu yksilölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon. Mikäli koulun yhteisölliset toimenpiteet eivät riitä tai oppilaan tilanne vaatii yksilöllisiä

toimenpiteitä, kootaan monialainen asiantuntijaryhmä. Sen kokoonpano voi vaihdella tilanteesta tai asiasta riippuen, mutta läsnäolijat valitaan aina huoltajan ja oppilaan suostumuksella, oppilaan ikätaso huomioiden ja ryhmässä on mukana vain ne, joita asia koskee. Monialaisessa asiantuntijaryhmässä ei siis ole koskaan mukana tietyt henkilöt, vaan se kootaan oppilaan tarpeen mukaan. Oppilaalla tai opiskelijalla on myös oikeus pyytää ryhmään mukaan haluamiaan henkilöitä, kuten muita ammattilaisia tai hänen läheisiään. Monialainen asiantuntijaryhmä valitsee kokoontuessaan vastuuhenkilön, joka huolehtii opiskelu-huoltokertomuksen laatimisesta (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Myös Suholan (2017) väitöskirjan mukaan monialaisen oppilas- ja opiskelijahuoltotyön perustavoitteena on kokonaisuuteen liittyvän yhteisesti jaetun ymmärryksen aikaansaaminen. Yksittäistä oppilasta tai opiskelijaa varten kootun monialaisen asiantuntijaryhmän toiminta perustuu avoimeen vuorovaikutukseen, keskinäiseen kunnioitukseen ja ammatilliseen arvostukseen. Oppilaan tai opiskelijan asioiden edistämiseksi monialaiseen asiantuntijaryhmään osallistuvien tulee muodostaa yhteinen käsitys sekä ammattilaisten kesken, mutta myös yhteistyössä oppilaan tai opiskelijan sekä hänen huoltajiensa kanssa. Oppilaan tai opiskelijan asioiden edistämiseksi kaikkien ryhmässä mukana olevien tulee sopia vastuiden jakamisesta ja yhteisessä suunnitelmassa pysymisestä (Suhola 2017, 24.)

Suholan (2017) mukaan niin oppilas- ja opiskelijahuoltotyö kuin muukin lasten ja nuorten parissa tehtävä ennaltaehkäisevä työ pyrkii tervehdyttämään koko yhteiskuntaa. Suhola (2017) tutkii väitöskirjassaan oppilashuoltoa palveluiden tuottamisen ja toteuttamisen näkökulmasta. Oppilas- ja opiskelijahuoltoa toteuttavat tahot ovat eri alojen ammattilaisia, joiden teoreettiset taustat voivat poiketa toisistaan paljonkin. On tärkeää, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyön toimijat arvostavat toisiaan ja toistensa osaamista ja ammatillisuutta. Yhteisen näkemyksen löytäminen on edellytys onnistuneelle monialaiselle työlle oppilas- ja opiskelijahuollossa. Oppilas- ja opiskelijahuoltotyön tulee onnistuakseen olla tavoitteellista, suunnitelmallista ja yhteisissä suunnitelmissa pitäytymistä. Vastuiden jakaminen henkilöstön kesken on oleellista, ettei tehdä päällekkäistä työtä. Tämä vaatii avointa vuorovaikutusta henkilöstön kesken (Suhola 2017, 19-24.)

Toimiva oppilas- ja opiskelijahuolto ehkäisee syrjäytymistä. Vaikka oppilas- ja opiskelijahuoltolaki uudistui 2014 ja sen myötä ennaltaehkäisevän työn merkitys oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä korostui, Suomessa ajatellaan edelleen oppilaiden ja opiskelijoiden asioita hyvin koulupainotteisesti. Jotta koulunkäynti tai opiskelu voi sujua hyvin, on lasten ja

nuorten perusasioiden oltava kunnossa. Joskus taustalla voi olla niin isoja haasteita, että on asioiden edistämisen kannalta tärkeämpää hoitaa haasteellisia asioita ennemmin kuin keskittyä koulumenestykseen. Oppilas- ja opiskelijahuoltoa toteutettaessa on aina ajateltava asiakaslähtöisesti. Koulukuraattorinakin toiminut Rauno Perttula (2015) tutki väitöskirjassaan syrjäytymisen ehkäisyä oppilas- ja opiskelijahuollossa. Hän oli huomionnut, että oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjataan edelleen tutkinto- ja tulospainotteisesti sen sijaan, että keskityttäisiin lasten ja nuorten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja heidän itsensä ja kehityksensä kannalta olennaisiin asioihin (Perttula 2015, 24-26.)

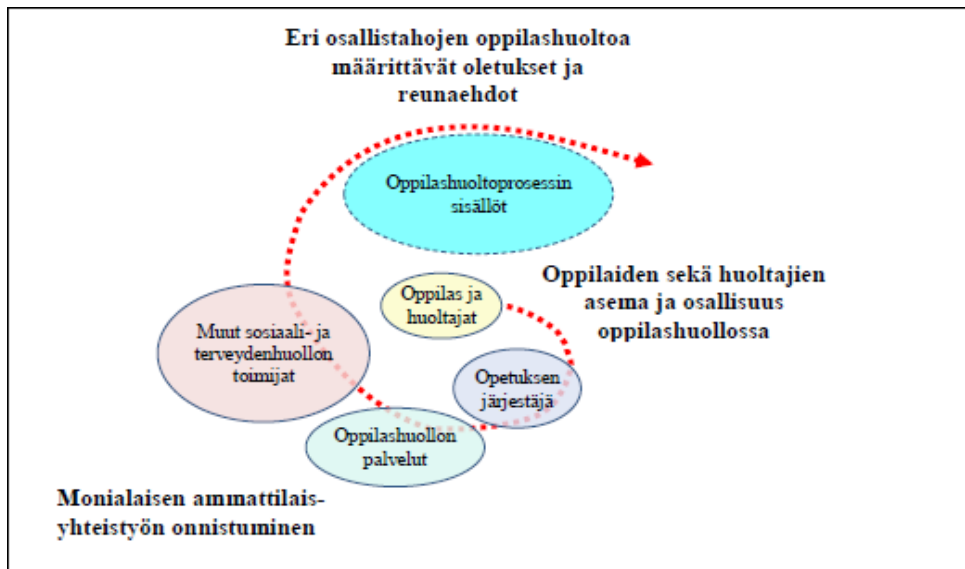
Konsultaatio on tärkeä osa oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Käytännössä se tarkoittaa, että opiskelijan asiaa hoitava henkilö, esimerkiksi opettaja, saa keskustella opiskelijan asiasta muiden opettajien tai oppilas- ja opiskelijahuoltohenkilöstön kanssa, mikäli se liittyy heidän työtehtäviinsä. Keskustelu tulee kuitenkin rajata niihin tietoihin, jotka liittyvät olennaisesti kyseiseen asiaan ja joiden avulla saadaan asiaa edistettyä. Kaiken tämän konsultaation ja keskustelun tavoitteena on se, että opiskelija saa oikea-aikaista ja riittävää tukea (Opetushallitus 2019a.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon tulee olla yhteisöllistä, monialaista ja henkilöstön osaamista arvostavaa työtä. Päivittäiset ja arkiset havainnot oppilaista tai opiskelijoista kuuluu ensisijaisesti opettajille ja muulle henkilöstölle, jotka ovat päivittäin lasten ja nuorten kanssa tekemisissä. Heidän tehtävänä on puuttua varhaisessa vaiheessa, mikäli pienikin huoli oppilaiden asioissa herää. Usein oppilas- ja opiskelijahuollon lakisääteiset palvelut, kuten kuraattori- ja psykologipalvelut, eivät ole mukana oppilaiden tai opiskelijoiden jokapäiväisessä arjessa, vaan toimivat kouluilla tiettyinä ajankohtina. Nämä oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaiset jäävät usein sivullisiksi siinä mielessä, että edelleen koulujen opettajakunta ja muu henkilöstö kokee, että he voivat vaan siirtää lapsen tai nuoren asian esimerkiksi kuraattorille, jolloin heidän oma osuutensa asian hoitamisessa päättyy. Vastuu oppilaan tai opiskelijoiden huolenpidosta ja kasvatuksesta koulupäivän aikana on ennen kaikkea heillä, jotka ovat läsnä oppilaiden ja opiskelijoiden arjessa. Perttula (2015) kuvaa väitöskirjassaan, että esimerkiksi koulukuraattoria ei aina nähdä kollegiaalisena yhteistyökumppanina kouluyhteisössä, vaan hän koetaan etäisenä ja vieraana toimijana, jolle voidaan siirtää jokin asia niin, ettei muiden tarvitse siihen enää puuttua. Tämä yleinen toimintatapa ei vastaa oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista monialaista työtä ja henkilöstön osaamisen yhdistämistä (Perttula 2015, 71-72.)

Kontion (2013) mukaan moniammatillisen oppilashuoltotyön keskeisimpiä asioita ovat kaiken oleellisen tiedon ja osaamisen kokoaminen ja kokonaisvaltaisen, yhteisen käsityksen saavuttaminen. Hän kertoo jaetusta ymmärtämisestä, mikä syntyy yhdistämällä eri asiantuntijoiden osaamisen ja jakamalla osaamista niin, että moniammatillinen yhteistyö löytää yhteiset tavoitteet ja päämäärät. Jaettu ymmärrys hyödyttää asiantuntijaryhmän työskentelyä ja voi parhaimmillaan myös laajentaa eri toimijoiden asiantuntijuutta (Kontio 2013, 26.)

Monitoimijaisuus rinnastetaan usein moniammatilliseen työhön. Moniammatillisessa työssä korostuu ammatillisuus ja se on osa monitoimijaisuutta. Määttä (2007) kuvaa monitoimijaisuutta toimintana, jossa on mukana ammattilaisten lisäksi myös muita toimijoita, kuten järjestöt, yritykset ja asukkaat. Monitoimijaisuus on osallistamista. Esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä kuntalaiset tai asukkaat voivat olla mukana monitoimijaisessa työssä vaikkapa lasten huoltajan roolissa. Monitoimijaisuus antaa uusia ja erilaisia näkökulmia työhön ja antaa edellytykset työn ja toiminnan kehittämiseen (Määttä 2007, 15-16.)

Suholan (2017) mukaan moniammatillisuus oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä on eri ammattialojen asiantuntijoiden yhteistyöskentelyä, jossa jaetaan osaamista, tietoa ja vastuita. Moniammatillisuus on perusta oppilas- ja opiskelijahuoltotyön verkostotyöskentelylle. Moniammatillisuutta syventää monialaisuus, joka yhdistää ammatillisen osaamisen tueksi myös muita toimijoita. Yksityisen ja kolmannen sektorin palveluntuottajilla voi olla merkittävä rooli oppilas- ja opiskelijahuollon monialaisessa työssä. Tätä voidaan kutsua myös monitoimijaisuudeksi (Suhola 2017, 70-73.)

Kuvio 1. Oppilashuollon toimijat ja ydinsisällöt (Suhola 2017.)

Monialaiseen oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön kuuluu lakisääteisesti myös oppilaan tai opiskelijan ja heidän huoltajiensa osallistaminen. Ensisijainen vastuu lapsen tai nuoren kasvatuksesta, huolenpidosta ja elinoloista on aina huoltajilla. Mikäli lapsi tai nuori tarvitsee haasteisiinsa perheen ulkopuolista apua, prosessi tulee aina käynnistää kuuntelemalla aidosti sekä lasta tai nuorta ja heidän huoltajiaan. Lähtökohtana yhteisymmärrys auttavien tahojen ja perheen kesken on edellytys lapsen tai nuorten asioiden edistymiselle. Huoltajien ja lapsen tai nuoren osallistaminen oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä ei ole vain tiettyjen oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisten tehtävä, vaan myös se kuuluu kaikille henkilöstöön kuuluville. Suhola (2017) kertoo väitöskirjassaan, että aito kuuleminen ja osallistaminen edellyttää myös oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisilta arvostusta lasten tai nuorten ja heidän huoltajiensa näkemyksiin. Usein lapsen tai nuoren haasteet ulottuvat myös perheeseen, jossa voimavarat saattavat olla heikot ja osallistaminen voi olla haasteellista. Tällaisissakin tapauksessa oppilas- ja opiskelijahuolto on toteutettava yhteistyössä oppilaan tai opiskelijan ja heidän huoltajiensa kanssa ja heidän suostumuksellaan. Yllä oleva kuvio kuvaa hyvin Suholan mainitsemaa monialaista oppilashuoltotyötä (Suhola 2017, 25-27.)

Kontio (2013) korostaa, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyön organisoiminen tiimeiksi tai työryhmiä ei johda suoraan moniammatilliseen työhön. Jokaisen oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmässä toimivan asiantuntijan on tiedostettava omat ja ryhmän toiminnan rajat ja millaiset seuraukset toiminnalla tai päätöksillä on eri aikaväleillä. Eri asiantuntijoiden yhteistyössä tulee ottaa huomioon eri näkökulmat ja suhteuttamaan ne toisiinsa.

Näkökulmien ristiriitaisuus ei ole välttämättä huono asia. Se voi parhaimmillaan synnyttää uudenlaisia toimintatapoja ja prosesseja (Kontio 2013, 28.)

4 OPINNÄYTETYÖSSÄ KÄYTETYT TUTKIMUS- JA KEHITTÄMISMENETELMÄT

4.1 Toimintatutkimus

Opinnäytetyö ”Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja – työväline esikoulun, peruskoulun ja lukion käyttöön” on työelämälähtöinen kehittämishanke, jossa on käytetty laadullista tutkimusotetta. Laadullinen tutkimus voi perustua arkielämässä tehtyihin havaintoihin tai ongelmiin ja niistä tehtyjen raporttien analysointiin. Tyypillistä laadulliselle tutkimukselle on se, että kerättyä tutkimusaineistoa tarkastellaan havaintoina kohteeksi rajatusta aiheesta ja suositaan menetelmiä, joissa tutkimukseen osallistuvat henkilöt pääsevät ilmaisemaan mielipiteensä ja näkökulmansa. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että havainnot ja niiden tulkinta on suorassa asiayhteydessä siihen, mitä tutkimuksella on tarkoitus tuottaa. Laadullinen tutkimus sisältää aina piirteitä toiminnallisesta tutkimuksesta (Alasuutari 2011.)

Laadullisessa tutkimuksessa kuvataan usein jotakin ilmiötä, johon liitetään teoreettista tietoa. Tällaisissa tutkimuksissa on tärkeää, että tiedon keruussa on hyödynnetty henkilöitä, joilla on paljon tietoa ja kokemusta aiheesta. Lähtökohtana laadulliselle tutkimukselle on todellisen elämän kuvaaminen. Laadullisessa tutkimuksessa kohderyhmä valitaan tarkoituksenmukaisesti ja pyritään löytämään enemmän tosiasioita kuin todentamaan jo olemassa olevia väittämiä tai totuuksia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2015, 161.)

Tämä opinnäytetyö on toimintatutkimus. Se on Kurt Lewinin (1951) kenttäteorian ja ryhmädynamiikan pohjalta kehitetty tutkimustapa, jonka ajatuksena on saada aikaan muutoksia ja tutkia niitä. Toimintatutkimuksella pyritään kehittämään kohteena olevaa organisaatiota vaikuttamalla sen menetelmiin ja työtapoihin. Kehittämistyö saa usein alkunsa siitä, että organisaatio tai sen johto on huomannut puutteita toiminnassa (Kirjonen 2009, 118-119).

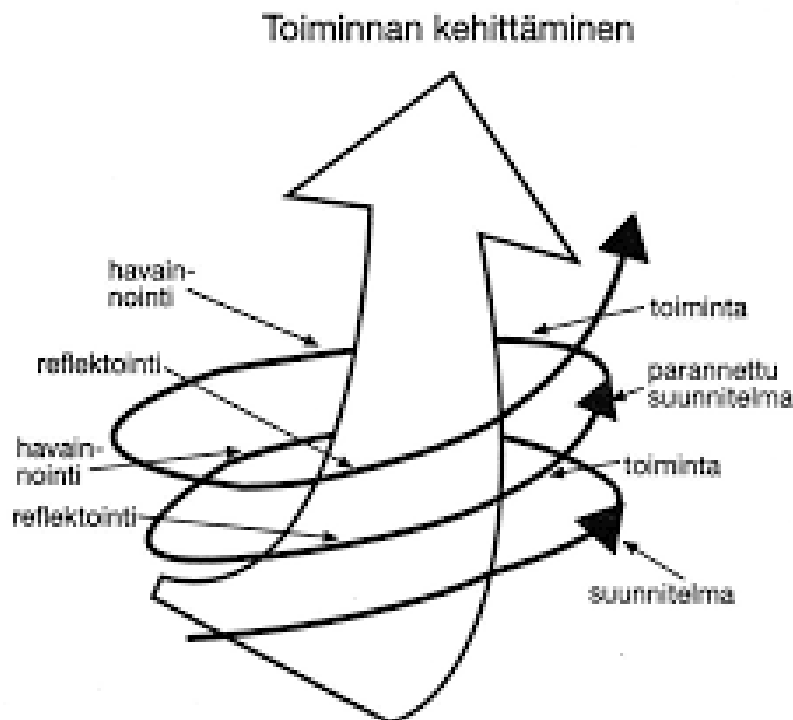
Toimintatutkimuksessa on tärkeää, että asiaa tutkiva henkilö on tiiviisti osallisena toiminnassa ja kohdeorganisaation arkipäivässä ja tekee sitä tiiviissä yhteistyössä henkilöstön kanssa. Kehittämistyössä reflektiivisyys, tieto ja kokemus tuottaa koko ajan uutta tietoa ja toimintaympäristö sekä toiminta muuttuu ja uudistuu. Toiminnan kehittäminen perustuu uuden oppimiseen, toisilta oppimiseen ja toisin tekemisen kokeiluihin (Toikko & Rantanen 2009, 14). Tutkimusta tekevän henkilön oma kiinnostus ja yhteys kehittämistä vaativaan asiaan on hyödyksi tutkimustyössä. Toimintatutkimuksessa yhdistyy toiminta ja tutkimus.

Se ei anna valmista ratkaisua asiaan, vaan sen avulla organisaatio saa työkalun muutoksen toteuttamiseen. Toimintatutkimuksessa on olennaista, että toiminnan kehittämistä seurataan systemaattisesti, mikä antaa mahdollisuuden jatkuvaan kehittämiseen (Ojasalo, Moilanen & Ritalahti 2014, 52-59.)

Toimintatutkimuksella on viisi keskeisintä vaihetta: tilanteen kartoitus ja lähtökohtien selvittäminen, toiminnan tai vaikuttamisohjelman suunnittelu, toiminnan käynnistäminen ja toteuttaminen, vaikutusten seuranta ja havaintojen teko sekä uuden toiminnan mahdollinen juurruttaminen. Toimintatutkimus perustuu menneisyydessä todettuihin puutteisiin tai epäkohtiin, mutta keskittyy tulevaisuuteen ja siihen, miten asiat voidaan hoitaa tulevaisuudessa paremmin (Toikko & Rantanen 2009, 56-57.)

Lähtökohtien selvittämisessä on olennaista, miksi asia vaatii kehittämistä ja miten se tehdään. Aiheen perustelu pohjautuu ongelmaan tai visioon, usein nykyhetken negatiiviseen määrittelyyn. Kehittämistoiminnassa visio tähtää tulevaisuuden ihannekuvaan ja motivoi osallistujia toimimaan ja ongelman määrittämisellä saadaan varsinainen kehittämistoiminta käynnistettyä. Kehittämistä vaativan asian tarkastelu sekä vision että ongelman kannalta saa aikaan parhaan lähtötilanteen. Pelkkä visio tulevasta voi jäädä ajatuksen tasolle eikä sillä välttämättä saavuteta konkreettisia toimia, mutta ongelman myötä kehittämiselle osoitetaan oikea tarve (Toikko & Rantanen 2009, 57.)

Toimintatutkimuksessa suunnitelma, toiminta, havainnointi, reflektointi ja uuden toiminnan suunnittelu toimivat kehässä ja seuraavat toisiaan. Kun näitä toteutetaan sykleittäin, syntyy spiraali, josta voi havaita, kuinka ne liittyvät toisiinsa ja miten tutkimuksen prosessi etenee (Heikkinen & Jyrkämä 1999, 36-37.) Alla olevassa kuviossa on kuvattu toimintatutkimuksen spiraali.

Kuvio 2. Toimintatutkimuksen spiraalimalli (Heikkinen & Jyrkämä 1999, 37.)

Opinnäytetyöni perustuu toimintatutkimuksen periaatteisiin. Sen lähtökohtana oli epäkohdat oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä 2014 lakimuutoksen jälkeen. Aloite aiheeseen liittyvästä tutkimuksesta tuli sekä henkilöstöltä että organisaation johdolta. Organisaatiossa oli todettu, että oppilas- ja opiskelijahuoltolain uudistukset eivät ole integroituneet arkipäivään ja asiaan haluttiin muutosta. Toimintatutkimus soveltuu hyvin sekä hankkeeksi että koulutuspainotteiseksi kehittämiseksi (Korkalainen 2009, 87). Omassa opinnäytetyössäni on havaittavissa piirteitä sekä hankkeesta että koulutuksesta. Hankkeena tämä on selkeästi aikataulutettu ja tavoitteellinen, kun taas opinnäytetyön perimmäinen tarkoitus on saada koulujen henkilöstölle yhteinen käsitys oppilas- ja opiskelijahuoltotyön toteuttamisesta uudistetun oppilas- ja opiskelijalain mukaisesti.

Kehittämistoiminnan organisointi vaatii toteutuksen suunnittelua, jossa kehittämisen tavoite ja kohde määritellään mahdollisimman konkreettisesti. Kohteena voi olla organisaatio, niin kuin tässä tapauksessa. Organisoinnissa tulee myös määritellä kehittämishankkeeseen osallistuvat henkilöt, jotka lähtökohtaisesti ovat he, joita asia suoraan koskettaa (Toikko & Rantanen 2009, 58.)

Toteuttamisvaiheessa on usein tarpeen priorisoida, mikä hankkeessa on oleellista ja tarpeenmukaisinta. Kehittämistyön onnistumisen edellytys on aiheen sopiva rajaus,

tavoitteiden laadinta ja konkreettiset keinot, joilla tavoitteeseen päästään (Toikko & Rantanen 2009, 59-60.)

Toimintatutkimuksen sykli alkaa suunnittelusta, jolloin tutkimuksen tekijä suunnittelee ja toteuttaa uudenlaista toimintatapaa tai menetelmää. Kokemusten ja havainnointien pohjalta suunnitellaan uusi malli, jolloin käynnistyy uusi sykli (Heikkinen, 2010, 35.) Havainnoinnin kautta saatuja tietoja käytetään tavoitteiden ja toimintatapojen täsmentämisessä sekä kehittämistoiminnan uudelleen suuntaamisessa. Toimintatutkimus etenee spiraalimaisesti (Toikko & Rantanen 2009, 115.)

4.2 Tutkimus- ja kehittämismenetelmät

Kun halutaan kehittää jotakin, missä on havaittu epäkohtia, pitää miettiä, mitä työvälineitä, menetelmiä ja tekniikoita voidaan käyttää. Tällä ei tarkoiteta ainoastaan teknisiä välineitä tai prosessin kuvausta vaiheittain, vaan kehittäminen pohjautuu kohdeorganisaation toiminnan, rakenteiden ja haluttavan muutoksen luonteeseen. Menetelmiä valitessa tulee pohtia, millaisena kehittämisen mahdollisuus nähdään ja mitä siltä kohdeorganisaatiossa toivotaan (Seppänen-Järvelä & Vataja 2009, 22.)

Tutkimusmenetelmien on tarkoitus tuottaa tietoa ja palvella kehittämisprosessia. Menetelmillä saatua tietoa käytetään reflektiivisesti esimerkiksi keskustelemalla osallistujien kanssa. Dialogisuus kohdeorganisaation kanssa tuottaa myös uutta tietoa, jonka avulla tutkimusprosessi saadaan toivottuun suuntaan (Toikko & Rantanen 2009, 117.)

Osallistavat menetelmät ovat luotettavia ja todenmukaisia keinoja saada opinnäytetyön tekemiseen juuri sitä aineistoa ja tietoa, mikä on oleellista ja tarpeenmukaisinta. Osallistavassa yhteistyössä tutkimusongelmat määritellään osallistujien kanssa ja sekä tutkimuksen tekijä että työntekijät tarkastelevat kriittisesti omia arvoperustojaan. Tämän menetelmän tavoitteena on molemminpuolinen tietoisuuden lisääntyminen (Tuomi & Sarajärvi 2018.)

Toimintatutkimuksessa siihen liittyviä henkilöitä osallistetaan koko prosessin ajan. Osallistaminen on hyvä keino saada sellaista tietoa, mitä ei löydy muualta, niin kutsuttua hiljaista tietoa. Tutkimuksen kannalta tärkeitä tietoja ovat organisaatioon kuuluvien henkilöiden osaaminen ja kokemus. On tärkeää, että henkilökunnan ääni tulee kuuluviin ja he saavat vaikuttaa siihen, mitä kehittämistyöltä halutaan. Toimintatutkimus on ennen kaikkea sosiaalinen prosessi, joka edellyttää aktiivisuutta sekä tutkijalta että kohdeorganisaatiolta. Osallistaminen on dialogista vuorovaikutusta, jossa osapuolet pohtivat yhdessä

toimintatapoja ja tavoitteita. On luonnollista, että he, joita asia koskee, ovat oikeutettuja osallistumaan myös kehittämistoimintaan. Dialogilla pyritään löytämään yhteinen näkemys tutkijan ja muiden toimijoiden välille. Yhteinen ymmärrys kehittämistarpeesta ja tavoitteista luo pohjan hyvälle toimintatutkimukselle (Toikka & Rantanen 2009, 90-94.) Osallistavia menetelmiä voivat olla esimerkiksi kyselyt, aivoriihet, kehittämispäivät ja keskustelut (Ojasalo ym. 2014, 61-62).

Opinnäytetyössä sovelletaan Lahden ammattikorkeakoulun ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjeistusta, jonka mukaan tietoa tuotetaan kolmella eri tasolla: kuvaus-, selitys- ja toteuttamistasolla. Kehittämistyön tuloksena valmistuu uusi tuote, tässä tapauksessa käsikirja oppilas- ja opiskelijahuollosta oppilaitosten henkilökunnan käyttöön (Lahden ammattikorkeakoulu 2019.)

Tutkimukselliseen kehittämistyöhön kuuluu olennaisena osana taustatietojen kartoittaminen, tiedonhankinta, tiedon kokoaminen ja sen hyödyntäminen. Tutkittava asia määrittelee aineistonkeruuseen tarvittavat menetelmät. Tutkimuksen tekijän on menetelmiä valitessa tiedettävä, mitä tutkimukselta halutaan ja millaista tietoa sillä halutaan jakaa. On myös huomioitava, että käytettävien menetelmien tulee tukea osallistujien yksityisyyden suojaa. Kehittämistyössä tietoa tuotetaan siinä ympäristössä, missä toiminta tapahtuu. (Hirsjärvi ym. 2015, 168-173.)

Kysely

Kysely on hyvä menetelmä toimintatutkimuksessa silloin, kun tutkimuksen aihe on kyselyyn osallistujille tuttu. Kyselyn avulla saadaan asiaan tarkempaa taustatietoa ja se sopii hyvin lähtötilanteen kartoittamiseen ja kehittämishankkeen loppusuoralla tulosten arviointiin. Kysely on hyvä keino saada tarvittavaa tietoa niin, että kyselyyn osallistuja voi vastata kysymyksiin yksin. Vastaaja ei tällöin ole vuorovaikutuksessa tutkijan eikä kollegojen kanssa ja hän saa vastata kysymyksiin tulkitsemallaan tavalla. Kyselyä voidaan käyttää menetelmänä myös yhteisessä kokoontumisessa, jolloin vastaajat voivat kysyä tarkentavia kysymyksiä (Valli 2018, 97-98.)

Kyselyitä voi toteuttaa eri muodoissa. Kyselylomakkeet on vastaajien näkökulmasta koettu selkeiksi ja riittävän yksinkertaisiksi, kunhan kysymykset on laadittu ymmärrettävästi. Avoimet kysymykset koetaan usein liian työläinä, mutta vastauksista saadaan hyvin tietoa vastaajan näkökulmasta ja mielipiteistä. Avoimissa kysymyksissä on se riski, että siihen jätetään vastaamatta, jos vastaaja kokee, ettei osaa vastata. Hyvänä ominaisuutena

avoimissa kysymyksissä on se, että niiden tuloksia voidaan analysoida erilaisilla menetelmillä (Valli 2018, 14.)

Aivoriihityöskentely

Aivoriihi on yksi luovan ongelmanratkaisun standardimenetelmistä, jolla tuotetaan ideoita ja tietoa ryhmässä. Aivoriihessä on vetäjän lisäksi ryhmä, joka pohtii ratkaisua ongelmaan tai tilanteeseen, johon toivotaan muutosta. Ryhmän jäsenet valitaan kiinnostuksen, tiedon ja ammattitaidon perusteella. Ryhmän koko on hyvä pitää kohtuullisena, koska liian isossa ryhmässä osa jäsenistä saattaa vetäytyä ja taas liian pienessä ryhmässä ei välttämättä synny tarpeeksi ideoita. Aivoriihen vetäjällä on tärkeä rooli pitää ryhmä ja keskustelut aiheessa. Aivoriihen tarkoituksena on tuottaa ideoita. Ideointivaiheessa kirjattuja ajatuksia ei vielä arvioida, mikä tekee ideoinnista mahdollisesti helpompaa. Mitä enemmän ideoita syntyy, sitä varmemmin niistä löytyy myös toteuttamiskelpoisuutta (Ojasalo ym. 2014, 160-162.)

Learning cafe

Learning cafe eli oppimiskahvila on tapa oppia ja ideoida pienryhmissä. Learning cafe-menetelmä on prosessina yksinkertainen ja aiheet ovat selkeästi rajattu. Prosessin edetessä pöytäryhmät vaihtavat pöydästä toiseen, jolloin ryhmä pohtii aiemman ryhmän tuotoksia ja lisäävät omia ajatuksia. Tässä menetelmässä dialogisuus on tärkeää, sillä pienryhmän tulee muodostaa yhteinen käsitys asiasta ja siihen liittyvästä ideoinnista. Menetelmä opettaa myös yhteisten ratkaisujen tekemistä. Learning cafessa toisten ryhmien tuotoksia ja oman ryhmän sisällä syntyviä ajatuksia ja keskusteluita voi kyseenalaistaa, mutta tärkeintä on löytää kaikille yhteinen ymmärrys (Majavesi, 2010, 8.)

Osallistuva havainnointi

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on tiiviissä vuorovaikutuksessa kohdeorganisaation ja toimintaympäristön kanssa. Havainnointi voi olla osa tutkimusprosessia tai se voi kestää koko prosessin ajan. Havainnointi saattaa myös muuttaa tutkimuksen suuntaa kesken prosessin. Havainnointi on usein arkipäiväistä ja keskittyy usein erilaisiin häiriötilanteisiin ja ristiriitoihin, joihin halutaan muutosta (Toikko & Rantanen 2009, 143-144.)

Osallistuva havainnointi on tietoista ja systemaattista osallistumista tutkittavan aiheen toimintoihin. Sen avulla kerätään aineistoa eri tilanteista, jotka ovat olennaisia tutkittavalle aiheelle. Osallistuva havainnointi on intensiivistä vuorovaikutusta tutkijan ja kohdeorganisaation välillä ja se toteutetaan kohdeorganisaatiolle luontaisessa toimintaympäristössä.

Tutkijan havainnointi ei saa vaikuttaa toimintaympäristölle ominaisiin tilanteisiin, mikä voi olla haasteellista erityisesti, jos tutkija kuuluu kohdeorganisaatioon (Grönfors 2011, 52.)

Työryhmätyöskentely

Ryhmälähtöinen työskentely edellyttää, että joku keskittyy ryhmäprosessien valmisteluun ja tukemiseen eli fasilitointiin. Fasilitointi perustuu ajatukseen, että ryhmä on paras asiantuntija. Fasilitaattori toimii puolueettomasti auttamalla ryhmää ideoinnissa, päätöksissä ja ongelmanratkaisuissa. Hän työskentelee tasapuolisesti ryhmän jäseniä kuunnellen ja sitoutuu ryhmän tekemiin päätöksiin ja ratkaisuihin. Ryhmän yhteiset päätökset luovat pohjan tulevalle toiminnalle. Tärkeintä ryhmän toiminnassa on asenne ja usko siihen, että juuri tämä ryhmä on paras taho tuottamaan ratkaisuja ja päätöksiä (Summa & Tuominen, 2009, 9-10.)

5 KEHITTÄMISHANKKEEN TOTEUTUS

5.1 Kehittämishankkeen vaiheet

Prosessin vaiheet	Toteutustapa	Päätelmät
1. Toimeksianto, tutkimuslupa ja perustelut aiheelle	Sivistystoimi, Padasjoen kunta	Konkreettinen tarve kehittämistyölle
2. Aineiston keruu: Lähtötilanteen kartoitus, kehittämishankkeen käytännön organisointi	Wilma-kysely henkilöstölle	Tavoitteiden asettaminen Lisää perehdytystä oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön
3. Teoreettinen tieto	Perehtyminen lähdekirjallisuuteen, lakeihin, asiakirjoihin	Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjan hahmottaminen
4. Aineiston keruu	Kehittämispäivä, learning cafe, työryhmä, havainnointi, muistiapanot	Käsikirjan oleellinen tieto pohjattuna teoriaan
5. Aineiston luokittelu	Otsikointi, teemat	Ydinasiat
6. Kehittämishankkeen prosessin arviointi	Raportointi	Muutostyön aloitus
7. Kehittämishankkeen tuotos, tulosten levittäminen	Käsikirja	Muutostyön toteutus käytännössä

Kuvio 3. Kehittämishankkeen prosessin kuvaus.

Opinnäytetyö tuli toimeksiantona Padasjoen kunnan sivistystoimesta syksyllä 2018. Oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmä totesi, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyö ei toteudu uudistetun lain vaatimalla tavalla ja koulun arjessa oli edelleen käytössä vanhoja menetelmiä, joita ei uuden lain mukaan voi enää käyttää. Syksyllä 2018 ennen koulun alkua opetushenkilöstön koulutus- ja suunnittelupäivässä tuli myös henkilöstöltä toive, että asiaan saataisiin lisää koulutusta ja perehdyttämistä.

Keväällä 2019 Padasjoen kunnan sivistysjohtaja myönsi aiheelle tutkimusluvan ja prosessi käynnistyi. Henkilöstölle laadittiin avointen kysymysten kysely Wilmassa vielä saman kevään aikana. Wilma-kyselyllä kartoitettiin henkilöstön kokema tarve ja lähtötilanne. Tällä taustatiedolla laadittiin opinnäytetyön suunnitelma.

Ennen tutkimustyön aloittamista on aina selvitettävä, vaatiiko tutkimus luvan. Lupakäytännöt vaihtelevat tutkimustyyppin ja tieteenalan mukaan. Tutkijan on hyvissä ajoin oltava yhteydessä kohdeorganisaatioon ja anottava tarvittaessa tutkimuslupaa (Kettunen 2019.)

Kesän 2019 aikana Wilma-kyselyn vastaukset koottiin yhteen ja muodostettiin käsitys oppilas ja opiskelijahuollon käsikirjasta. Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivässä hahmoteltiin tulevaa käsikirjaa pohtimalla Wilma-kyselyssä ilmenneitä asioita ja niihin liitettävää teoreettista tietoa. Kehittämispäivässä nousi esiin asioita, jotka ovat oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden mukaan keskeisiä tulevassa käsikirjassa.

Olen tietoisesti rajannut työni niin, että siinä ei käsitellä kolmiportaista tukea eikä siihen liittyviä lomakkeita ja ohjeistuksia. Oppimisen tuessa on kolme eri tasoa, joita yhteisesti kutsutaan kolmiportaiseksi tueksi: yleinen tuki, tehostettu tuki ja erityinen tuki. Näistä oppilas tai opiskelija voi saada kerrallaan vain yhdentasoista tukea oppiainetta kohden (Opetushallitus 2019.) Mielestäni oppilas- ja opiskelijahuolto koostuu niin monesta isosta kokonaisuudesta, että kaikkea tähän käsikirjaan ei voi sisällyttää. Ja toisaalta, ne haasteet, joita kuraattorin näkökulmasta olen oppilas- ja opiskelijahuollossa havainnut ja mistä syystä organisaation johto teki aloitteen tästä kehittämistyöstä, liittyvät muihin kuin oppimisen tukeen.

Syksyllä 2019 opetushenkilöstön koulutus- ja suunnitteluiltaapäivässä hyödynnettiin learning cafe-menetelmää ja yhteistä keskustelua kehittämishankkeen etenemiseksi. Tähän mennessä eri menetelmin saatuja tietoja oli koottu otsikoiden alle, joten aineiston analysointia tehtiin koko prosessin ajan. Syksyllä 2019 oppilas- ja opiskelijahuollon

ohjausryhmä käsitteli käsikirjaa sellaisenaan, kuin se sillä hetkellä oli. Käsikirjaa muokattiin heidän esittämiensä asioiden mukaisesti.

Kehittämishankkeen prosessinkuvaus [kuvio 3.] auttaa hahmottamaan, miten prosessi kokonaisuudessaan eteni. Kehittämisprosessi muodostuu viidestä kokonaisuudesta: Perustelusta, organisoinnista, toteutuksesta, arvioinnista ja levittämisestä. Kehittämishankkeen perustelussa pohditaan lähtötilannetta ja otetaan kantaa siihen, mitä kehitetään, miksi kehitetään ja miksi kehittämiselle on tarve juuri nyt. Organisoinnissa mietitään kehittämiseen tarvittavat resurssit ja jaetaan tehtävät kehittämishankkeessa toimijoiden kesken. Organisointi on siis käytännön toteutuksen suunnittelua ja valmistelua. Toteutusvaiheessa pohditaan, miten asetetut tavoitteet voidaan saavuttaa. Toteutuksessa voidaan usein joutua rajaamaan kehittämishanketta, koska kaikkea ei välttämättä voida saavuttaa tai toteuttaa. Arviointi on tiedon tuottamista. Arvioinnin avulla saatu tieto ohjaa kehittämistoimintaa käytännön tasolla. Tulosten levittäminen on usein oma prosessinsa, jonka myötä kehittämisestä voi valmistua jokin tuotos, esimerkiksi menetelmä tai malli (Toikko & Rantanen, 2009.)

5.2 Aineiston analysointi

Laadullisen tutkimuksen aineiston analysointia tehdään jo aineiston keruuvaiheessa. Aineistoa analysoiva tutkija on usein myös osa aineistoa. Aineiston keruuvaiheessa tutkimuksen suunta saattaa muuttua, kun huomataan, mitä asioita nousee esiin. On ihan tavallista, että tutkimus muotoutuu ja selkiytyy tehtyjen havaintojen pohjalta. Eteen tulevat ilmiöt ja tilanteet käynnistävät analysoinnin jo aineiston keräämisen aikana. Kenttätyö ja aineiston analysointi tapahtuu siis osittain rinnakkain koko tutkimusprosessin ajan (Grönfors 2011, 84-85.)

Aineiston analyysi tarkoittaa kerätyn aineiston käsittelyä analysointimenetelmillä. Aineiston analyysin yleiset lähtökohdat ovat saada vastauksia tutkimustehtävään, erottaa aineistosta olennainen tieto, tutustua aineiston sisältöön ja ymmärtää ilmiö ja varmistaa tutkimuksen luotettavuus. On myös tärkeää huomioida erilaisuudet ja poikkeavuudet, mikä tuo aineistoon tarvittavaa rikkautta. Aineistoa itsessään ei voida pitää tutkimuksen tuloksina. Toimintatutkimuksessa aineiston analysointia tehdään koko prosessin ajan ja se auttaa muokkaamaan tutkimusprosessia siihen suuntaan, mikä on tarpeenmukaisinta (Kiviniemi 2018, 81-82.) Kehittämishankkeessa tavoitteet ja niihin hyödynnettävän aineiston kokonaisuus vaikuttavat analyysitekniikan valintaan. Aineisto voi olla hyvinkin monimuotoista ja

se tekee aineistosta analyysistä mielenkiintoisemman, mutta voi olla myös haastavaa ja työlästä (Puusa 2011, 114).

Tässä kehittämishankkeessa analysointimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysia, joka on laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmä. Sisällönanalyysi voi olla aineistolähtöinen, teoriaohjaava tai teorialähtöinen, mutta välttämättä aina ei ole tarvetta tarkentaa tätä näkökulmaa. Sisällönanalyysissa voi myös yhdistyä eri näkökulmat. Laadullisessa sisällönanalyysissa aineiston luokittelu kehittyy ja muuttuu prosessin edetessä. Analyysin tarkoitus on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Hajanaisestakin aineistosta pyritään saamaan mielekäs kokonaisuus, josta tulokset ovat selkeästi tulkittavissa (Tuomi & Sarajarvi 2002, 22, 103, 117.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjaan liittyvä aineisto koostui koulun henkilöstöltä eri aineistonkeruumenetelmien kautta saaduista tiedoista ja niihin liittyvistä teorialähtöisistä. Aineiston analysointi aloitettiin kokoamalla eri aineistonkeruumenetelmin saatua aineistoa. Aineisto luokiteltiin niin, että samansisältöiset vastaukset yhdistettiin sopivan otsikon alle. Otsikoista muodostui 11 teemaa, jotka toimivat runkona kehittämishankkeelle: 1) tiedon siirto, salassapito ja konsultointi 2) kurinpitotoimet 3) opiskeluhoitokertomukset 4) oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus 5) oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden velvollisuudet ja vastuu 6) nivelvaihtelu 7) kun huoli oppilaasta tai opiskelijasta herää 8) lastensuojeluilmoitus – kenen tehtävä? 9) kiusaamiseen puuttuminen ja tunnusmerkit 10) kodin ja koulun yhteistyö 11) poissaolot.

Tässä kehittämishankkeessa käytettyjen aineistonkeruumenetelmien avulla tuloksiksi syntyi edellä mainitut yksitoista teemaa joihin henkilöstö kaipaa lisää ohjeistusta ja perehdytystä. Aineiston analysoinnissa oli tärkeää kirjoittaa ylös kaikki esiin nousseet aiheet ja niitä yhdistelemällä saatiin tämän kehittämishankkeen kannalta olennaisimmat teemat, joita käsitellään tuloksissa. Heikkisen & Jyrkämän (1999) kuvaaman toimintatutkimuksen spiraalimalli [kuvio 2] kuvaa hyvin tätä kehittämishanketta, missä reflektointia ja havainnointia on tehty koko prosessin ajan.

Alasuutarin (2011) mukaan ominaista laadullisessa tutkimuksessa on se, että aineistoa saadaan erilaisista näkökulmista. Laadulliselle tutkimukselle on ominaista, että tutkimussuunnitelma elää hankkeen mukana. Tutkimustyötä tekevän on myös kyettävä vaihtamaan tarvittaessa suuntaa ja näkökulmia saadun aineiston myötä (Alasuutari 2011.)

5.3 Valitut menetelmät

Kysely

Henkilöstölle suunnatulla Wilma-kyselyllä saatiin tässä tutkimuksessa tietoa siihen, mitkä asiat oppilas- ja opiskelijahuollossa ovat olleet henkilöstön keskuudessa epäselviä ja mihin asioihin henkilöstö kaipasi lisää tietoa. Kysely lähetettiin kaikille esiopetuksen, perusopetuksen ja lukion henkilökuntaan kuuluville. Kyselyn muodoksi valikoitui avoimet kysymykset, sillä oli tärkeää saada henkilöstö kertomaan, millaisena oppilas- ja opiskelijahuolto heille näyttäytyy ja mitkä asiat kokevat haasteellisina.

Avointen kysymysten vastausten tutkiminen oli työlästä. Vaikka vastauksia tuli vähän, ne olivat pitkiä. Vastauksia käsitellessäni lähetin osalle vastaajista tarkentavia kysymyksiä, koska halusin varmistaa, että olin ymmärtänyt heidän esittämänsä asiat oikein. Aluksi otsikoin kaikki vastauksista ilmenneet asiat, joita olivat muun muassa kasvatuskeskustelut ja niiden toimivuus käytännössä, oppilaan tavaroiden tarkastaminen, oppilas- ja opiskelijahuollon asiakirjat ja vastuu niiden täyttämisestä ja säilyttämisestä, keskustelu toisten opettajien ja muun henkilöstön kanssa yksittäisen oppilaan tai opiskelijan asioista sekä muun henkilöstön tiedottaminen esimerkiksi kriisitilanteissa. Näitä otsikoita yhdistelemällä saatiin kolme yläotsikkoa: tiedonsiirto, salassapito ja konsultointi, kurinpitotoimet sekä opiskelu- huoltokertomukset.

Aivoriihiyöskentely

Tässä opinnäytetyössä aivoriihi toteutettiin oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivänä. Kehittämispäivään osallistui Padasjoen oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmä, johon kuuluu sivistysjohtaja, rehtori, vararehtori, varhaiskasvatusjohtaja, opinto-ohjaaja, koulukuraattori ja kouluterveydenhoitaja. Kehittämispäivässä nostettiin esiin Wilma-kyselyssä esiin tulleet asiat ja myös uusia teemoja, jotka ovat haasteellisia oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden näkökulmasta.

Kehittämispäivän aivoriihiyöskentely oli siinä mielessä haasteellinen, että keskustelun ollessa aktiivista ja laajaa, se teki aineiston tulkinnaista vaikeaa. Kehittämispäivässä keskustelu oli vapaamuotoista ajatustenvaihtoa eri ammattien näkökulmasta ja jo pelkästään muistiinpanojen laatiminen aivoriihessä oli työlästä. Muistiinpanojeni pohjalta otsikoin huoltajien mukanaolon oppilas- ja opiskelijahuollon asioissa, oppilaiden ja opiskelijoiden oikeuden olla mukana itseään koskevilla asioilla ja yhteisöllisessä oppilas- ja opiskelijahuollon toiminnassa sekä valtakunnallisten ja paikallisten hyvinvointikyselyiden

toteutuksen. Näistä teemoista muodostui yläotsikko oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus. Oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden velvollisuudet ja vastuu toimii yläotsikkona teemoille päätöksenteko oppilas- ja opiskelijahuollon tehtävissä, oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden roolit ja johtaminen sekä kenelle oppilas- ja opiskelijahuolto kuuluu. Nivelvaihtely muodostui yläotsikoksi esi- ja perusopetuksen yhteistyö, tiedonsiirto eri oppilaitosten välillä ja nuorisotakuun toteutuminen.

Learning cafe

Koulujen opettajien virkaehtosopimuksen mukaisen koulutus- ja suunnittelupäivän (VESO) aiheena oli oppilas- ja opiskelijahuolto. Learning cafén yhteydessä pohdittiin erilaisten kuviteltujen tilanteiden avulla, mitä keinoja ja menetelmiä voidaan käyttää oppilas- ja opiskelijahuollollisten tilanteiden ratkaisemiseksi. Kuvitellut tilanteet käsiteltiin pienissä ryhmissä ja purku tehtiin yhteisesti. Learning cafén purkamisen yhteydessä käytiin vilkasta ja kriittistä keskustelua lain tuomista muutoksista ja henkilöstön vastuista, jotka nousivat esiin myös henkilöstölle teetetyn kyselyn vastauksista. Sen lisäksi keskusteluissa nousi vahvasti esiin kolme teemaa, jotka koettiin henkilöstön keskuudessa tärkeiksi ja joihin he toivoivat löytävänsä tulevasta käsikirjasta ohjeistusta. Koska nämä kolme aihetta nousivat vahvasti esiin, ne muodostivat suoraan kolme pääotsikkoa: Kun huoli herää, lastensuojeluilmoitus – kenen tehtävä ja kiusaamiseen puuttuminen ja tunnusmerkit.

Työryhmätyöskentely ja osallistuva havainnointi

Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja oli keskeneräisenä oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmän käsittelyssä. Ryhmä edustaa Padasjoen kunnassa sitä ammattitaitoa, mitä tarvitaan oppilas- ja opiskelijahuoltotyön arviointiin, kehittämiseen ja seurantaan. Ohjausryhmän jäsenet toimivat linkkinä henkilöstölle, joten he toivat ryhmään tiedoksi henkilökunnan näkemyksiä. Työryhmä nosti vahvasti esiin oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden roolit ja vastuut, joka tuli esiin myös henkilöstölle teetetyn kyselyn vastauksissa sekä opetushenkilöstön koulutusilapäivässä. Lisäksi poissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen olivat asioita, joita toivottiin käsiteltävän oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjassa.

Myös tiivis ja arkinen vuorovaikutus henkilöstön kanssa tuotti paljon tietoa. Kun henkilöstö oli alun perin tietoinen tästä kehittämishankkeesta, keskustelut aiheesta heidän kanssaan toteutui melko luonnollisesti. Opettajanhuoneiden kahvipöytäkeskustelut olivat hyviä havainnointitilanteita, joissa kuuli henkilöstön keskinäisiä ajatuksia ja pohdintaa muun muassa vanhempainilloista ja huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä.

Näiden menetelmien myötä otsikoiksi muodostui poissaolot sekä kodin ja koulun yhteistyö.

6 KEHITTÄMISHANKKEEN TULOKSET

6.1 Alkukartoitus

Esi- ja perusopetuksen ja lukion henkilöstölle toteutettu Wilma-kysely antoi pohjan ja suunnan tutkimukselle. Aiheseminaarin jälkeinen mielikuva kehittämishankkeesta muuttui henkilöstön Wilma-vastausten pohjalta.

Kysymykset ja vastaukset on oleellisia tutkimuksessa ja niissä yhdistyy hyvin teoria ja käytäntö – se on myös yksi toiminnallisen tai työelämälähtöisen tutkimuksen ominaisuus. Heikkinen ja Rovio (2007) kuvaa toimintatutkimusta niin, että sen tarve voi lähteä arkipäiväisestä ongelmasta ja on vahvasti käytäntöön suuntautunutta (Heikkinen & Rovio 2007.)

Wilma-kyselyn aineiston analysoinnilla ja otsikoinnilla alkukartoituksen tuloksiksi syntyi kolme teemaa.

Tiedonsiirto, salassapito ja konsultointi

”Vaitiolovelvollisuus heikentää mahdollisuuksia oppilaan auttamiseen. Missä tilanteissa voin tiedottaa lasta opettavalle opettajalle tilanteesta tai kysyä häneltä esimerkiksi oppilaan tuntikäyttäytymisestä huoltajapalaveria varten?”

Alkukartoituksessa keskeisimpänä asiana nousi esiin, mistä asioista ja kenelle yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden asioista voi tiedottaa ja ketä voi konsultoida. Henkilöstö kokee, että uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on vaikeuttanut yksittäisten oppilaiden ja opiskelijoiden asioiden edistämistä. Osa henkilöstöstä oli sitä mieltä, että vanha käytäntö, jonka mukaan lapsen tai nuoren asia tuotiin oppilashuoltoryhmän käsiteltäväksi, oli hyvä ja toimiva. Henkilöstö ei kyselyn mukaan ole edelleenkään täysin tietoinen, miten yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden asioita hoidetaan.

”Voinko konsultoida kuraattoria tai psykologia ja mainita, kenestä oppilaasta on kyse?”

Oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstön ja muun koulun henkilöstön väliseen konsultointiin kaivattiin ohjeistusta. Kyselystä kävi ilmi, että erityisesti opetushenkilöstö on epävarma, saako oppilaan tai opiskelijan nimeä mainita psykologille, koulukuraattorille tai kouluterveydenhoitajalle ja voiko oppilasta tai opiskelijaa ohjata suoraan oppilas- ja opiskelijahuollon palveluihin keskustelematta oppilaan tai opiskelijan itsensä kanssa.

”Miten paljon ja missä tapauksissa voi tiedottaa muuta henkilökuntaa ja myös oppilaita ja huoltajia? Jos kyseessä on esimerkiksi uhkaava tilanne koko kouluyhteisölle?”

Kahdessa vastauksessa nousi esiin koko kouluyhteisöä uhkaavat tilanteet ja epätietoisuus siitä, miten tilanteissa toimitaan ja mitä tilanteen havainnut henkilö voi itse tiedottaa oppilaille, opiskelijoille, huoltajille ja muulle henkilöstölle. Myös vastuu tilanteen kokonaisvaltaisesta hoitamisesta ja mahdollisesta lisäävun pyytämisestä oli epäselvää. Koulukohtainen kriisisuunnitelma ei ole henkilöstölle tuttu eikä osa henkilöstöstä tiedä, mistä se löytyy tai on luettavissa.

Kurinpitotoimet

Oppilaiden ja opiskelijoiden häiritsevä käyttäytyminen, poistaminen oppitunnilta, oikeus tavaroiden tarkistamiseen ja kiinnipitotilanteissa toimiminen olivat aiheita, joihin kaivattiin ohjeistusta perusteluineen.

”Miten koulun kurinpidolliset toimet, kuten kasvatuskeskustelu saataisiin toimimaan siten, kuin on oppilashuoltoryhmässä sovittu?”

Vastauksista oli tulkittavissa, että kasvatuskeskustelu, joka on Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan ensisijainen tapa puuttua oppilaan tai opiskelijan epäasialliseen käyttäytymiseen, ei ole Padasjoen kouluilla toteutunut. Osa henkilöstöstä koki, että kaikki eivät ole sitoutuneet kasvatuskeskusteluiden järjestämiseen ja varhaiseen puuttumiseen.

”Miten toimitaan lapsen kiinnipitotilanteessa?”

Osa opetushenkilöstöstä ja koulun muusta kasvatushenkilöstöstä kertoi joutuneensa oppilaan kiinnipitotilanteeseen ja he halusivat lisää tietoa siitä, mistä saavat tarvittaessa nopeasti apua tilanteen hoitamiseen ja mitä tilanteen rauhoituttua tulee tehdä. Myös kiinnipitotilanteesta tiedottaminen oli epäselvää. Henkilöstön mukaan tällaiset tilanteet ovat lisääntyneet koulun arjessa ja he kaipaavat selkeää ohjeistusta tällaisten tilanteiden varalle.

”Milloin minulla on oikeus tarkistaa oppilaan tavarat?”

Oikeus oppilaiden tavaroiden tarkistamiseen nousi esiin kaikkien Padasjoen kouluasteiden henkilöstön keskuudessa. Alakoulun (1.-6.-luokat) henkilöstöstä osa kertoi, että on epäillyt oppilaalla olevan koulunpäivän aikana hallussaan sellaisia tavaroita, jotka eivät ole koulussa sallittuja. Yläkoulun (7.-9.-luokat) ja lukion henkilöstö on epäillyt oppilailla ja

opiskelijoilla olevan hallussaan tupakkatuotteita ja jopa alkoholia. He kaipasivat tietoa siihen, miten lain mukaan tulee toimia ja kenelle asiasta tulee ilmoittaa ennen tarkastusta ja sen jälkeen.

Opiskeluhohtokertomukset

Yksittäisten oppilaiden asioita hoidettaessa henkilöstö koki tarvitseavansa lisää tietoa, milloin ja mitä asioita tulee kirjata, mihin asiakirjoihin kirjaukset tehdään. Myös asiakirjojen säilyttäminen ja tietojen tarkistaminen asiakirjasta herättivät kysymyksiä.

”Saisiko ohjeistusta siihen, miten ja milloin eri asioita kirjataan oppilashuollossa, mihin asiakirjoihin ja miten niitä seurataan ja täydennetään?”

Tietoa haluttiin myös yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden opiskelijahuoltokertomusten täydentämisestä, mikäli saman oppilaan tai opiskelijan asioissa kokoonnutaan monialaisesti uudelleen. Myös opiskeluhohtokertomusten kopiointi ja niissä olevien tietojen luovuttaminen on edelleen epäselvää.

6.2 Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivä

Kesäkuussa 2019 järjestetyssä oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivässä käsiteltiin henkilöstölle toteutetun Wilma-kyselyn vastauksien lisäksi muita aiheita, joita kehittämispäivään osallistuneet halusivat nostaa esiin opettajanhuoneissa ja henkilöstön kokouksissa nousseita teemoja ja asioita, joihin liittyy haasteita oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstön näkökulmasta. Kehittämispäivän tuloksina saatiin kolme teemaa käsikirjalle.

Oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus

Oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallistaminen on sekä uuden opetussuunnitelman että oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista toimintaa, jonka tarkoituksena on saada heidän äänensä ja mielipiteensä kuuluviin ja kehittää koulujen toimintaa myös heidän näkökulmansa huomioiden. Koulujen oppilaskunnat ja kunnan nuorisovaltuusto ovat tärkeitä väyliä lasten ja nuorten vaikuttamiseen (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivässä tuli esiin, että oppilaiden, opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa osallisuutta tulisi kehittää erityisesti koulun yhteisöllisessä työssä.

Oppilaiden ja opiskelijoiden näkökulmaa toivottiin erityisesti heidän omaan hyvinvointiinsa liittyen sekä koulun fyysisiin tekijöihin, esimerkiksi ympäristön viihtyvyyteen. Esiin nousi myös, että koulukohtaisissa oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä on ollut huoltajien edustus vain satunnaisesti ja tähän toivottiin muutosta.

Oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden velvollisuudet ja vastuu

Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi on koko henkilöstön tehtävä. Jokainen huolehtii omalta osaltaan, että oppilaat tai opiskelijat voivat koulussa hyvin ja saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Silti oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoilla on omat vastuunsa asioiden edistämisestä (Oppilashuoltolaki 2013.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivään osallistuneet halusivat, että tulevaan käsikirjaan kuvattaisiin eri oppilas- ja opiskelijahuollon tehtäviä hoitavien velvollisuudet ja vastuut. Heidän mukaansa osa henkilöstöstä toimii uusitun oppilas- ja opiskelijahuoltolain ja sen tuomien ohjeistusten mukaisesti, mutta osa kokee, ettei ole saanut riittävästi tietoa asioiden oikeanlaiseen hoitamiseen. Lisäksi kehittämispäivässä keskusteltiin paljon rehtorin ja vararehtorin työnjaosta oppilas- ja opiskelijahuollollisissa asioissa, koska henkilöstölle ei ole selvää, kuka tekee esimerkiksi oppilaita tai opiskelijoita koskevat päätökset. Tuleeko rehtorin olla mukana kaikissa yksittäistä oppilasta tai opiskelijaa koskevissa monialaisissa asiantuntijaryhmän kokouksissa? Jos rehtori ei ole mukana, kuka voi päättää tarvittavien toimenpiteiden toimeenpanosta?

Nivelvaihtotyö

Padasjoella erityisesti opetushenkilöstön vaihtuvuus on suurta. Tämä koettiin oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivässä haasteelliseksi monissa oppilas- ja opiskeluhuoltoa sisältävissä tehtävissä. Nivelvaihtotyöskentelyn erilaiset käytännöt henkilöstön keskuudessa ovat aiheuttaneet ristiriitaisia tilanteita ja kehittämispäivään osallistuneet toivoivat Padasjoelle omaa nivelvaihemallia. Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivässä oli mukana henkilöitä, jotka ovat aktiivisesti mukana myös Padasjoen kuntakohtaisessa lapsiperhepalveluiden kehittämisryhmässä ja he päättivät esittää työryhmälle oman nivelvaihemallin työstämistä esiopetuksesta lukion jälkeiseen koulutukseen. Omalla

nivelvaihemallilla juurrutetaan toimiva ja tarpeiden mukainen käytäntö, joka on helppo esitellä myös uusille työntekijöille.

6.3 Opetushenkilöstön koulutus- ja suunnitteluiltapäivä (VESO)

Esittelin tähän työhön liittyviä keskeisimpiä esiin tulleita asioita Padasjoella opettajien veso-päivässä. Alustukseni herätti keskustelua ja kritiikkiä lain tarkoituksenmukaisuudesta. Sysätäänkö 2014 voimaan tulleessa laissa vastuuta liikaa opettajille, aineenopettajille ja muulle koulun henkilöstölle? Yläkoulun ja lukion aineenopettajat kokevat olevansa oman oppiaineensa ammattilaisia ja osa heistä toi esiin, että heidän koulutuksensa pedagogiset opinnot eivät ole riittäviä oppilas- ja opiskelijahuoltotyön hoitamiseen. Ennen oli helppoa, kun oppilaan asia vietiin suoraan oppilashuoltoryhmän käsiteltäväksi ja oma vastuu päättyi siihen. Tämän kehittämis- ja koulutuspäivän tuloksiksi saatiin kolme teemaa oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjalle.

Kun huoli oppilaasta tai opiskelijasta herää

Vastuukysymykset herättivät paljon keskustelua tässä iltapäivässä, joista päällimmäisenä vastuu yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden asioiden hoitamisesta ja edistämisestä. Learning cafen purkuvaiheessa keskustelussa nousi selkeästi esiin erityisesti opetushenkilöstön kritiikki siitä, kenen vastuulla yksittäisen oppilaan tai opiskelijan oppilas- ja opiskelijahuollollisten asioiden edistäminen on. Kenen velvollisuus on puuttua, kun huoli herää? Kenelle ilmoitetaan, jos esimerkiksi oppitunneilla havaitaan haasteita oppilaan tai opiskelijan asioissa? Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukainen vastuu oppilaan tai opiskelijan asioiden hoitamisesta yhteistyössä huoltajien kanssa ei keskustelujen mukaan ole ollut kaikille itsestään selvää.

Keskustelun edetessä huolen puheeksi ottaminen koettiin tärkeäksi ja vastuu siitä todettiin yhteisesti kuuluvan kaikille. Se, että asiaa ei lain mukaan voi siirtää kokonaan toisen hoitettavaksi, herätti lisää keskustelua.

Opetushenkilöstö otti usein puheeksi lastensuojeluilmoituksen, jonka tekeminen oli osalle vierasta. Moni pohti, että vanha systeemi, jossa lastensuojeluilmoituksen saattoi tehdä esimerkiksi oppilashuoltoryhmä, oli parempi kuin nykyinen, jossa vastuu ilmoituksen tekemisestä on sillä, joka huolen havaitsee. Opettajat pohtivat, miten lastensuojeluilmoituksen tekeminen vaikuttaa kodin ja koulun yhteistyöhön ja nostivat esiin huolen tästä. Säilyykö luottamus perheen ja opettajan välillä lastensuojeluilmoituksen jälkeen? Puheenvuoroissa pohdittiin myös sitä, jättääkö osa lastensuojeluilmoituksen tekemättä siksi, että pelkää sen

aiheuttavan ongelmia yhteistyölle. Osa henkilöstöstä kuitenkin sanoi, että virkavastuulla toimiminen edellyttää välillä myös ikävien asioiden hoitoa.

Lastensuojeluilmoitus – kenen tehtävä?

Lastensuojeluilmoituksen tekeminen oli osalle henkilöstöstä epäselvää ja osa koki, ettei sen tekeminen kuulu opetushenkilöstölle. Erityisesti luokanopettajat pohtivat, miten lastensuojeluilmoituksen tekeminen vaikuttaa oppilaan huoltajien ja opettajan yhteistyön sujumiseen. Lastensuojeluilmoituksen tekemisessä henkilöstö kaipasi tietoa, milloin ja missä tilanteissa lastensuojeluilmoitus tulee tehdä, miten se tehdään ja kuka sen tekemisestä on vastuussa. Keskusteluissa pohdittiin myös sitä, jääkö koulun henkilöstön virkavelvollisuus täyttymättä, jos lastensuojeluilmoitus jätetään tekemättä.

Kiusaamiseen puuttuminen ja tunnusmerkit

Jokaiselle oppilaalle tulee taata turvallinen oppimisympäristö. Yhteisöllisen oppilas- ja opiskelijahuollon yksi tärkeimpiä tehtäviä on luoda edellytykset turvalliseen koulunkäyntiin. Ensisijaisesti koulukiusaamiseen puuttuminen tulee olla yhteisöllistä, ennaltaehkäisevää ja koko koulua tukevaa toimintaa. Vaikka kouluilla on toteutettu edellä mainittuja toimenpiteitä, kiusaamista havaitaan silti usein ja oppilaat kokevat kiusaamista. Koulujen henkilöstö halusi selkeää ohjeistusta, kenen tehtävä on puuttua kiusaamistilanteisiin ja kuka asiaa selvittää osapuolten kesken. Hyvää ja kriittistä keskustelua nousi myös oppilaiden kiusaamiskokemuksista. Jos oppilas tai opiskelija kokee toisen oppilaan katseen kiusaamisena, miten sellaiseen voi puuttua? Yhtä mieltä henkilöstö oli siitä, että jokaisella oppilaalla tai opiskelijalla on oikeus kokea asiat sillä tavalla kuin kokevat ja jokaisen oppilaan ilmoittama kiusaamiskokemus on otettava vakavasti. Henkilöstö koki, että kaipaavat keinoja myös ”hiljaiseen kiusaamiseen”.

6.4 Osallistuva havainnointi ja työryhmätyöskentely

Osana tätä kehittämishanketta kirjoitin muistiin havaintojani, jotka nousivat esiin koulun arjessa oppilaiden, opiskelijoiden ja henkilöstön kesellä. Opettajanhuoneiden kahvipöytäkeskustelut olivat tärkeitä hetkiä aineistonkeruun kannalta. Havainnointi oli luontevaa, koska henkilöstö oli tietoinen tästä menetelmästä osana tiedonkeruuta, mutta oman haasteensa tähän toi se, että tätä kehittämistyötä tekevä kuuluu henkilöstöön eikä tarkkaile ja

havainnoi tilanteita ulkopuolisen näkökulmasta. Havainnointien perusteella tuloksiksi saatiin kaksi teemaa.

Kodin ja koulun yhteistyö

Huoltajien osallistaminen nousi sekä oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämispäivässä että omissa havainnoinneissani asiaksi, joka kaipaa kehittymistä. Erityisesti yläkoulun puolella, jossa on aineenopettajajärjestelmä, huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö jää usein luokko-kohtaisen ryhmänohjaajan tai luokanvalvojan hoidettavaksi. Haasteellisen siitä tekee muun muassa se, että luokko-kohtainen ryhmänohjaaja ei välttämättä opeta kyseiselle ryhmälle mitään ja yhteinen aika ryhmänohjaajan ja luokan kesken voi olla vähäistä. Mikäli aineenopettajalla herää huoli luokan ilmapiiristä tai muusta koko luokkaa koskettavasta yhteisöllisestä asiasta, vastuu asian hoitamisesta sysätään luokanvalvojan tai ryhmänohjaajan harteille.

Omien havainnointieni mukaan luokko-kohtaisten vanhempainiltojen ja yksittäisten oppilaiden vanhempainvarttien järjestäminen ei ole yhdenmukaista ja yhteisten ohjeistuksien avulla tästä tärkeästä huoltajia osallistavasta toiminnasta saataisiin entistä toimivampi malli.

Poissaolot

Poissaolojen seuranta on tärkeä oppilas- ja opiskelijahuollon toimenpide. Oppilaiden ja opiskelijoiden poissaolojen säännöllinen seuranta on varhaista puuttumista parhaimmillaan. Havainnointieni ja käymieni keskusteluiden perusteella eri opettajilla on tästä hyvin erilaisia käytäntöjä. Kouluissa ja oppilaitoksissa on usein määritelty poissaoloille selkeä tuntiraja, jonka täytyttyä asia otetaan puheeksi oppilaan tai opiskelijan sekä heidän huoltajiensa kanssa. Osa opettajista toi keskusteluissa esiin, että määritelty tuntiraja ei ole välttämättä hyvä asia, koska oppilaan tai opiskelijan runsaille poissaoloille voi olla luonnollinen selitys. Selvittäessäni asiaa naapurikuntien oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoilta sain tietää, että heillä on määritelty poissaoloille tuntiraja, jonka jälkeen asia otetaan puheeksi. Mikäli poissaoloille on järkevä ja luonnollinen selitys, ei poissaolot aiheuta välttämättä oppilas- ja opiskelijahuollollisia toimenpiteitä, mutta oppilaan tai opiskelijan oppimisen tukeen on tällaisissa tapauksissa kiinnitettävä huomiota.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA KÄSIKIRJAN HAHMOTTAMINEN

Tämän kehittämishankkeen idea syntyi Padasjoen koulujen työyhteisöiltä, joiden mielestä vuonna 2014 käyttöön otetun oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisia toimenpiteitä ei ollut otettu tasa-arvoisesti käyttöön koko henkilöstön keskuudessa. Osa henkilöstöstä ei hoitanut oppilas- ja opiskelijahuollollisia asioita osana omaa työtään ja toiset kokivat kuormittavansa liikaa hoitaessaan kollegoille kuuluvia asioita. Tämä taustatieto tutkijalle tuli koulujen ja sivistyspalveluiden johdolta, jolta myös toimeksianto tähän kehittämishankkeeseen tuli.

Kehittämisosuuden aikana tutkimusongelmaksi muodostui kysymys, miten henkilöstön tietoisuutta oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja eri toimijoiden vastuista ja velvollisuuksista vahvistetaan. Kun huoli herää, kenen tehtävä on puuttua? Mistä asioista ja kenelle yksittäisen oppilaan tilanteesta saa kertoa? Miten ja kenen kanssa hoidetaan lasten kasvatustehtävää? Miten eri nivelvaiheissa toimitaan?

Pääpiirteet käsikirjalle muotoutuivat heti kehittämishankkeen alkuvaiheessa, kun henkilöstö vastasi Wilma-kyselyyn. Tutkimuksen edetessä oli luonnollista keskittyä kyselyssä esiin tulleisiin teemoihin, mutta uusia teemojakin nousi prosessin edetessä esiin. Aineiston analysoinnin, luokittelun ja otsikoinnin myötä saatiin 11 teemaa. Nämä teemat teoriapohjineen toimivat pääasiallisena sisältönä oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjalle. Käsikirja esiin nousseiden teemojen pohjalta vastaa tutkimuskysymykseen.

Tiedonsiirto, salassapito ja konsultointi

Koulutuksen järjestäjä vastaa aina siitä, että oppilaat, opiskelijat ja heidän huoltajansa saavat tietoa saatavilla olevista palveluista. Koulun tai oppilaitoksen henkilöstöllä on velvollisuus ohjata oppilaat, opiskelijat ja heidän huoltajansa tarvittavien palveluiden piiriin. Mikäli koulun tai oppilaitoksen työntekijä arvioi, että oppilas tai opiskelija tarvitsee oppilahuollon palveluita, hänellä on velvollisuus ottaa yhteyttä koulukuraattoriin tai -psykologiin yhdessä oppilaan kanssa ja annettava heille ne tiedot, jotka ovat välttämättömiä oppilaan asian etenemiseksi. Mikäli yhteydenottoa ei jostain syystä ole mahdollista tehdä oppilaan kanssa yhdessä, on oppilaalle tai opiskelijalle kuitenkin annettava tieto, että oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoihin on otettu yhteyttä. Myös oppilaan ja opiskelijan huoltajaa on tiedotettava yhteydenotosta pois lukien tilanteet, joissa voidaan olettaa, että huoltajien informoimisesta koituu oppilaalle tai opiskelijalle vaaraa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Sekä perusopetuslaissa että oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa on säädetty, mitä tietoja voi luovuttaa ja kenelle. Pääsääntönä voidaan pitää, että yksittäisen oppilaan asioista voidaan tiedottaa niille henkilöstöön kuuluville, jotka sitä tietoa työnsä hoitamiseen tarvitsevat (Oppilashuoltolaki 2013, Perusopetuslaki 1998.)

Perusopetuslain 40§ mukaan ne työntekijät, jotka oppilaan tai opiskelijan kanssa työskentelevät, voivat luovuttaa välttämättömiä tietoja toisilleen, mikäli se edistää oppilaan tai opiskelijan oppimista. On syytä muistaa, että kaikki koulun työntekijät ovat vaitiolovelvollisia, esimerkiksi oppilaasta tai opiskelijasta saatuja henkilökohtaisia tietoja ei pidä luovuttaa sivullisille (Perusopetuslaki 1998.)

Sosiaalitoimen, kuten lastensuojelun edustajalla, on oikeus saada tietoa tiedonantovelvollisuuden perusteella. Sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin yksilöidä ja perustella tiedon tarpeensa, jonka perusteella tiedonantaja päättää, onko hänen hallussaan oleva tieto asiakassuhteeseen olennaista. Jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla on oikeus konsultoida oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstöä ja kertoa, kenestä on kyse ja mihin asia liittyy. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla on oikeus, jopa velvollisuus ottaa yhteyttä koulukuraattoriin tai -psykologiin, mikäli hän arvioi oppilaan tai opiskelijan tilanteen sellaiseksi, että hän mahdollisesti tarvitsee niitä palveluita (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Perussääntönä tiedonsiirrossa, konsultoinnissa ja salassapitoasioissa voidaan pitää, että ne tiedot, mitkä ovat välttämättömiä oppilaan tai opiskelijan asian etenemiseksi, voidaan siirtää sille koulun ammattilaiselle, jonka työtehtäviin asian hoitaminen kuuluu. Pääsääntönä voidaan lisäksi pitää, että annettavasta tiedosta tulee ilmoittaa oppilaalle tai opiskelijalle sekä heidän huoltajilleen, mikäli on ilmeistä, että siitä ei aiheudu lapselle vaaraa. Sivullisille, joilla ei ole asian kanssa varsinaista tekemistä, tietoja ei pidä luovuttaa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Perusopetuslaki 1998, Hietanen-Peltola 2017.)

Eroperheissä, joissa vanhemmilla on yhteishuoltajuus, lapseen liittyvät tiedot on välitettävä molemmille huoltajille. Usein koulun ensisijainen viestintämuoto kodin kanssa on Wilma tai muu sähköinen viestintäjärjestelmä ja sen käyttö on mahdollistettava kaikille huoltajille (Terveystieteiden tutkimuskeskus 2019.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain sekä Padasjoen yhtenäiskoulun kriisi- ja turvallisuussuunnitelman mukaan rehtori on vastuussa tiedottamisesta, mikäli kyseessä on vakava, koulua ja sen oppilaita uhkaava tilanne. Rehtori päättää asiasta tiedottamisesta ja sen linjauksista

– tiedottaa joko itse tai antaa sen tehtäväksi jollekin toiselle. Rehtori ottaa tarvittaessa yhteyttä poliisiin, toimii heidän antamiensa ohjeiden mukaisesti ja ohjeistaa henkilökuntaa. Näiden paikkakuntakohtaisten suunnitelmien valossa on siis tärkeää, että rehtori on tietoinen mahdollisesta uhasta tai tilanteesta. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan oppilaitosten tulisi vähintään kerran vuodessa pitää henkilöstölle käytännön harjoitus uhkatilanteesta. Mikäli tilanne on akuutisti uhkaava, jokaisella on oikeus soittaa hätäkeskukseen (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, Opetushallitus 2019c.)

Kurinpitotoimet oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta

Koulujen oppilashuoltoryhmät (KOR) ovat niin sanotusti valmistelevia työryhmiä, jotka tekevät esityksiä asiasta päättävälle taholle, tässä tapauksessa rehtorille. Mikäli rehtori on hyväksynyt koulukohtaisen kasvatustilanteen ja tiedottanut siitä henkilöstöä, sitä tulee silloin kaikkien noudattaa. Kasvatustilanteen on Opetushallituksen ohjeistuksen mukaisesti ensisijainen kurinpitotoimi, jolla on saavutettu hyviä tuloksia ja jota pitäisi käyttää vielä enemmän jälki-istunnon sijaan (Opetushallitus 2019c.)

Jokaisella oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus turvalliseen ja rauhalliseen oppimisympäristöön. Työrauhaan voidaan vaikuttaa monilla keinoilla ja vastuu työrauhasta on aina ryhmää opettavalla opettajalla niin esikoulussa, peruskoulussa kuin lukiossakin. Työrauha luokissa on tärkeä osa koulujen yhteisöllistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa ja sen turvaamiseen on käytettävissä erilaisia pedagogisia ratkaisuja (Perusopetuslaki 1998.).

Perusopetuslain 36§:n mukaisia kurinpitotoimia ovat kasvatustilanteen, oppitunnilta poistaminen, oppilaan opetukseen osallistumisen epääminen enintään jäljellä olevan koulupäivän ajaksi, koulutehtävien tekeminen koulupäivän jälkeen laiminlyönnin vuoksi ja jälki-istunto. Lisäksi rehtori voi päättää kirjallisen varoituksen antamisesta, mikäli asiat eivät ratkea monialaisella yhteistyöllä ja koulun sekä oppilas- ja opiskelijahuollon tukitoimilla. Vaativimmissa tapauksissa rehtori voi valmistella sivistyslautakunnalle esityksen oppilaan tai opiskelijan määräaikaisesta erottamisesta. Opetuksen järjestäjän tulee aina huolehtia, että oppilaan kurinpitotoimissa oppilas ohjataan tarpeen mukaan oppilashuollon tukitoimien piiriin. Määräaikaisen erottamisen aikana oppilaalla tai opiskelijalla on oikeus käyttää kouluterveydenhuollon sekä oppilas- ja opiskelijahuollon palveluita ja hänelle tulee järjestää opetus joka tapauksessa (Opetushallitus 2019c, perusopetuslaki 1998.)

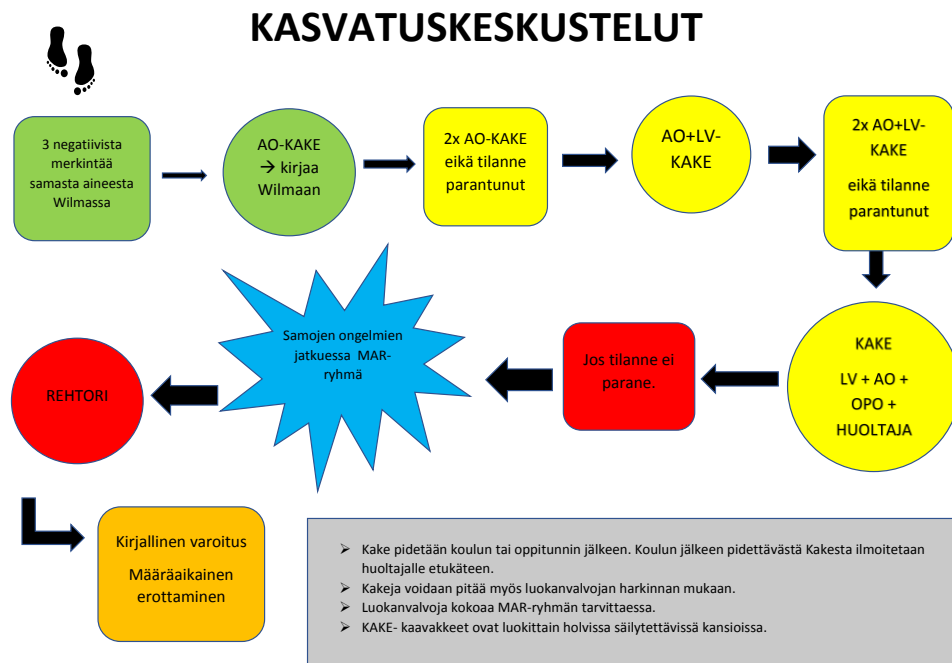
Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan kasvatustilanteen on ensisijainen tapa puuttua oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen. Padasjoella on koulukohtaisissa

oppilashuoltoryhmissä (KOR) laadittu kasvatustilanteiden seuranta- ja ohjauskaaviot, joiden mukaan kasvatustilanteiden seuranta etenevät. Kasvatustilanteiden seuranta on saada oppilas itse ymmärtämään epäasiallinen käyttäytyminen ja antaa oppilaalle mahdollisuuden korjata tilanne (Opetushallitus 2019c.)

Kasvatustilanteiden seuranta Padasjoen mallin mukaan keskeiset roolit ovat aineen- tai luokanopettajilla, opinto-ohjaajalla ja rehtorilla/vararehtorilla sekä kuraattorilla. Mikäli tilanne ei ratkea kasvatustilanteiden seurauksella keskusteluilla oppilaan kanssa, yritetään asia ratkaista monialaisella asiantuntijaryhmällä (MAR), johon kutsutaan paikalle huoltajien ja oppilaan lisäksi koulun henkilöstöstä ne, jotka ovat oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen puuttuneet. Myös rehtorin läsnäolo on tärkeää, sillä hänellä on päätösvalta oppilaan koulunkäyntiin liittyvissä asioissa, kuten erityisissä opetusjärjestelyissä. Alla olevat kasvatustilanteiden seuranta- ja ohjauskaaviot [kuva 2 ja kuva 3] on laadittu koulukohtaisesti oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä ja ne ovat rehtorin ja vararehtorin hyväksymiä (Opetushallitus 2019c.) Alla olevat kasvatustilanteiden seuranta- ja ohjauskaaviot valmistuivat tämän kehittämishankkeen yhteydessä yhteistyössä koulu-kohtaisten oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmien kanssa.

Kuva 2. Padasjoen Kullasvuoren koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän laatima kasvatustilanteiden seuranta- ja ohjauskaavio 2019.

Kuva 3. Padasjoen Pappilanmäen koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän laatima kasvatuskeskustelukaavio 2019.

Luokan työrauhan turvaamiseksi on joskus välttämätöntä poistaa häiriötä aiheuttava oppilas luokasta. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan oppilasta ei saa kuitenkaan poistaa luokasta ilman valvontaa. Tällöin tulee huolehtia, että oppilas voi olla oppitunnin loppuun esimerkiksi koulunkäynninohjaajan kanssa tai jonkun muun luokan oppitunnilla. Oppilaan poistamisesta oppitunnilta tulee aina ilmoittaa huoltajalle. Opettaja, joka poistaa oppilaan tunnilta, arvioi myös oppilaan mahdollisen tarpeen oppilashuollon tukitoimiin (Opetushallitus 2019c.)

Koulujen henkilökuntaan kuuluvalla on oikeus ottaa lapsi kiinni, mikäli lapsi on sekava, uhkaava ja hän saattaa käytöksellään vahingoittaa joko itseään tai muita. Kiinnipidon tulee olla hoidollista ja huollollista ja se on lopetettava heti, kun lapsi on rauhoittunut eikä vaaraa itsensä tai toisten vahingoittamiseen enää ole. Kiinnipito on aina viimeinen keino lapsen rauhoittamiseksi. Kiinnipidon syy ja perustelut tulee aina kirjata ja liittää lasta koskeviin asiakirjoihin ja lisäksi kiinnipitoon turvautuneen henkilön on aina annettava koulun tai muun laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys kiinnipidosta. Mikäli laitoksen johtaja turvautuu kiinnipitoon, hänen on annettava kirjallinen selvitys omalle esimiehelleen. Mikäli on tiedossa, että lapsi on lastensuojelun asiakas, lisäksi selvitys tulee antaa lapsen asioita hoitavalle sosiaalityöntekijälle (Lastensuojelulaki 2007.)

Perusopetuslaissa määritellään opettajan tai rehtorin oikeudesta tarkastaa oppilaan tavarat ja ottaa haltuun esineet tai aineet. Tämä oikeus heillä on silloin, kun opettaja tai rehtori epäilee oppilaalla olevan hallussaan sellaisia esineitä tai aineita, jotka ovat vaaraksi oppilaalle itselleen tai muille oppilaille tai jos esineen tai aineen hallussapito on laissa kiellettyä. Oppilaalle tai opiskelijalle tulee aina ilmoittaa tarkastuksen syy. Tarkastajan tulee olla oppilaan kanssa samaa sukupuolta ja mukana pitää olla toinen koulun henkilöstöön kuuluva aikuinen, jonka oppilas saa valita, mikäli kyseinen aikuinen on tavoitettavissa (Perusopetuslaki 1998.)

Mikäli asia on akuutti ja esineestä tai aineista arvioidaan olevan suurta uhkaa turvallisuudelle, tulee toimia heti ja ottaa mukaan toinen aikuinen, joka pääsee pikaisesti paikalle. Mikäli oppilaan hallusta löytyy päihteitä, asiasta tulee ilmoittaa huoltajalle ja tehdä lastensuojeluilmoitus. Mikäli oppilas tai opiskelija on päihtyneenä koulussa, tulee soittaa lastensuojelun virka-ajan päivystykseen tai hätäkeskukseen ja huoltajalle sekä huolehtia, ettei oppilas jää yksin. Jos kyseessä ovat huumeet, joko niin, että niitä on oppilaalla hallussa tai oppilas on niiden vaikutuksen alaisena, asiasta tulee ilmoittaa lisäksi poliisille (Opetushallitus 2019c, Perusopetuslaki 1998.)

Opiskeluhohtokertomukset ja asiakirjat

Yhteisöllisistä oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmistä (KOR) laaditaan muistio tai pöytäkirja, joka tulee laittaa koko henkilöstön nähtäville. Yksittäistä oppilasta koskevissa asioissa (MAR), laaditaan opiskeluhohtokertomus. Mikäli oppilaan tai opiskelijan asioissa vaaditaan seurantaa, kuten uutta monialaista tapaamista, voidaan edellinen opiskeluhohtokertomus ottaa mukaan, jotta voidaan yhteisesti todeta, mitä on aiemmin sovittu. Lisäksi täytetään uusi opiskeluhohtokertomus. Oppimisen tukeen liittyvät lomakkeet ovat erikseen. Yleisesti voidaan todeta, että kaikista niistä, missä sovitaan oppilaan tai opiskelijan asioista yhdessä oppilaan tai opiskelijan ja huoltajien kanssa, täytetään opiskeluhohtokertomus. Mikäli paikalla on kuraattori, psykologi tai kouluterveydenhuollon edustaja, he tekevät lisäksi omat lakisääteiset kirjauksensa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Kun monialainen asiantuntijaryhmä kokoontuu yksittäisen oppilaan asioissa, kokoontumisessa tulee laatia opiskeluhohtokertomus. Siinä mainitaan läsnäolijat, asian vireille panija, kuvataan tilanne tai huoli – miksi ryhmä kokoontuu. Lomakkeeseen tulee kuvata mahdolliset jo olemassa olevat tukitoimet ja yhteistyökumppanit ja myös sovitut jatkotoimenpiteet. Mikäli asia on syytä antaa tiedoksi myös sellaiselle henkilölle, joka ei ole mukana monialaisen ryhmän kokouksessa, tulee siitä mainita myös opiskeluhohtokertomuksessa.

Opiskeluhohtokertomukseen pyydetään aina läsnäolijoiden allekirjoitukset. Tällä varmistetaan, että läsnäolijat sitoutuvat siihen, mitä on yhteisesti sovittu (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Opiskeluhohtokertomukset säilytetään lukollisessa tilassa, minne pääsy on oppilas- ja opiskeluhohton rekisteristä vastaavilla. Padasjoella rekistereistä vastaavat rehtori ja vararehtorit. Rekisterin vastuuhenkilöillä on velvollisuus antaa opiskeluhohtokertomuksissa kirjattuja tietoja niille, jotka ovat osallistuneet monialaisen asiantuntijaryhmän kokoukseen tai niille, joille opiskeluhohtokertomuksen mukaan tietoja voidaan luovuttaa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.).

Opiskeluhohtokertomuksen käyttöoikeus on aina ainoastaan rekisterin pitäjällä, eli opetuksen järjestäjällä. Siitä syystä opiskeluhohtokertomuksia ei tule kopioida edes huoltajille. Opiskeluhohtokertomuksen sisällölliset tiedot voidaan luovuttaa asianosaisille joko niin, että ne annetaan näytettäväksi paikan päällä tai sisällölliset tiedot lähetetään teknisen käyttöyhteyden avulla, kuten turvapostilla. Ainoastaan poliisiviranomaisilla on oikeus opiskeluhohtokertomuksen kopioihin (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus

Valtakunnallinen kouluterveyskysely laaditaan joka toinen vuosi 4.-5.-luokan oppilaille ja heidän huoltajilleen, 8.-9.-luokan oppilaille sekä lukion ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoille. Kysely tuottaa hyvää ja monipuolista tietoa eri ikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, opiskelusta, osallisuudesta, avun saamisesta ja tarpeen muutaisten palveluiden saatavuudesta sekä koulu- ja kuntakohtaisesti että maakunnallisesti (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Mitä kuuluu-kyselyt otettiin Padasjoen kouluissa käyttöön lukuvuoden 2018-2019 aikana ja ne tehdään vuosittain oppilaille luokkohtaisesti. Kyselyllä kartoitetaan oppilaan tai opiskelijan omaa kokemusta muun muassa koulumatkoista, luokassa työskentelystä, tarvittavan tuen saamisesta ja kotona saatavasta tuesta. Luokanopettajat ja ryhmänohjaajat huolehtivat kyselyn teettämisestä oppilaille koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän ohjeistuksen mukaisesti. Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteutti ”mitä kuuluu”-kyselyn vuonna 2016 myös lapsiperheiden huoltajille (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2016.)

Myös muita ajankohtaisiin teemoihin liittyviä kyselyitä on hyvä tehdä, mikäli oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi kaivataan lisää kokemuseräistä tietoa.

Maakunnallisten kyselyiden tuloksista saadaan myös hyvää tietoa alueellisesti. Kyselyt ovat hyviä keinoja osallistaa oppilaita, opiskelijoita ja heidän huoltajiaan (Terveysten ja hyvinvoinnin lait 2019.)

Oppilailla ja opiskelijoilla sekä huoltajilla on oikeus olla mukana suunnittelemassa, kehittämässä ja toteuttamassa yhteisöllistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Useissa koulukohtaisissa oppilashuoltoryhmissä on sekä oppilaiden että huoltajien edustus. Kun oppilaat, opiskelijat ja huoltajat otetaan osallisiksi tähän työhön, se lisää myös heidän sitoutumistaan siihen. Koska ensisijainen vastuu lapsista on huoltajilla, on heillä tärkeä rooli myös oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnissa. Oppilailla ja opiskelijoilla on taas toisenlainen näkökulma asiaan: Heillä on paljon ”hiljaista tietoa” koulun toiminnasta ja turvallisuudesta ja sitä tietoa tarvitaan työn ja toiminnan kehittämiseen (Hietanen-Peltola, Laitinen, Autio & Palmqvist 2018.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden vastuut ja velvollisuudet

Rehtori vastaa aina viime kädessä oppilas- ja opiskelijahuollon toteutumisesta sekä yhteisöllisesti että yksilökohtaisesti. Hänen tulee olla mukana kaikessa sellaisessa oppilas- ja opiskelijahuollon tehtävissä, missä tehdään päätöksiä, ellei esimerkiksi kunnan hallintosäännössä ole määritelty tehtäviä jollekin toiselle viranhaltijalle. Padasjoella näistä päättää rehtori. Kyseessä voi olla esimerkiksi yksittäistä oppilasta tai opiskelijaa koskevat järjestelyt tai yleiset linjaukset oppilaiden tai opiskelijoiden hyvinvointiin liittyen. Rehtorin tehtäviin kuuluu myös valvoa ja ylläpitää oppilas- ja opiskelijahuollon rekisteriä ja hän vastaa oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyvien tietojen luovuttamisesta (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Erityisopettajien, luokanopettajien ja aineenopettajien perustehtäviin kuuluu oppilas- ja opiskelijahuolto. He osallistuvat yhteisöllisen oppilas- ja opiskelijahuollon toteuttamiseen muun muassa ottamalla esiin asioita, joissa on huomannut epäkohtia. Näitä voivat olla esimerkiksi oppilaiden ja opiskelijoiden turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyvät yleiset asiat. Lisäksi he huolehtivat oppilaista ja oppilasryhmistä, joita opettavat. He seuraavat yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden oppimista, työskentelyä ja hyvinvointia. Heidän tehtäviinsä kuuluu seurata oppilaiden ja opiskelijoiden poissaoloja ja pitää tarvittaessa yhteyttä huoltajiin. On tärkeää muistaa, että koulun oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisten tehtävänä on olla myös opetushenkilöstön tukena (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Koulunkäynninohjaajien tai avustajien roolia ei ole määritelty erikseen oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa, mutta he kuuluvat koulun henkilöstöön, jolla taas lain mukaan on velvollisuus olla osa oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Kouluvuorustajat tai ohjaajat ovat tärkeitä oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoita sekä yksilökohtaisessa että yhteisöllisessä työssä. Avustajalla voi olla monta eri roolia oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta: hänen tehtäviinsä kuuluu oppilaan oppimisen tukeminen, luokan työrauhan edistäminen ja havaitsemiinsa tilanteisiin puuttuminen tai niiden puheeksi ottaminen oppilaan tai opiskelijan itsensä kanssa ja tarvittaessa huoltajien ja oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisten kanssa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Perusopetuslaki 1998.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon lakisääteisten palveluiden tuottajat eli koulupsykologi, -kuraattori ja kouluterveydenhoitaja toimivat oppilas- ja opiskelijahuoltolain, perusopetuslain ja terveydenhuoltolain asettamilla tavoilla. Koulupsykologien ja -kuraattoreiden tulee huolehtia, että oppilaat tai opiskelijat ja heidän perheensä saavat tarpeen mukaisen tuen kohdullisessa ajassa ja he ovat velvollisia huolehtimaan, että oppilas tai opiskelija pääsee heidän vastaanotolleen viimeistään seitsemän päivän kuluessa yhteydenotosta ja akuuteissa tilanteissa viimeistään seuraavana päivänä (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Padasjoella kouluterveydenhuolto kuuluu Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän palveluihin ja on jalkautuvana palveluna kahtena päivänä viikossa, kohderyhmänään Kullasvuoren koulu, Pappilanmäen koulu ja lukio. Vaikka Padasjoella kouluterveydenhoitaja on fyysisesti paikalla kahtena päivänä viikossa, oppilaan on kuitenkin tarvittaessa päästävä vastaanotolle ilman ajanvarausta. Mikäli tarve kouluterveydenhuoltoon tulee sellaisena päivänä, kun terveydenhoitaja ei ole paikalla, oppilailla ja opiskelijoilla on oikeus käyttää terveysaseman palveluita koulupäivän aikana (Kandén 2019.)

Koulukuraattori on koulun sosiaalityöntekijä, jonka työ painottuu enemmän yksilökohtaiseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon. Oppilaat tulevat kuraattorin asiakkaiksi koulun henkilöstöön kuuluvan, huoltajien tai oppilaan itsensä aloitteesta. Myös muut viranomaistahot, kuten lastensuojelu tai kouluterveydenhuolto voi ohjata oppilaan kuraattorille. Koulukuraattorin kelpoisuusvaatimuksena on vähintään sosiaalihuollon ammatillisista kelpoisuusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 6 §:n mukainen kelpoisuus. Lisäksi joka kunnassa on oltava käytettävissä vastaava kuraattori, jonka pätevyysvaatimuksena on sosiaalityöntekijän pätevyys. Vastaavan kuraattorin palvelut on Padasjoella aiemmin ostettu naapurikunnasta, mutta tällä hetkellä vastaavan kuraattorin palvelua ei ole tarjolla. Asiaa

valmistellaan kartoittamalla lähikuntien mahdollisuutta tarjota Padasjoelle tätä palvelua (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Koulupsykologin palvelut toteutetaan ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta ja on käytettävissä tarpeen mukaan, keskimäärin yhden päivän viikossa. Koulupsykologin keskeisimmät työtehtävät ovat oppimisvaikeuksien ja -vahvuuksien arviointi, suositukset opetusmuodoista, tunne-elämän arvioinnit, jatkohoitosuositusten tekeminen, koulun henkilöstön konsultointi ja kriisityö kouluilla (Suomen psykologiliitto 2019.)

Nivelvaihtely

Padasjoella kunnan lapsiperheiden palveluiden kehittämisryhmä (LAPE) työsti oman kuntakohtaisen nivelvaihemallin osana tätä kehittämishanketta:

Esikoululaisille opetetaan koko vuoden ajan asioita, joita he tarvitsevat siirtyessään kouluun, kuten kaveritaitoja ja sosiaalisia taitoja ylipäättään, ympäristön tarkkailua, yhdessä ruokailua, tavaroista huolehtimista ja erilaisiin tehtäviin keskittymistä. Esioppilaat ovat osallistuneet syksyllä pidettävään kodin ja koulun päivään alakoululaisten kanssa ja se on koettu hyväksi keinoksi tutustua tulevaan kouluympäristöön. Lisäksi on vielä erikseen kouluun tutustumispäivä ja ”Eskarista ekalle”-päivä, jolloin lapsia huoltajineen valmennetaan toiminnallisesti tulevaan muutokseen.

Esioppilaat saavat jo keväällä tietää tulevat 5-luokkalaiset koulukumminsa, jotka ovat tulevien ekaluokkalaisten apureita esimerkiksi oikean luokan löytämisessä, kengännauhojen sitomisessa ja vaikka vaan henkisenä tukena muutoksen keskellä. Padasjoen esiopetuksesta todetaan, että yhteistä tekemistä alakoulun kanssa voisi kehittää vieläkin lisää. Jo keväällä tulevat ekaluokkalaiset ja heidän kummioppilaansa voisivat pitää yhteisiä tapauksia. Koulun alkaessa syksyllä olisivat jo ennestään tutut kasvot ottamassa vastaan uusia ekaluokkalaisia (Myllykangas 2019.).

Samana päivänä, kun esioppilaat tutustuvat kouluun, alakoululaiset käyvät tutustumassa yläkouluun. Tässä vaiheessa tulee olla tiedossa tulevien 7-luokkalaisten luokanvalvojat/ryhmänohjaajat. Yläkoulun tukioppilaat ja opo vierailevat keväällä tulevien yläkoululaisien luokassa. Sekä tutustumispäivässä että koulun alkaessa syksyllä tukioppilaat ottavat

uudet 7.-luokkalaiset vastaan. Huoltajien on tärkeää olla mukana myös tässä nivelvaiheessa, joten pian koulun alettua syksyllä pidetään vanhempainilta. Lisäksi kunnan nuorisotyö, 4H-yhdistys ja seurakunnan nuorisotyö huolehtivat toiminnallisesta sopeutumisesta ja ryhmäyttävät 7.-luokkalaisia. Yksittäisen oppilaan asioita käsitellään myös tässä nivelvaiheessa monialaisen asiantuntijaryhmän (MAR) kesken (Reinikka-Järvinen 2019, Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Yhtenä yläkoulun tärkeänä tehtävänä on antaa oppilaalle sellaiset tiedot, taidot ja valmiudet, että hän voi aloittaa toisen asteen opinnot. Yhteishaun tulokset tulevat yhtenäiskoulun opinto-ohjaajalle kesäkuussa. Yhtenäiskoulun opinto-ohjaajalla on ohjaamisvelvoite. Ilman opiskelupaikkaa jääneet ohjataan kunnan etsivään nuorisotyöhön, joka ohjaa ja tukee alle 30-vuotiaita ilman koulutus- tai työpaikkaa olevia nuoria työhön, koulutukseen ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Ilman opiskelupaikkaa jääneet voivat hakea täydennyshaussa heinäkuussa etsivän nuorisotyöntekijän tukemana (Saarinen 2019.)

Padasjoella ilman opiskelupaikkaa jääneiden jatko-ohjaus on onnistunut eikä kukaan jää ihan kokonaan tyhjän päälle. Padasjoen yhtenäiskoulun joustava perusopetus (JOPO) on tärkeä osa tätä nivelvaihetta, sen myötä ohjaus jatkuu vielä opiskelijan opiskellessa ammatillisessa oppilaitoksessa. Tätä työmuotoa on tarkoitus kehittää tulevina vuosina lisää niin, että se tukisi toisen asteen opintojen etenemistä haastavissakin tilanteissa. Pienessä kunnassa voidaan tehdä hyvinkin yksilöllisiä ratkaisuja ja räätälöidä nuorelle hänen elämäntilanteeseensa sopiva ja sitä tukeva opiskelumuoto (Saarinen 2019, Rantti 2019.)

Nivelvaiheiden tarvittava tiedonsiirto toteutetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolakia noudattaen. Tällaisia oppilaitoksesta toiseen siirrettäviä tietoja voivat olla esimerkiksi yksittäisen oppilaan tai opiskelijan olemassa olevat ja jatkossa tarvittavat tukitoimet. Yksittäistä oppilasta koskevia asioita käsitellään monialaisessa asiantuntijaryhmässä (MAR), johon kutsutaan huoltajien lisäksi ja heidän suostumuksellaan ne asiantuntijat, joiden työtehtäviin oppilaan asioiden hoitaminen ja edistäminen kuuluu. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Nivelvaihe lukiosta jatko-opintoihin toteutuu samalla tavalla kuin yläkoululta toisen asteen opintoihin sillä poikkeuksella, että uudistuneen lukiolain (2019) myötä lukion opinto-ohjaaja on velvollinen järjestämään jälkiohjausta ja neuvontaa vuoden ajan lukio-opintojen jälkeen (Lukiolaki 2018.)

Kun huoli oppilaasta tai opiskelijasta herää

Jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla on velvollisuus ottaa asia oppilaan kanssa puheeksi, jos on huoli oppilaasta tai hänen tilanteestaan. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa ei ole eritelty, että asian puheeksi ottaminen kuuluisi jollekin tietylle henkilölle, kuten luokanopettajalle tai ryhmänohjaajalle, vaan se velvollisuus on kaikilla. Tämä asia on herättänyt paljon keskustelua ja ristiriitaisia ajatuksia, mutta lain mukaan vastuu on kaikilla koulun henkilöstöön kuuluvilla. Hän, kenellä huoli kerää, ottaa asian puheeksi oppilaan kanssa (Hietanen-Peltola 2017.)

”Jos oppilaitoksen tai opiskeluhuollon työntekijä arvioi, että opiskelijan opiskeluvaikeuksien tai sosiaalisten tai psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi taikka poistamiseksi tarvitaan opiskeluhuollon psykologi- tai kuraattoripalveluja, hänen on otettava viipymättä yhteyttä opiskeluhuollon psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa ja annettava tiedossaan olevat tuen tarpeen arvioimiseksi tarvittavat tiedot.” Tämä on suora lainaus oppilas- ja opiskelijalain 16§:n tekstistä. Työntekijä voi siis olla muukin kuin opettaja. Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi ja tarvittavien palveluiden piiriin ohjaaminen kuuluu koko henkilöstölle (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Joskus se ensimmäinen puheeksi otto auttaa, eikä välttämättä tarvita muita toimenpiteitä. Mikäli oppilaan tilanne ei edisty puheeksi otolla ja keskustelulla, otetaan yhteyttä huoltajiin. Edelleen vastuu asian etenemisestä pysyy hänellä, joka asian on ottanut oppilaan tai opiskelijan kanssa puheeksi. Saman henkilön vastuulla on arvioida, tarvitaanko asian edistämiseksi kuraattori-, psykologi- tai kouluterveydenhuollon palveluita ja hänen kuuluu tarvittaessa ohjata oppilas tai opiskelija oikean avun piiriin. Mikäli on syytä kutsua koolle monialainen asiantuntijaryhmä, hän, jolla huoli on herännyt, kutsuu ryhmän koolle – huoltajan ja opiskelijan suostumuksella (Hietanen-Peltola 2017.)

Lastensuojeluilmoitus – kenen tehtävä?

Mikäli huoli oppilaasta tai alle 18-vuotiaasta opiskelijasta herää ja asiaa pohtiva työntekijä arvioi tai toteaa, että koulun opiskeluhuollolliset palvelut eivät riitä, tulee tehdä lastensuojeluilmoitus. Ilmoituksen tekee hän, joka tämän tarpeen on todennut tai huomannut. Lastensuojeluilmoitusten tekoa ei voi keskittää kenellekään tietylle työntekijälle, kuten rehtorille tai kuraattorille, vaan se on jokaisen työntekijän virkavelvollisuus. Tilanteita, joissa lastensuojeluilmoitus on tarpeen, on muun muassa havainnot lapsen tarpeiden laiminlyönnistä, väkivallan uhkasta, epäilyt lapsen huoltajien tai lapsen itsensä päihde- tai mielenterveysongelmista tai jos koulun omat tukitoimet koulunkäyntiin liittyvissä asioissa eivät ole riittäviä (Terveys ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Lastensuojeluilmoituksen tarkoitus on viestiä lastensuojeluviranomaisille, että on tarve arvioida lapsen ja perheen tilanne. Hyvänä ohjesääntönä voidaan pitää, että mikäli työntekijä pohtii, onko tilanne sellainen, että lastensuojeluilmoitus on tarpeen, se kannattaa silloin tehdä ennemmin kuin jättää tekemättä. Lastensuojeluilmoitusten teko koetaan usein vaikeana asiana, mutta on hyvä pitää mielessä, että se on ilmoitus sosiaalihuoltalain mukaiselle palvelun tarpeen arvioinnille, usein puhutaan myös huoli-ilmoituksesta.

Tietyt tahot, kuten koulujen työntekijät, eivät voi tehdä ilmoitusta nimettömänä. Siksi onkin tärkeää, että asia hoidetaan avoimesti lapsen ja huoltajien kanssa. Huoltajilla on oikeus saada tietää, kuka on ilmoituksen tehnyt, jos se tulee viralliselta taholta. Mikäli lastensuojeluilmoituksen tekeminen saattaa aiheuttaa vaaraa tai erityistä haittaa lapselle esimerkiksi huoltajien taholta, se on hyvä mainita ilmoituksessa. Mikäli koulussa huomataan lastensuojelua vaativa asia, joka on akuutti, tulee ottaa yhteyttä viipymättä joko alueelliseen lastensuojelun virka-ajan päivystysnumeroon tai hätäkeskukseen (Terveys- ja hyvinvointin laitos 2019.)

Kiusaamiseen puuttuminen ja tunnusmerkit

Salmivalli (2003) on tutkinut paljon koulukiusaamista. Havaintojen mukaan koulujen henkilökunta on melko vähän perillä koulussa tapahtuvasta kiusaamisesta, sillä oppilaat ja opiskelijat tekevät sen usein niin, ettei sitä huomata. Huolestuttavaa on myös se, että oppilaat ja heidän huoltajansa kokevat, etteivät koulun aikuiset puutu riittävästi kiusaamiseen tai jos puuttuvat, eivät saa sitä loppumaan. Tämä on koettu yleiseksi ongelmaksi Suomen kouluissa (Nuorisotutkimusverkosto 2018, Salmivalli 2003.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla aikuisella on velvollisuus puuttua havaitsemaansa kiusaamiseen tai konflikteihin ylipäänsä. Hyvä käytäntö on, että se kuka toiseen oppilaaseen tai opiskelijaan kohdistuvaa epäasiallista käyttäytymistä havaitsee, selvittää asiaa yhdessä oppilaiden tai opiskelijoiden ja toisen koulun aikuisen kanssa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Perinteisesti kiusaamiseksi luokitellaan toistuvaa ja tarkoituksellista tietyn oppilaan loukkaamista joko henkisesti tai fyysisesti. Usein kohde ei koe pystyvänsä puolustautumaan tasavertaisesti. Tämän määritelmän mukaan yksittäinen, satunnainen teko ei ole kiusaamista, vaan kiusaaminen on pysyvämpi olosuhde. Joskus tuntuu, että kaikki riitely,

erimielisyydet ja muu negatiivinen kanssakäyminen koetaan kiusaamiseksi. Näin ei kuitenkaan ole ja tätä tulee teroittaa myös oppilaille ja heidän huoltajilleen. Riita on erimielisyys asiasta, joka ratkaistaan ja sovitaan. Kiusaaminen on jatkuvaa, tiettyyn henkilöön kohdistuvaa henkistä tai fyysistä väkivaltaa (Salmivalli 2003, 10-11.)

Kiusaaminen eritellään suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suora kiusaaminen kuvataan joko fyysisenä tai verbaalisena väkivaltana, joka yleisimmin on pilkkaamista, nimitelyä tai fyysisesti kimppuun käymistä. Epäsuora kiusaaminen on syrjimistä ja ulkopuolelle jättämistä. Kokonaisuudessaan kiusaaminen on vain harvoin kahden osapuolen, kiusajan ja kiusatun välistä, olennaisessa roolissa ovat myös sivusta seuraavat ja niin sanotut ”hiljaiset hyväksyjät” (Kiva koulu 2019, Nuorisotutkimusverkosto 2018.)

Kun henkilökuntaan kuuluva havaitsee tilanteen, mitä epäilee kiusaamiseksi, hän keskustele välittömästi asiasta asianosaisten kanssa. Keskustelu tapahtuu mielellään erikseen, jotta kaikki osapuolet tulevat kuulluksi ja he voivat kertoa oman näkemyksensä ilman, että toiset oppilaat tai osapuolet ovat kuulemassa. Usein jo näiden keskustelujen avulla selvää, millainen tilanne on ollut. Keskusteluista informoidaan myös huoltajia, luokanvalvojaa/ryhmänohjaajaa ja rehtoria. Tarvittaessa asia tai asianosaiset ohjataan sen avun piiriin, mitä tilanteeseen puuttunut henkilö arvioi heidän tarvitsevan. Henkilökunnan on tärkeää pitää mielessä, että riidat ja niiden selvittely on eri asia kuin kiusaaminen ja siihen puuttuminen. Riita voidaan selvittää aikuisen ohjauksessa paikan päällä. Pitää muistaa, että kaikilla osapuolilla on oikeus koulun tarjoamiin tukitoimiin ja usein toiselle harmia tai kiusaa aiheuttava oppilas tai opiskelija tarvitsee itsekin apua. Kiusaamiseen liittyviä tietoja on hyvä tuoda myös koulukohtaisen oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmän tietoon, jotta kiusaamiseen liittyviä ehkäiseviä toimenpiteitä voidaan tehostaa (Kiva koulu 2019.)

Kodin ja koulun yhteistyö

Koulun tärkein yhteistyökumppani on oppilaan perhe ja huoltajat. Kun kodilla ja koululla on samat, yhteiset tavoitteet oppilaan parhaaksi, se edesauttaa oppimista, kasvua ja kehitystä. Ensisijainen vastuu lasten kasvattamisesta on aina huoltajilla, koulun vastuu on taas opetuksessa ja kasvun tukemisessa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki ja uusi opetussuunnitelman velvoittavat koulut kuulemaan oppilaiden ja opiskelijoiden lisäksi myös huoltajia (Suomen vanhempainliitto 2019.)

Kodin ja koulun väliset yhteiset pelisäännöt soveltuvat menetelmänä sekä yhteisölliseen että yksilölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon. Tätä menetelmää voisi kutsua myös eräänlaiseksi ”kolmikantaneuvotteluksi”, sillä on tärkeää ottaa näihin pelisääntöjen laatimiseen mukaan lapsi tai nuori itse (Helenius 2013, 17.)

Yksilökohtaisessa oppilas- ja opiskelijahuollossa oppilas, opettaja ja huoltajat voivat sopia toimivia käytäntöjä yhdessä, mikäli tulee esiin asioita, joissa tällainen kolmikantaneuvottelu on tarpeen. Näitä ovat monet koulunkäynnissä esiintyvät haasteet, kuten kotitehtävistä huolehtiminen, oppilaan käyttäytymiseen liittyvät haasteet ja elintavat, mikäli niillä on negatiivista vaikutusta koulunkäynnin sujuvuuteen. Yhdessä sopiminen on tehokas menetelmä lähes kaikenlaisiin haasteisiin. Alakoululla, luokanopettajajärjestelmässä, nämä ovat yleensä helppoja sopia. Oman haasteensa tuo yläkoulut, missä opettaja vaihtuu opetettavan oppiaineen mukaan. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan kuitenkin se opettaja, joka huomaa oppilaan tilanteessa haasteita, on velvollinen ottamaan asian puheeksi ja esimerkiksi sopimaan asioista huoltajien kanssa (Helenius 2013, Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Luokanopettajien ja ryhmänohjaajien kutsumat vanhempainvartit ovat hyviä tilanteita keskustella lapsen ja nuoren asioista ennaltaehkäisevästäkin näkökulmasta. Ne antavat hyvän edellytyksen myös oppilaan varhaiseen tukeen. Pienissä kouluissa, kuten Padasjoella, näitä on mahdollista pitää useammin kuin kerran tai kaksi vuodessa. Vanhempainvartit antavat hyvät edellytykset koulun ja kodin yhteisiin näkemyksiin ja tavoitteisiin oppilaan kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Usein oppilaat ovat itse näissä tapaamisissa mukana, jolloin vartissa on edustettuna lapsen koulumaailman tärkeimmät asiantuntijat – lapsi itse, huoltajat ja opettaja (Helenius 2013, 17-18.)

Vanhempainilloissa rehtori ja/tai opettajat kertovat koulun ajankohtaisista asioista sekä lukuvuoden tavoitteista ja suunnitelmista. Vanhempainiltoja voidaan järjestää sekä luokalle että koulukohtaisesti. Nämä ovat tärkeitä iltoja koulun ja luokan yhteisöllisestä näkökulmasta ja antavat mahdollisuuden myös huoltajille tuoda esiin omia ehdotuksiaan ja ajatuksiaan. Vanhempainiltojen suosio huoltajien keskuudessa on selkeästi vähentynyt. Vanhempainliiton tekemän kyselyn mukaan huoltajat tulevat vanhempainiltoihin, joista kokevat saavansa hyötyä lapsen kasvattamiseen liittyvissä asioissa. Heitä kiinnostaa yhteinen pohdiskelu lasten kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta. Luokkakohtaisissa vanhempainilloissa vanhemmat pitävät tärkeinä aiheita, joissa keskustellaan luokassa esiintyvistä huolist ja niiden mahdollisista ratkaisuista. Myös kouluterveyskyselyn tulokset, laajojen

terveystarkastusten yhteenveto ja muut erilaiset kartoitukset herättävät huoltajissa kiinnostusta (Suomen vanhempainliitto 2019.)

Poissaolot

Perusopetuslain mukaan oppilaalla on velvollisuus osallistua opetukseen, jollei hänelle ole perustellusta syystä myönnetty vapautusta. Padasjoen opiskeluhoitosuunnitelman mukaan oppilaan tai opiskelijan poissaoloja seuraavat luokanopettaja tai ryhmänohjaaja sekä lisäksi yläkoulun ja lukion osalta opinto-ohjaaja. Mikäli edellä mainitut henkilöt havaitsevat toistuvia poissaoloja, pois lukien selkeästi terveydellisistä tai muista perustelluista syistä johtuen, heillä on velvollisuus puuttua asiaan. Vaikka huoltajat olisivat selvittäneet poissaolot, mutta luokanopettaja tai ryhmänohjaaja arvioi niissä olevan epäselvyyttä, asiaan tulee puuttua keskustelemalla oppilaan tai opiskelijan kanssa ja olemalla yhteydessä huoltajiin. Mikäli asia ei ratkea tällä, tulee koota monialainen asiantuntijaryhmä (MAR) ja sopia yhteisesti tarvittavat tukitoimet (Opetushallitus 2019d.)

Keskeisin johtopäätös on, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyö tulee integroida osaksi tehtävänkuvia. Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointia edistävä työ on koko henkilöstön tehtävä ja tämän omaksumisessa tulee lähteä liikkeelle henkilöstön riittävällä kouluttamisella, perehdyttämisellä ja palveluasenteen muutoksella. Palveluasenteen muutos on ensisijaisesti työnjohdollinen toimenpide, mutta sen lisäksi henkilöstön tulee itse ymmärtää oppilas- ja opiskelijahuoltotyö osaksi omaa työtään. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöstön on tarkasteltava omaa työtään suhteessa oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön ja on otettava heille uusia työtapoja käyttöön oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Uudet tavat tehdä työtä kehittävät myös koko työyhteisön toimintakulttuuria. Kun koko henkilöstö omaksuu, että oppilas- ja opiskelijahuolto on tärkeä osa heidän työtään, se voi vaikuttaa positiivisesti myös työilmapiiriin. Ongelmana on ollut, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyö ei ole jakautunut tasaisesti henkilöstön kesken, koska osa ei ole kokenut tätä omaan työhönsä kuuluvaksi. Kun pienin askelin edetään kohti uudenlaista toimintakulttuuria, työtehtävät jakautuvat tasaisemmin ja vastuu oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnista koetaan kaikille kuuluvaksi.

Tärkeää on, että uusi tapa työskennellä otetaan yhteiseen keskusteluun mahdollisimman pian. Tämän kehittämishankkeen tulosten ja käsikirjan julkaisu henkilöstölle on hyvä tapa aloittaa muutostyö. Yhteistyö koko henkilöstön kesken on tärkeää, sillä uudet tavat työskennellä opitaan parhaiten yhdessä ja hyvässä vuorovaikutuksessa. Jokaisen henkilöstöön kuuluvan tulee ottaa vastuuta uuden asian oppimisesta ja sitoutua uusiin työtapoihin.

Kontio (2013) kuvaa oppilas- ja opiskelijatyötä koko henkilöstölle kuuluvana asiana. Jo olemassa olevan oppilas- ja opiskelijahuoltotyön kehittämiseen on tärkeää hyödyntää eri henkilöiden vahvuuksia ja lisätä työn vaikuttavuuden ymmärtämistä. Oppilas- ja opiskelijahuoltotyön kehittäminen edellyttää keskinäistä arvostusta, aktiivisuutta ja halua löytää yhteisiä ratkaisuja sekä yksittäisen oppilaan tai opiskelijan auttamiseksi että koulukohtaisen hyvinvoinnin lisäämiseksi (Kontio 2013, 30.)

Padasjoen sivistyslautakunta, joka johtaa esiopetusta, perusopetusta ja lukiota, käsittelee asiaa maaliskuun 2020 kokouksessaan. Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja otetaan Padasjoen kouluissa käyttöön heti sivistyslautakunnan käsittelyn jälkeen. Sivistyslautakunnan hyväksyntä tuo käsikirjalle sen painorvon, mitä henkilöstö on toivonut erityisesti vastuisiin ja velvollisuuksiin liittyvissä asioissa.

8 POHDINTA

8.1 Kehittämishankkeen eettisyys ja luotettavuus

Hyvään tutkimustyöhön kuuluu olennaisena osana tutkimuksen luotettavuuden arviointi. Voidaan puhua termeistä reliabiliteetti ja validiteetti. Tutkimuksen reliabiliteetilla tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta, jolloin esimerkiksi kaksi eri tutkijaa päätyy samoihin tuloksiin tai samaa asiaa tutkittaessa eri tutkimuksilla saadaan aikaiseksi sama tulos. Validiteetti tarkoittaa pätevyyttä, jolloin jonkin asian mittaukseen käytetty tutkimusmenetelmä on tarkoituksenmukainen menetelmä juuri sen asian mittaamiseen. Näitä termejä käytetään enemmän kvantitatiivisessa tutkimuksessa, mutta ovat hyödynnettävissä myös kvalitatiiviseen tutkimukseen (Hirsjärvi 2015, 231-232.)

Koska toimintatutkimuksessa pyritään muutoksiin, laadullisen tutkimuksen luotettavuuden mittarit eivät välttämättä sovellu sellaisenaan sen arviointiin. Monesta näkökulmasta tutkitavan asian teoreettinen perehtyminen on merkityksellistä arvioidessa tutkimuksen luotettavuutta (Aaltio & Puusa 2011, 159.) Tämän kehittämishankkeen aihealue pyrittiin rajaamaan tarkoituksenmukaisesti. Tutkimusaineistojen keruu, käsittely ja analysointi liittyvät olennaisesti luotettavuuteen. Hyvien, tieteellisten menettelytapojen noudattaminen antaa peruslähtökohdat hyvälle tutkimukselle. Eettisesti hyvä tutkimus edellyttää tieteellisiä taitoja, teoriaa ja hyviä toimintatapoja, joita noudatetaan tutkimuksen teossa (Kuula 2011, 24-25.)

Ei riitä, että tuotettu tieto ja tuotos ovat totuudenmukaisia, vaan niiden pitää olla myös hyödyllisiä. Luotettavuuden kysymys perustuukin tässä kehittämishankkeessa tutkimusmenetelmiin, tutkimusprosessiin ja tuloksiin. Laadullisessa tutkimuksessa arvioidaan usein vaikuttavuutta, mutta sen lisäksi tässä kehittämishankkeessa tulee arvioida myös käyttökelpoisuutta (Toikko & Rantanen 2009, 148-149.)

Coghlan ja Brannick (2010, 15-16.) ovat nimenneet tekijöitä, joista muodostuu hyvä toimintatutkimus. Ne voidaan esittää kolmella kysymyksellä: mitä tapahtui, kuinka ymmärrämme sen, mitä sitten. Se, mitä tapahtui, tulee hyvässä toimintatutkimuksessa näkyä niin, että kaikkia mukana olevat toimijat voivat olla yhtä mieltä. Sen lisäksi pitää tuottaa analyysi siitä, mitä tutkimus paljastaa. Lopuksi pitää saada vastaus siihen, mitä hyödyllistä tietoa kyseessä oleva tutkimus tuottaa. Toimintatutkimuksessa on haasteellista, että se on usein tiettyyn ympäristöön liittyvää ja paikallisiin rakenteisiin perustuva ja tuloksia voi olla

tästä syystä vaikea yleistää. Tässä kehittämishankkeessa tutkimustuloksia ei voida yleistää sen paikallisuuden vuoksi (Coghlan & Brannick 2010, 15-16.)

Kun tutkiminen kohdistuu omaan työorganisaatioon, voi ilmetä eettisiä ongelmia. Tutkijan ja osallistujan rooli täytyy erottua selkeästi. Mitä asioita voi tuoda tutkijana esiin ja mitä taas työyhteisön jäsenenä? Lisäksi omia työtovereita haastatellessa tai heidän toimintaansa havainnoitaessa saattaa nousta esiin asioita, joita ei haluaisi nähdä. Ne voivat olla esimerkiksi asioita, jotka vaatisivat välitöntä puuttumista, mutta tutkijan roolissa ei voi puuttua (Koskela 2013, 110-111.)

Tämän prosessin aikana oli huomattavissa epävarmuutta tietojen käsittelyssä. Wilma-kyselyn haastavuus oli siinä, että henkilöstö joutui vastaamaan omalla nimellä. Tämä saattoi vaikuttaa siihen, että vastauksia tuli koko henkilöstön lukumäärään nähden vähäisesti. Omalla nimellä avoimiin kysymyksiin vastaaminen saattaa luoda epävarmuutta tietosuojasta. Myös arjessa havainnointi aiheutti hieman epäluuloisuutta, mikä johtui osaksi siitä, että roolini työyhteisön jäsenenä ja tutkimuksen tekijänä ei ollut kovin selkeä. Työyhteisö ei tiennyt, milloin teen tutkimusta ja milloin olen työtoverina.

Hyvä, tieteellinen tutkimus ei saa olla loukkaava eikä epärehellinen. Läpinäkyvyys ja avoimuus koko prosessin ajan on tärkeää, mutta erityisesti tutkimustuloksia julkaistaessa. Tässä kehittämishankkeessa oli koko ajan mukana toimeksiantajan edustus, jolla varmistettiin, ettei julkaistava tieto ole virheellistä eikä loukkaavaa, vaan tarpeenmukaista ja työelämän haasteeseen eettisesti vastaavaa. Aineiston käsittelyssä on noudatettava tarkkuutta ja tietosuojaa. Tämän toimintatutkimuksen aineisto perustui suureksi osaksi henkilöstön kokemuksiin ongelmiin ja haasteisiin oppilas- ja opiskelihuoltotyössä. Henkilöstö vastasi Wilma-kyselyyn omalla nimellä, muissa tutkimusmenetelmissä henkilöstö tai sen edustajat olivat fyysisesti läsnä. Tutkimukseen osallistuminen oli vapaaehtoista ja osallistujat tiesivät etukäteen, mitä varten tietoja kerätään ja mihin niitä tullaan käyttämään. Tutkimustietojen on aina oltava luottamuksellisia eikä tietoja voi käyttää muuhun kuin osallistujien kanssa sovittuun tarkoitukseen (Koskela 2013, 111.) Tämän kehittämishankkeen ja sen tuotoksen valmistuttua kaikki saatu ja käytetty aineisto hävitetään.

8.2 Jatkokehittämisehdotukset

Raja oppilas- ja opiskeluhuoltotyön ja perusopetuksen kolmiportaisen tuen välillä ei ole aina ihan selkeä. Kertoessani tästä opinnäytetyöstä useissa keskusteluissa opetushenkilöstön kanssa tuli esiin toive uusia tässä yhteydessä kolmiportaisen tuen lomakkeet.

Koulukohtaisten oppilas- ja opiskelijahuoltohenkilöstön toiveesta tämä rajattiin kuitenkin pois, sillä tämän käsikirjan tarkoitus on keskittyä 2014 uudistetun oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisiin käytäntöihin. Oppilas- ja opiskeluhuolto tarjoaa toki tukea oppimiseen, mutta ei tee päätöksiä oppimiseen liittyvissä asioissa. Oppimisen tuki tarkoittaa oppilas- ja opiskelijahuollon yhteydessä enemmän keskittymistä niihin muihin haasteisiin, jotka voivat aiheuttaa vaikeuksia oppimisessa (Opetushallitus 2019a.)

Koska kolmiportainen tuki nousi useasti esiin aineistonkeruuvaiheessa, olisi tarpeellista jatkossa perehtyä myös siihen liittyvään kehittämiseen. Se on oma, iso kokonaisuutensa, joka liittyy vahvasti oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointiin ja sen toimivuus on koulun arjessa tärkeää.

Tästä kehittämishankkeena toteutetusta opinnäytetyöstä puuttuu oppilaiden, opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa näkökulma. Heidän mukanaolonsa olisi tuonut tähän kehittämistyöhön toisenlaisia näkökulmia oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja siitä, miten he ovat sen kokeneet käytännössä. Oppilaat tai opiskelijat, huoltajat ja koulun henkilöstö muodostavat sen kokonaisuuden, jota niin uusissa opetussuunnitelmissa kuin oppilas- ja opiskelijahuoltolaissakin korostetaan, osallisuuden. Opetussuunnitelmien mukaisessa oppilas- ja opiskelijahuollossa korostetaan yhteisöllistä ja yksilöllistä hyvinvointia, terveellistä ja turvallista ympäristöä ja ehkäistään mahdollisimman varhain esteitä oppimiselle. Koulujen henkilöstön lisäksi näiden asioiden edistämisessä ovat avainasemassa oppilaat ja opiskelijat itse sekä heidän huoltajansa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Parhialan (2020) väitöskirja kouluhyvinvoinnista käsitteli koulun mahdollisuuksia tukea oppilaita tai opiskelijoita mielenterveyteen liittyvissä asioissa. Aihe on ajankohtainen, sillä lasten ja nuorten mielenterveyspalvelut koetaan riittämättömiksi muun muassa Päijät-Hämeen alueella. Esimerkiksi Padasjoella lasten ja nuorten pääsy psykiatrisen sairaanhoitajan vastaanotolle on tällä hetkellä vaikeaa eikä jalkautuvia palveluita ole saatavilla lainkaan. Tutkimuksessa vertailtiin kahden lyhythoitomallin soveltuvuutta koulujen oppilas- huoltoon. Lyhythoidon käyttö osoittautui hyväksi erityisesti masennusoireiden lievittämisessä, hyvinvoinnin ja toimintakyvyn lisäämisessä. Vaikka koulujen oppilas- ja opiskelijahuoltotyö pitäisi olla ensisijaisesti ehkäisevää työtä, on sen painotus edelleen hyvin pitkälle korjaavassa työssä. Koulujen oppilas- ja opiskelijahuollon työntekijöiden kouluttaminen lyhythoitomallin käyttöön, jonka avulla he voisivat hoitaa masennuksesta kärsiviä lapsia tai nuoria, voisi toimia tässä vaikeassa mielenterveyspalveluiden tilanteessa (Parhiala 2020, 89.)

Tätä työtä tehdessäni selvitin, miten naapurissamme Ruotsissa oppilas- ja opiskelijahuolto toteutetaan. Sinänsä oppilas- ja opiskelijahuollon toiminnoissa ei ole suuria eroja, samat palvelut ovat lakisääteisiä kuin meilläkin. Usein törmäsi käsitteeseen ”Ruotsin malli”, joka tarkoittaa, että 1970-luvulla, Suomen siirtyessä peruskoulumuotoiseen opetukseen, alettiin Ruotsin mallin mukaisesti myös Suomessa puhua oppilashuollosta. Lukiessani eri artikkeleita ruotsalaisesta oppilas- ja opiskelijahuollosta (elevvård) sekä koululakia (skollag), tuli esiin, että Ruotsissa korostetaan vahvasti palveluiden kuulumista kaikille oppilaille. Monissa asioissa, kuten oppimiseen liittyvissä asioissa, korostettiin, että se kuuluu kaikille eikä vain niille, joilla on esimerkiksi oppimisvaikeuksia. Meillä Suomessa ei välttämättä osata ajatella niin hyvin, että koulun tuki niin oppimisen asioissa kuin muissakin ovat kaikkien oppilaiden oikeus huolimatta siitä, onko ongelmia vai ei. Oppilas- ja opiskelijahuolto ei kuitenkaan ole yhtä kuin ongelma, vaan se on ensisijaisesti ennaltaehkäisevää työtä ja varhaista tukea (Skollag 2010, Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2013.)

Tässä yhteydessä mietin paljon puhuttua Islannin mallia, josta meilläkin täällä Suomessa olisi opittavaa. Islannissa havahduttiin 1990-luvun lopulla siihen, että päihteiden käyttö nuorten keskuudessa oli huolestuttavalla tasolla. He alkoivat pohtia keinoja, jolla pystyttäisiin vähentämään nuorten päihteiden käyttöä ja joilla olisi myönteisempi vaikutus lasten ja nuorten elämään. Islannissa alettiin lisäämään harrastusmahdollisuuksia koulupäivän yhteyteen, lisättiin yhteisöllisyyttä lasten ja nuorten huoltajien keskuudessa ja alettiin vastuuttamaan huoltajia viettämään enemmän aikaa lastensa kanssa. Näillä keinoilla on saatu hyviä tuloksia kymmenessä vuodessa. Halusin ottaa tämän esimerkiksi jatkokehittämisehdotuksissa siksi, koska me täällä Suomessa pystyisimme tekemään paljonkin sen eteen, että lapset ja nuoret voisivat paremmin. Tärkeässä roolissa ovat koulut ja kodit – niissä lapset ja nuoret viettävät eniten aikaansa. Koen asian myös oppilas- ja opiskelijahuollollisena kehittämistyönä ja se olisi tärkeää ottaa laajempaankin keskusteluun (Sigfusdottir, Thorlindsson, Kristjansson, Roe & Allegrante 2008, 16-25.)

Keväälle 2020 suunnitellussa koulujen opetushenkilöstön kehittämisspäivässä on tarkoitus aloittaa muutostyö käytännössä oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjan teemoihin perustuen. Käsikirjan esittelyn jälkeen olisi tärkeää, että muutosprosessi lähtisi käyntiin henkilöstöstä itsestään. Kun henkilöstölle saadaan oppilas- ja opiskelijahuollosta se tieto, jota vailla ovat olleet, on olennaista, että he itse aloittavat muutoksen ja omaksuvat oppilas- ja opiskelijahuollon tehtävät osaksi työtään. Ehdotukseni kehittämisspäivään on, että henkilöstö itse ehdottaa, miten aikovat muutoksen aloittaa.

8.3 Arviointi kehittämishanketyöstä

Kehittämishankkeen arvioinnissa on tärkeää pohtia tavoitteiden ja tulosten yhteyttä. Vastasiko hanke tarpeeseen ja saavutettiin laaditut tavoitteet? Onko hankkeesta ollut tarkoituksenmukaista hyötyä? Kehittämishanketta ja sen myötä saavutettuja tavoitteellisia tuloksia voidaan tarkastella myös vaikuttavuuden kautta. Tavoitteeseen pyrkiminen realisoituu tuotoksina, mitkä ovat hankkeen konkreettisia aikaansaannoksia. Vaikutukset kertovat siitä, millaisen muutoksen hanke sai aikaan (Suopajarvi 2013, 10-12.)

Alustavasti keväälle 2020 on sovittu koulujen henkilöstön virkaehtosopimuksen mukainen koulutus- ja kehittämispäivä (VESO), jonka aiheena on oppilas- ja opiskelijahuolto. Tässä kehittämispäivässä esitellään valmis käsikirja ja keskustellaan jatkotoimenpiteistä. Henkilöstö itse on avainasemassa muutosprosessin etenemisessä. Kun henkilöstö saa olla mukana kehittämässä uutta työtapaa, sitoutuminen uuteen on todennäköisempää.

Oppilas- ja opiskelijahuoltotyöryhmät sekä esiopetuksessa, perusopetuksen kouluissa ja lukiossa olivat tärkeässä roolissa yhteistyökumppaninani. He ohjaavat, arvioivat ja suunnittelevat koulukohtaista oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä ja toimivat myös opinnäytetyöni ”laaduntarkkailijoina”. On rikkaus, että on olemassa tällaiset tiimit, jotka ovat sitoutuneet työhönsä ja haluavat olla mukana kehittämistyössä. Se on usein pienen kunnan etu.

Olen tyytyväinen siitä, että työnantajani uskoi asiantuntijuuteeni oppilas- ja opiskelijahuollon asioissa ja antoi minulle mahdollisuuden tehdä tämän opinnäytetyön. Se kertoo myös siitä, että asia on ajankohtainen ja tarpeellinen ja että kunnan johdossa asia on koettu tärkeäksi. Pidän asiaa itsekin hyvin tärkeänä, varsinkin, kun se työ ei ole meillä käynnistynyt lakimuutoksen jälkeen ihan siten, kuin olisi pitänyt. Toivon, että käsikirjan avulla saamme henkilöstön keskuuteen paremman käsityksen oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja siitä, kenelle työ kuuluu ja kuka siitä vastaa. Ne kysymykset nousivat kaikkein oleellisimpina esiin.

Parhiala (2020) tutki väitöskirjassaan kouluhyvinvointia ja sitä, mitä tehdään, kun ongelmia ilmenee. Kouluissa keskitytään enemmän oppimisvaikeuksiin ja sen myötä tuleviin haasteisiin koulunkäynnissä sen sijaan, että mietittäisiin, mikä tukimuoto olisi oppilaalle tai opiskelijalle tarkoituksenmukaisinta. Sama tukimuoto ei välttämättä sovellu kaikille, vaikka kyseessä olisikin oppimisvaikeudet. Väitöskirjan mukaan oppimiseen liittyvien haasteiden lisäksi tulisi huomioida myös oppilaan tai opiskelijan hyvinvointiin ja koulumotivaatioon

liittyviä asioita ja pohtia yksilökohtaisesti, millainen tuki vastaa haasteisiin parhaiten (Parhiala 2020, 87-88.)

Tämä kehittämishanke vastaa siihen tarpeeseen, minkä koulun johto alun perin otti puheeksi eli uuden oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisen tiedon vahvistamiseen henkilöstön keskuudessa. Oppimisvaikeudet ja kolmiportainen tuki on oma iso kokonaisuutensa, mikä liittyy vahvasti oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointiin. Tämä kokonaisuus rajattiin tästä kehittämishankkeesta pois tietoisesti. Oppimisvaikeuksien yhteys kouluhyvinvointiin on kuitenkin vahva ja oppimisen tuki oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjassa olisi omien havaintojeni perusteella ollut myös tarpeellista. Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli luoda käytännönläheinen käsikirja oppilas- ja opiskelijahuollosta koulujen henkilöstön työn tueksi. Osallistamalla henkilöstöä kehittämishankkeen eri vaiheissa saatiin käsikirjaan sellaista tietoa, mitä he ovat halunneet. Siltä osin tämän hankkeen tavoite täyttyi.

Tämän kehittämishankkeen tuotoksena syntyi oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja, joka perustui henkilöstön tarpeeseen ja oppilas- ja opiskelijahuoltotyön kehittämiseen Padasjoen kunnassa. Käsikirja perustuu sisällöllisesti aiheeseen liittyviin ongelmiin henkilöstön keskuudessa ja sen tarkoituksena on vahvistaa tietoisuutta oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja selventää, kenelle oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin edistäminen kuuluu. Tämän kehittämishankkeen vaikutukset eivät ole nähtävissä vielä, vaan käsikirjan julkistamisen myötä alkaa kehittämishankkeen toinen vaihe. Siinä on oleellista henkilöstön perehdyttäminen käsikirjan teemoihin ja oppilas- ja opiskelijahuoltotyön sisällyttäminen työntekijöiden arkeen. Tämän kehittämishankkeen tarkoituksena on luoda pitkäkestoisia ja pysyviä vaikutuksia koulujen arkeen, oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointiin.

Käsikirjan laatiminen vaati laajaa perehtymistä eri aihetta käsitteleviin aineistoihin, tutkimuksiin ja lakeihin. Tärkeää oli löytää ne oikeat ja tarpeelliset lähteet. Oppilas- ja opiskelijahuolto koki suuren muutoksen vuonna 2014 ja aiheeseen liittyvää materiaalia on paljon. Itse pidin tärkeimpinä lähteinä oppilas- ja opiskelijahuoltolain lisäksi aiheeseen liittyviä Opetushallituksen ja Terveystieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja ja ohjeistuksia. Myös aiheeseen liittyvät tutkimukset ovat hyviä lähteitä tähän kehittämistyöhön.

Koskelan (2009) väitöskirjassa, mikä on julkaistu ennen 2014 lakiuudistusta, tutkittiin opettajien kokemuksia oppilashuoltotyössä. Jo silloin on tullut esiin, että opetushenkilöstö kokee oppilaiden hyvinvoinnin tukemiseen liittyvät asiat haastaviksi erityisesti silloin, jos työyhteisö kokonaisuudessaan ei ole sitoutunut oppilashuoltotyöhön. Mikäli työyhteisö ei ole valmis työskentelemään sovittujen tavoitteiden mukaisesti, jokaisen yksittäisen

opettajan keinot tehdä oppilashuoltotyötä heikentyvät (Koskela 2009, 236-237.) Vaikka oman tutkimuksen mukaan uudistettu oppilas- ja opiskelijahuoltolaki koetaan koulujen henkilöstön keskuudessa haastavaksi, Koskelan (2009) tutkimuksen mukaan samoja haasteita on ollut jo ennen lakiuudistusta.

Oma roolini koulun henkilöstön keskuudessa antoi hyviä näkökulmia ja havainnointitilanteita tutkimusta varten. Se, että tutkija on itse osa henkilöstöä, voi tuoda myös haasteita. Miten tarttua aiheeseen tasapuolisesti suhteessa henkilöstöön? Koulun arkipäivässä mukanaolo antaa käsityksen, millainen tilanne on alkuvaiheessa, prosessin aikana ja tämän kehittämishankkeen päättyessä. Miten toimia prosessin ajan niin, ettei kukaan loukaannu, ettei kukaan koe tulleen arvostelluksi? Pienessä organisaatiossa tämä voi tuoda isojakin haasteita. Olen itse alusta asti korostanut, että tässä ei tutkita kenenkään tekemää tai tekemättä jättämää työtä, eikä tarkoitus ole ollut arvostella työtovereiden työtä. Se, että työyhteisöstä osa kokee epätietoisuutta oppilas- ja opiskelijahuollon asioihin, kertoo siitä, että siihen ei ole perehdytetty tarpeeksi, eikä siitä, että työyhteisön jäsenet tietoisesti jättäisivät heille kuuluvan työn hoitamatta.

Keskusteluissa on noussut esiin myös koulun henkilöstön ammattitaito oppilas- ja opiskelijahuollon tehtävissä. Esimerkiksi yläkoulun aineenopettajajärjestelmässä työ keskittyy enemmän opetettavan aineen ympärille, jolloin oppilaiden muut haasteet ovat vaarassa jäädä toissijaisiksi. Aineenopettajat ovat itse kokeneet, ettei heidän koulutuksensa ole keskittynyt tarpeeksi oppilas- ja opiskelijahuoltoon ja ovat siksi tietämättömiä sen äärellä. Tämä on osaltaan ristiriidassa 2014 voimaan tulleen oppilas- ja opiskelijahuoltolain kanssa, joka määrittelee, että oppilas- ja opiskelijahuolto on koko henkilöstön tehtävä.

Toimintatutkimuksen arvioinnissa pohditaan hankkeen onnistumista kokonaisuudessaan. Siihen sisältyy aineistonkeruu, aineiston analysointi ja koko prosessi lähtötilanteesta prosessin päätökseen. Arvioinnissa on tärkeää huomioida myös suunnittelu ja tavoitteiden toteutuminen (Ojasalo ym. 2014, 47-48.)

Oma osuuteni tässä kehittämishankkeessa oli oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjan työstäminen henkilöstön kokeman tarpeen perusteella. Tieto, joka kerättiin asiaan olennaisesti liittyviltä henkilöiltä, luokiteltiin 11 eri teemaan. Aineistonkeruu toteutettiin henkilöstöä osallistavilla menetelmillä, jotka olivat kysely, aivorihi, learning cafe, työryhmätyöskentely ja osallistuva havainnointi. Näistä menetelmistä kysely henkilöstölle auttoi hahmottamaan, millaiset asiat oppilas- ja opiskelijahuollosta henkilöstö kokee haastavina ja mihin asioihin he kaipaavat ohjeistusta. Kyselyn tulokset antoivat suunnan kehittämistyölle. Kyselyn

toteutus avoimina kysymyksinä olisi voinut tuoda enemmän aineistoa, mikäli vastaajat olisivat voineet vastata nimettöminä. Koska kysely toteutettiin Wilman kautta, vastaajan henkilöllisyys tuli ilmi.

Työryhmätyöskentelyyn ja aivoriiheen osallistuivat henkilöstöstä ne, jotka kuuluvat oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmään. Näissä menetelmissä esimerkiksi opetushenkilöstön tai koulunkäynninohjaajien läsnäolo olisi voinut tuoda kehittämishankkeeseen enemmän arkista näkökulmaa. Opetushenkilöstön kehittämis- ja koulutusiltapäivässä opetushenkilöstö oli luonnollisesti mukana, mutta siinä yhteydessä toteutettu learning cafe oli etukäteen teemoitettu Wilma-kyselyn vastausten pohjalta. Aivoriihi ja työryhmätyöskentely sisälsi ideointia, jossa olisi ollut hyvä näkyä myös oppilaiden ja opiskelijoiden arjessa työskentelevien näkökulma.

Kehittämishankkeen onnistuminen ja toivotut vaikutukset tulevat esiin vasta sitten, kun muutosprosessi käytännössä alkaa. Käsikirjaan kootut tiedot auttavat koulujen johtoa ja henkilöstöä prosessin käynnistämisessä.

LÄHTEET

Aaltio, I. & Puusa, A. 2011. Laadullisen tutkimuksen luotettavuus. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTO-Palvelut Oy

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Coghlan, D. & Brannick, T. 2010. Doing action research in your own organization. Third edition. Los Angeles: Sage.

Esiopetus suunnitelma. 2016. Padasjoen kunta. [viitattu 25.8.2019] Saatavissa: <https://www.padasjoki.fi/loader.aspx?id=1c626e26-8ba8-4a8f-829f-94f6ea7789d2>

Grönfors, M. 2011. Laadullisen tutkimuksen kenttätömenetelmät. Hanna Vilkkä (toim.). Hämeenlinna. [viitattu 23.11.2019] Saatavissa: [http://vilkka.fi/books/Laadullisen tutkimuksen.pdf](http://vilkka.fi/books/Laadullisen_tutkimuksen.pdf)

Harinen, P. & Halme, J. 2012. Hyvä, paha koulu. Kouluhyvinvointia hakemassa. [viitattu 17.1.2020] Opetus- ja kulttuuriministeriö. Helsinki: Nuorisotutkimusseura.

Heikkinen, H. 2010. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa H. Heikkinen; E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) Toiminnasta tietoon. Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Helsinki: Kansanvalistusseura

Heikkinen, H. & Jyrkämä, J. 1999 Mitä on toimintatutkimus? Teoksessa H. Heikkinen; R. Huttunen & P. Moilanen (toim.) Siinä tutkija missä tekijä - toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. Jyväskylä: Atena Kustannus.

Heikkinen, H. & Rovio, E. 2007. Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat. Kansanvalistusseura.

Helenius, J. 2013. Reissuvihkosta dialogiin – ideoita kodin ja koulun yhteistyöhön. [viitattu 9.9.2019] Saatavissa: [https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/113074_reissuvihkosta dialogiin_ideoita kodin ja koulun yhteistyohon.pdf](https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaawwwstructure/113074_reissuvihkosta_dialogiin_ideoita_kodin_ja_koulun_yhteistyohon.pdf)

Hietanen-Peltola, M. 2017. Yksilökohtainen opiskeluhoito – säädöksistä toimivaan käytäntöön. [viitattu 27.8.2019] Saatavissa: <https://www.avi.fi/documents/10191/9075584/Yksil%C3%B6kohtainen+opiskeluhoito%2C%20THL%2C%20Marke+Hietanen-Peltola/be179db5-991c-4c49-8524-09972c9379ff>

Hietanen-Peltola, M., Laitinen K., Autio, E. & Palmqvist R. 2018. Yhteisestä työstä hyvinvointia – opiskeluhoitoryhmä perusopetuksessa. [viitattu 27.8.2019] Saatavissa: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136782/Ohjaus%202018_009_verkko_20180117.pdf?sequence=4&isAllowed=y:

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2015. Tutki ja kirjoita. 6.-9.-painos. Helsinki: Tammi

Kandén, L. 2019. Padasjoen yhtenäiskoulun ja lukion kouluterveydenhoitaja. Haastattelu 11.6.2019.

Kaasalainen A., Kansa A., Luoto H. & Niittymäki S. 2018. Oppilaan tuen ja oppilashuollon käsikirja. Kaarinan kunta. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa: https://www.kaarina.fi/oppetus_ja_koulutus/oppilaan_tuki/fi/FI/oppilaan_tuki/files/96431306621979558/default/Kaarina-otkk_2018.pdf

Kettunen, J. 2018. Selvitä, tarvitsetko tutkimuksellesi luvan. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. [viitattu 30.11.2019] Saatavissa: <https://www.vastuullinentiede.fi/fi/tutkimuksen-suunnittelu/selvit%C3%A4-tarvitsetko-tutkimuksellesi-luvan>

Kirjonen, J. 2009. Kehittäminen asiantuntijatyönä. Teoksessa R. Seppänen-Järvelä & V. Karjalainen (toim.) Kehittämistyön risteyksiä. Helsinki: Stakes.

Kiva koulu 2019. [viitattu 20.9.2019] Saatavissa: http://www.kivakoulu.fi/mita_kiusaaminen_on

Kontio, M. 2013. Jaetun ymmärryksen rakentuminen moniammatillisten oppilashuoltoryhmien kokouksissa. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden yksikkö. Oulu: Oulun yliopisto.

Korkalainen, P. 2009. Riittämättömyyden tunteesta osaamisen oivallukseen. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden yksikkö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Koskela, S. 2013. "Mie teen vain oman työni". Toimintatutkimus moniammatillisen yhteistyön ja ohjausosaamisen kehittämisestä. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden yksikkö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Koskela, T. 2009. Perusopetuksen oppilashuolto Lapissa opettajien käsitysten mukaan. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Kuula, A. 2011. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.

Lahden ammattikorkeakoulu. 2019. Sosiaali- ja terveysalan ylemmän AMK-tutkinnon opin-
näytetyökäsikirja.

Laitinen, K. & Harakka, T. 2014. Oppilashuolto esi- ja perusopetuksessa. Opetushallitus.
[viitattu 27.8.2019] Saatavissa: <https://docplayer.fi/4452155-Oppilashuolto-esi-ja-perus-opetuksessa.html>

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa:
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018-2021. 2018. Lahti. [viitattu 27.8.2019] Saa-
tavissa: [https://www.lahti.fi/PaatoksentekoSite/strategia-ja-talousSite/Documents/las-
ten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma.pdf](https://www.lahti.fi/PaatoksentekoSite/strategia-ja-talousSite/Documents/las-ten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma.pdf)

Lastensuojelulaki 417/2007. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Leppialho, J. 2019. Sivistysjohtaja. Padasjoen kunta. Haastattelu 11.6.2019.

Lukiolaki 714/2018. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180714>

Mahkonen, S. 2014. Uusi oppilashuoltolaki työvälineenä. Porvoo: Bookwell Oy.

Majavesi, M. 2010. Ennakointimenetelmiä. [viitattu 27.11.2019] Saatavissa: http://www.pilkahdus.fi/sites/default/files/51_ennakointimenetelmia.pdf

Miettinen, K. 2019. Padasjoen yhtenäiskoulun ja lukion rehtori. Haastattelu 10.6.2019.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2016. Mitä kuuluu, vanhempi? -kysely. [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: [https://dzmdrer-wng2zx.cloudfront.net/prod/2018/02/05171438/MIT%C3%84-KUULUU-VANHEMPI-ra-
portti-joulukuu-2016.pdf](https://dzmdrer-wng2zx.cloudfront.net/prod/2018/02/05171438/MIT%C3%84-KUULUU-VANHEMPI-raportti-joulukuu-2016.pdf)

Myllykangas, M. 2019. Padasjoen varhaiskasvatusjohtaja. Haastattelu 11.6.2019.

Määttä, M. 2007. Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikki-
hallinnollisista ryhmistä. [viitattu 16.1.2020] Akateeminen väitöskirja. Valtiotieteellinen

tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <https://pdfs.semanticscholar.org/3069/402cb974fbe7fc4a9e883b78fb2db55d3910.pdf>

Nuorisotakuu. 2019. Nuorisotakuu auttaa eteenpäin. [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: <https://nuorisotakuu.fi/tietoa-nuorisotakuusta>

Nuorisotutkimusverkosto. 2018. Kiusaaminen. [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/component/tags/tag/kiusaaminen>

Ojasalo K., Moilanen, T. & Ritalahti J. 2014. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Opetushallitus. 2019a. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppimisen_ja_koulunkaynnin_tuki

Opetushallitus. 2019b. Keskustelusta ja konsultaatiosta. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: https://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/tietoa_tuen_jarjestamisesta/oppimisen_tuki_oppilashuolto/keskustelusta_ja_konsultaatiosta

Opetushallitus. 2019c. Kurinpitokeinot ja turvaamistoimenpiteet perusopetuksessa. [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kurinpitokeinot-ja-turvaamistoimenpiteet-perusopetuksessa>

Opetushallitus. 2019d. Oppilaan poissaolot ja arviointi. [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/oppilaan-poissaolot-ja-arviointi>

Opetushallitus 2018. Opiskeluhuollon keskeiset periaatteet ja tavoitteet sekä opiskeluhoollotusuunnitelman laatiminen ammatillisessa koulutuksessa. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/maarays-oph-285-2018-opiskelijahuollon-keskeiset-periaatteet-ja-tavoitteet.pdf>

Opetushallitus. 2016. Opetussuunnitelman ydinasiat. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-ydinasiat>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Selvitys Eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanosta. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: <https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-201098.pdf>

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.[viitattu 27.7.2019] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>

Padasjoen sivistyslautakunta. 2019. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: <https://www.padasjoki.fi/fi>

Perttula, R. 2015. Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä. [viitattu 2.1.2020]. Akateeminen väitöskirja. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45264/978-951-39-6076-6_vaitos20022015.pdf?sequence=1

Perusopetuksen opetussuunnitelma. 2017. Padasjoen kunta. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa: <https://peda.net/padasjoki/koulut/po>

Perusopetuslaki 628/1998. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Puusa A. 2011. Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa A. Puusa & P. Juuti (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimuslähestymistavan valintaan. Helsinki: JTOPalvelut Oy

Päijät-Hämeen liitto 2019. Uusi PH. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: <https://www.uusisiph.fi/parempi-paijat-hame-lapsille-nuorille-ja-perheille/>

Rantti, J. 2019. Pappilanmäen koulun erityisluokanopettaja. Haastattelu 12.6.2019.

Reinikka-Järvinen, T. 2019. Padasjoen yhtenäiskoulun vararehtori. Haastattelu 27.5.2019.

Saarinen, K. 2019. Pappilanmäen koulun ja Padasjoen lukion opinto-ohjaaja. Haastattelu 28.5.2019.

Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen – kohti tehokkaita toimintamalleja. Juva: PS-kustannus.

Sigfusdottir I.D., Thorlindsson T., Kristjansson A.L., Roe K.M. & Allegrante J.P. 2008. Substance use prevention for adolescents: The Icelandic Model. Health Promotion International.

Seppänen-Järvelä, R. & Vataja, K. 2009. Jokainen on kehittäjä. Teoksessa R. Seppänen-Järvelä & K. Vataja (toim.) Työyhteisö uusille urille. Kehittäminen osaksi arjen työtä. Jyväskylä: PS-Kustannus

Skollag 2010. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. [viitattu 27.7.2019] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp445794288>

Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti. 2013. [viitattu 27.7.2019] Keskitytäänkö oppilas-huollossa väärin asioihin? Saatavissa: <https://journal.fi/sla/issue/view/1073>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Kuntainfo. Uusisoveltamisohje oppilas- ja opiskelija-huoltolainsäädännön toteuttamisen tueksi. [viitattu 27.8.2019] Saatavissa: <https://stm.fi/documents/1271139/1427058/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuolto-lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6st%C3%A4+p%C3%A4ivitetty+18122015/ea07ef1e-38b5-4236-a503-ae01aa87185/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuolto-lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6st%C3%A4+p%C3%A4ivitetty+18122015.pdf>

Suhola, T. 2017. Asiakaslähtöisyys ja monialainen yhteistyö oppilashuollossa: Oppilas-huoltoprosessi systeemisenä palvelukokonaisuutena. [viitattu 2.1.2020]. Akateeminen väitöskirja. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Saatavissa: <https://lut-pub.lut.fi/bitstream/handle/10024/130367/Timo%20Suhola%20A4.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Summa, T. & Tuominen, K. 2009. Fasilitaattorin käsikirja. Menetelmiä sujuvaan ryhmätyöskentelyyn. Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry.

Summanen A-M., Rumpu, N. & Huhtanen, M. 2018. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain toimeenpanon arviointi esi- ja perusopetuksessa sekä lukiokoulutuksessa. Kansallisen kouluksen arviointikeskus. [viitattu 22.11.2019] Saatavissa: https://karvi.fi/app/uploads/2018/03/KARVI_0418.pdf

Suomen psykologiliitto. 2019. Mitä psykologi tekee? [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: https://www.psyli.fi/tietoa_psykologeista/mita_psykologi_tekee

Suomen vanhempainliitto 2019. Toimivan yhteistyön rakennuspalikat. [viitattu 30.10.2019] Saatavissa: <https://vanhempainliitto.fi/opettajalle/toimivan-yhteistyon-rakennuspalikat/>

Suopajarvi, L. 2013. Opas projektiarviointiin. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan julkaisuja. [viitattu 27.11.2019] Saatavissa: <https://www.ulapland.fi/loader.aspx?id=a6d01dd9-baad-408a-a6fb-5e131cf74ef5>

Terveysthuoltolaki 1326/2010. [27.7.2019] Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L2P17>

Terveysthuoltolaki ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Mikä on kouluterveyskysely. [29.9.2019] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Terveysthuoltolaki ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Lastensuojelun käsikirja. Lastensuojeluilmoitus. [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>

Terveysthuoltolaki ja hyvinvoinnin laitos. 2019. Opiskeluhoito. [viitattu 26.8.2019] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito>

Terveysthuoltolaki ja hyvinvoinnin laitos. 2017. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. [viitattu 27.8.2019] Saatavissa: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tu-eksi/mika_ohjaa_toimintaa/lasten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma

Terveysthuoltolaki ja hyvinvoinnin laitos. 2015. Yksilökohtainen opiskelijahoito. [viitattu 2.7.8.2019] Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito/yhteisollinen-opiskeluhoito/yksilokohtainen-opiskeluhoito>

Tilastokeskus 2019. Käsitteet. [viitattu 27.8.2019] Saatavissa: <http://www.stat.fi/meta/kas/oppilait.html>

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3. korjattu painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki. Tammi.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Valli, R. 2018. Aineistonkeruu kyselylomakkeella. Teoksessa Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. 5. uudistettu painos. Keuruu: PS-kustannus.

Valteri. 2018. Oppilashuoltolaki uudistui – uudistetaanko käytännötkin? Opetushallitus. [viitattu 29.9.2019] Saatavissa: <https://www.valteri.fi/oppilashuoltolaki-uudistui-uudistetaanko-kaytannotkin/>

LIITTEET

LIITE 1. Saateviesti ja kysely esiopetuksen, perusopetuksen ja lukion henkilöstölle

Suoritan sosionomin YAMK-tutkintoa koulutusohjelmalla lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen. Opinnäytetyöni on nimeltään "Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja - työväline Padasjoen esiopetukseen, perusopetukseen ja lukioon".

Käsikirjassa kuvataan 1.8.2014 voimaan tullut oppilas- ja opiskelijahuoltolaki ja mitä se tarkoittaa käytännössä, miten laki velvoittaa kuntia, oppilaitoksia, henkilökuntaa, huoltajia, opiskelijoita. Lisäksi käsikirjaan on tarkoitus kuvata Padasjoen omat, hyväksi havaitut käytännöt - jos joku asia on koettu hyväksi ja se on lainmukaista, se toki kannattaa viedä käyttöön myös toisiin kouluihimme. Käsikirja pohjautuu lain, säästöjen, Opetushallituksen ja THL:n ohjeistusten lisäksi Padasjoen paikallisiin rakenteisiin, käytäntöihin ja ohjeistuksiin. Haluan, että käsikirjasta tulee hyvin käytännönläheinen oppilas- ja opiskelijahuollon kirja, mistä voi halutessaan käydä tarkistamassa, miten jokin asia kuuluu hoitaa, kenelle asia kuuluu, kenelle voin asiasta puhua, mitä saan tai voin tehdä.

Oppilas- ja opiskelijahuolto jaettiin vuonna 2014 kahteen osaan, yhteisölliseen ja yksilölliseen.

Haluaisin kuulla teiltä koulun ammattilaisilta mm. seuraavia asioita:

- millaisia oppilas- ja opiskelijahuollon asioita olette hoitaneet?
- mitä sellaisia oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyviä asioita on koulun arjessa tullut eteen, mihin olisitte kaivaneet lisää tietoa?
- onko oppilas- ja opiskelijahuollossa jotain, mikä on sinulle epäselvää? Jos, niin mitä sellaiset asiat ovat?
- kuinka usein (arvio) hoidat oppilashuollollisia asioita?
- onko jotain muita tähän liittyviä asioita, joihin toivoisit ohjeistusta?

Kaikki toiveet asiaan liittyen saa tuoda esiin ja se on myös toivottavaa.

Olen huhtikuussa 2019 saanut sivistysjohtajalta tutkimusluvan tähän kyselyyn. Käsittelen vastaukset luottamuksellisesti, joten ei tarvitse pohtia, mitä asioita voi kertoa ja mitä ei. En missään vaiheessa tule paljastamaan, kuka on vastannut mitään ja työn päätyttyä kaikki aineisto hävitetään.

Työstän käsikirjaa syksyn aikana ja arvioitu valmistumisaika on loppuvuonna 2019. Kun opinnäytetyöni on hyväksytty Lahden ammattikorkeakoulussa, käsikirja menee Padasjoen sivistyslautakunnan käsittelyyn ja lautakunnan hyväksytyn päätöksen jälkeen tästä käsikirjasta tulee virallinen asiakirja Padasjoen kuntaan. Lakien, ohjeistusten, rakenteiden ym. muuttuessa käsikirjaa voi jatkossa myös päivittää.

Vastauksia toivoisin saavani 7.6.2019 mennessä. Kiitos jo etukäteen!

LIITE 2.

OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLLON KÄSIKIRJA
PADASJOEN ESIOPETUKSEEN, PERUSOPETUKSEEN JA LUKI-
OON

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TIETOA PADASJOESTA JA TAUSTAORGANISAATIOSTA	4
2.1	Yleiskuvaus Padasjoen kunnasta	4
2.2	Esiopetus Padasjoen kunnassa	5
2.3	Padasjoen yhtenäiskoulu ja lukio	5
3	TAUSTATIEtoa KÄSIKIRJAN TARPEESTA	7
3.1	Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki	7
3.2	Käsikirjan tavoite ja tarkoitus	8
4	OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLLON TIETOPERUSTA.....	10
4.1	Oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaavat lait	10
4.2	Keskeiset käsitteet.....	12
4.3	Oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaavat asiakirjat	14
5	OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOTYÖN LAKISÄÄTEISET PALVELUT	17
5.1	Oppilas- ja opiskeluhuoltotyö	17
5.2	Koulukuraattorin, -psykologin ja kouluterveydenhuollon palvelut.....	20
5.3	Kysymyksiä ja vastauksia oppilas- ja opiskelijahuollosta.....	23
6	OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOTYÖN JÄRJESTÄMINEN PADASJOEN KUNNASSA.....	26
6.1	Oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmät	26
6.2	Koulukohtaiset oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmät	26
6.3	Monialainen asiantuntijaryhmä (MAR)	28
6.4	Opiskeluhuoltokertomus	28
6.5	Kun huoli oppilaasta tai opiskelijasta herää.....	29
6.6	Tiedonsiirto, salassapito ja konsultointi	30
6.7	Lastensuojeluilmoitus – kenen tehtävä?	31
6.8	Oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden velvollisuudet ja vastuu	32
7	OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOTYÖN HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ PADASJOELLA	34
7.1	Kodin ja koulun yhteistyö	34
7.2	Oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus ja kuuleminen	36

7.3	Nivelvaihtelyö	37
7.4	Kurinpitoimet oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta	39
7.5	Poissaolot	41
7.6	Kiusaamiseen puuttuminen ja tunnusmerkit	42
8	LOPUKSI	44
	LÄHTEET	47

1 JOHDANTO

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki uudistui vuonna 2014. Silloin oppilas- ja opiskelijahuoltoon tuli merkittävä uudistus, kun yksilöllinen ja yhteisöllinen oppilashuolto erotettiin kahdeksi aivan eri menetelmäksi oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi. Lakiin on koottu myös opiskeluhuoltotyön kirjaaminen, henkilötietojen käsittely, salassapito ja rekisterinpito, mikä tekeekin oppilas- ja opiskeluhuoltotyöstä paljon entistä järjestelmällisempää (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

Kunnissa, kouluissa ja oppilaitoksessa lain myötä tulleet uudistukset on otettu hyvin eritasoisesti käyttöön. Toisaalla on alusta asti ollut hyvät ja toimivat menetelmät, kun työstivät asiaa jo hyvissä ajoin ennen uudistusta. Osalla taas työ on edelleen lapsenkengissä – edelleenkaan ei kaikkialla tiedetä, mitä uusi laki toi tullessaan ja miten sen puitteissa tulee toimia (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.)

Opinnäytetyöni aihe ”Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja – työväline Padasjoen esikouluun, perusopetukseen ja lukioon” tuli toimeksiantona Padasjoen kunnasta, sivistystoimesta. Osa koulujen henkilöstöstä kokee, että eivät ole riittävän tietoisia siitä, miten lain mukaan tulisi oppilas- tai opiskelijahuoltoa vaativissa tilanteissa toimia. Osa on taas kokenut, että kaikki henkilöstöön kuuluvat eivät hoida heille kuuluvia oppilashuollollisia tehtäviä ja kuormittuvat itse liikaa hoitaessaan toisille kuuluvia asioita. Tiedonsiirtoon ja salassapitoon liittyvät asiat ovat myös herättäneet paljon kysymyksiä. Henkilöstö halusi tietoa oppilas- ja opiskelijahuollosta yksissä kansissa.

Teetin henkilöstölle kyselyn Wilmassa keväällä 2019. Kyselyyn vastasi 11 opettajaa, mikä on mielestäni vähäinen määrä siihen nähden, miten paljon oppilas- ja opiskelijahuollon ongelmista on puhuttu. Nämä 11 vastausta olivat erittäin hyviä ja sain niistä vinkkejä siihen, millaisia asioita käsikirjasta toivotaan löytyvän. Lisäksi hyödyntäen muita tutkimusmenetelmiä ja aiheeseen liittyvää teoretietoa sain kokoon tarvittavan aineiston käsikirjaa varten.

Tämä on itselleni läheinen ja mielenkiintoinen aihe, koska käytän työajastani 40 prosenttia koulukuraattorin työhön. Niitä tehtäviä olen hoitanut nyt 2019 vuoden loppuun mennessä viisi vuotta, eli oikeastaan koko sen ajan, kun uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on ollut voimassa. Tänä aikana toimiessani kaksi päivää viikossa koulun arjessa, olen huomannut, mitä haasteita oppilas- ja opiskelijahuollossa on. Tämän vuoksi kunnan toimeksianto oli

minulle mielekäs ja mielenkiintoinen tehtävä. Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen vuoden 2018 arvioinnissa tulee esille, että eniten kehittämistä kaivataan ennaltaehkäisevään ja yhteisölliseen työhön, varhaiseen tukeen ja oppilaiden tai opiskelijoiden osallisuuteen (Summanen, Rumpu & Huhtanen 2018, 84.)

Kun etsin internetistä tietoa, onko muissa kunnissa toteutettu samantyylistä käsikirjaa, hämmästykseni huomasi, että useinkaan ei ole. Toki lakisääteinen oppilas- ja opiskelijahuollon suunnitelma löytyy joka kunnasta, mutta se on eri asia kuin käsikirja. Opiskelijahuollon suunnitelmassa tulee olla kuvattuna oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut ja muut sidosryhmät, käsitteiden kuvaus, ohjeistus yhteisölliseen ja yksilölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon sekä kodin ja koulun yhteistyö. Näiden lisäksi oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjaan kuvataan esimerkkitilanteita ja hyviä käytäntöjä. Kunnissa on erilaisia organisaatorakenteita ja siksi on tärkeää, että oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja perustuu oman kunnan rakenteisiin. Silloin se on nimenomaan tarkoitettu oman kunnan käyttöön ja sen sisältö on helpommin käsitettävissä. Koulun henkilöstö kokee, että erilaisten käytännön esimerkkien kautta on helpompi sisäistää, mitä tulee missäkin tilanteessa tehdä. Kaarinan kunnan perusopetuksen oppilashuollon käsikirjassa on paljon samoja asioita, joita minunkin opinnäytetyöltäni halutaan. Toki joka kunnassa on omat tarpeet ja erityispiirteet, jotka ovat tärkeitä asioita ottaa huomioon. Tärkeänä asiana pidin Kaarinan mallissa myös sitä, että siinä oli kerrottu, miten oppilaan asioita hoidetaan yksinhuoltajien, yhteishuoltajien tai sijoitettujen lasten huoltajien kanssa. Tärkeä asia, joka ei todellakaan ole kaikille itsestään selvää (Kaasalainen, Kansa, Luoto & Niittymäki 2018.)

Tätä työtä tehdessäni selvitin, miten naapurissamme Ruotsissa oppilas- ja opiskelijahuoltoa toteutetaan. Sinänsä oppilas- ja opiskelijahuollon toiminnoissa ei ole suuria eroja, ihan samat palvelut ovat lakisääteisiä kuin meilläkin. Toki usein törmäsi käsitteeseen ”Ruotsin malli”, joka tarkoittaa, että 1970-luvulla, Suomen siirtyessä peruskoulumuotoiseen opetukseen, alettiin Ruotsin mallin mukaisesti Suomessakin puhua oppilashuollosta. Lukiessani eri artikkeleita ruotsalaisesta oppilas- ja opiskelijahuollosta (elevvård) sekä koululakia (skollag), tuli esiin, että Ruotsissa korostetaan vahvasti palveluiden kuulumista kaikille oppilaille. Monissa asioissa, kuten oppimiseen liittyvissä asioissa, korostettiin, että se kuuluu kaikille eikä vain niille, joilla on esimerkiksi oppimisvaikeuksia. Meillä Suomessa ei ehkä osata ajatella niin hyvin, että koulun tuki niin oppimisen asioissa kuin muissakin ovat kaikkien oppilaiden oikeus huolimatta siitä, onko ongelmia vai ei. Oppilas- ja opiskelijahuolto ei kuitenkaan ole yhtä kuin ongelma, vaan se on ensisijaisesti ennaltaehkäisevää työtä ja varhaista tukea (Skollag 2010, Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 2013.)

Olen tietoisesti rajannut työni niin, että siinä ei käsitellä kolmiportaista tukea eikä siihen liittyviä lomakkeita ja ohjeistuksia. Mielestäni oppilas- ja opiskelijahuolto koostuu niin monesta isosta kokonaisuudesta, että kaikkea tähän käsikirjaan ei voi sisällyttää. Ja toisaalta, ne haasteet, joita kuraattorin näkökulmasta olen oppilas- ja opiskelijahuollossa havainnut, liittyvät muihin kuin oppimisen tukeen.

Esittelin tähän työhön liittyviä keskeisimpiä asioita Padasjoella opettajien veso-päivässä syksyllä 2019. Asia herätti keskustelua ja kritiikkiä lain tarkoituksenmukaisuudesta. Syys-täänkö 2014 voimaan tulleessa laissa vastuuta liikaa opettajille, aineenopettajille ja muulle koulun henkilöstölle? Yläkoulun ja lukion aineenopettajat kokevat olevansa oman oppiaineensa ammattilaisia. Ennen oli niin helppoa, kun oppilaan asia vietiin suoraan oppilas-huoltoryhmän käsiteltäväksi ja oma vastuu päättyi siihen. Nyt vastuu yksittäisen oppilaan asioista on hänellä, jolla huoli herää, oli se sitten kuka tahansa oppilaitoksen työntekijöistä.

2 TIETOA PADASJOESTA JA TAUSTAORGANISAATIOSTA

2.1 Yleiskuvaus Padasjoen kunnasta

Padasjoki on noin 3000 asukkaan kunta Päijät-Hämeen pohjoisosassa, Asikkalan ja Kuhmoisten välissä, Päijänteiden rannalla. Väestönkehitys on ollut viime vuosina miinusmerkistä, lasten ja nuorten määrä vähenee ja ikääntyneiden määrä kasvaa. Padasjoella on noin 400 alle 18-vuotiasta, joista noin 240 on esi- tai perusopetuksessa. Padasjoella on kuitenkin panostettu hyvin lasten ja nuorten asioihin. Onkin useasti todettu, että vaikka lasten ja nuorten lukumäärä vähenee, työn tarve ei. Puitteet ovat siis kohtuullisen hyvät: Liikuntapaikkoja on uudistettu ja uudisrakennettu viime vuosina, oma uimahallikin löytyy. Kunnan nuorisotyö ja eri yhdistysten palvelut tavoittavat lähes kaikki peruskouluikäiset lapset ja lukiolaiset.

Lasten, nuorten ja perheiden palvelut ovat perustasoa. Osan niistä Padasjoelle tuottaa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä. Osan oppilas- ja opiskelijahuollon palveluista, kuten koulukuraattori- ja psykologipalvelut kunta tuottaa omanaan, millä on ratkaistu oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukainen palveluiden saanti. Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saanti on heikkoa, mikä näkyy suoraan koulukuraattorin ja -psykologin lisääntyneissä asiakasmäärissä. Mielenterveyspalveluiden heikko saatavuus ei ole pelkästään Padasjoen eikä edes maakunnan ongelma, vaan koskee koko maata.

Padasjoen kunnan oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaa oma ohjausryhmänsä. Oppilas- ja opiskelijahuolto, esiopetus, koulut sekä lukio kuuluvat sivistystoimen alaisuuteen ja asioista päättävä elin on sivistyslautakunta.

Padasjoki sijaitsee noin 50 kilometrin päässä Lahdesta. Haasteen asiointinille tuo julkisen liikenteen vähyys. Sosiaali- ja terveyspalvelut kuntaan tuottaa Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä ja erityistason palvelut ja osa perustasoisista palveluista on saatavilla ainoastaan Lahdessa. Saadakseen paikkakunnan ulkopuolella tarjottavia palveluita on oltava oma auto käytössä. Padasjoen kunta on päättänyt panostaa enemmän ennaltaehkäiseviin lasten ja nuorten palveluihin ja varhaiseen tukeen, koska vaativamman tason palvelut eivät ole helposti saatavilla.

Padasjoen kuntastrategiaa laadittaessa otettiin huomioon lasten, nuorten ja perheiden palvelut ja niiden turvaaminen. Kunnan strategiassa mainitaan muun muassa maan

hallituksen kärkihanke, lapsiperhepalveluiden muutosohjelma (LAPE), jossa kunta on vahvasti mukana sekä maakunnallisella että kunnallisella tasolla. Padasjoki on linjannut strategiassaan, että lasten, nuorten ja perheiden palveluihin panostetaan. Hyvin hoidettujen lapsiperhepalveluiden toivotaan lisäävän kuntaan vetovoimaa ja toisaalta myös pitovoimaa.

2.2 Esiopetus Padasjoen kunnassa

Padasjoen kunta järjestää lakisääteisen esiopetuksen Majavan Päiväkodilla. Kaikki esiopetusikäiset eli 6-vuotiaat osallistuvat esiopetukseen. Myös ne lapset, joiden koulunkäynnin aloitusta on lykätty, ovat oikeutettuja maksuttomaan esiopetukseen. Esiopetusta ohjaa perusopetuslaki, jonka mukaan lapsen huoltaja on vastuussa siitä, että lapsi osallistuu esiopetukseen tai sen tavoitteet saavuttavaan toimintaan oppivelvollisuuden alkamista edeltävänä lukuvuotena (Padasjoen kunta 2016, Perusopetuslaki 1998.)

Esikouluryhmä on Padasjoella pieni, vuosittain esikoulun aloittaa keskimäärin 15-20 lasta. Pienen ryhmän ansiosta lapsille on annettavissa hyvinkin yksilöllistä, tarpeen mukaista tukea. Padasjoen esikoulussa sekä huoltajat, opetushenkilöstö, varhaiskasvatushenkilöstö ja oppilashuollon henkilöstö pitävät tärkeänä, että lapselle opetetaan esikouluvuoden aikana vuorovaikutustaitoja, ystävällisyyttä ja sosiaalisia taitoja, erilaisuuden hyväksymistä ja toisten kunnioittamista. Lisäksi Padasjoen esiopetuksessa painotetaan leikkiä ja liikuntaa, lasten ja aikuisten yhdessäoloa ja moniammatillisuutta lasten tukemisessa. Esiopetusta Padasjoen kunnassa johtaa varhaiskasvatusjohtaja. Padasjoella on aloitettu valmistelut esikoulun siirtymisestä Padasjoen yhtenäiskoulun, Kullasvuoren alakoulun yhteyteen. Tämä tulee toteutumaan lähivuosina (Padasjoki 2016.)

2.3 Padasjoen yhtenäiskoulu ja lukio

Padasjoen yhtenäiskouluun kuuluu kaksi eri koulurakennusta: Kullasvuoren koulu, jossa opiskelevat 1.-6.-luokkalaiset ja Pappilanmäen koulu, jossa opiskelevat 7.-9.-luokkalaiset. Molempien koulujen läheisyydessä on hienot ja monipuoliset lähiliikunta-alueet, joten välitunti- ja koululiikunnalla on erinomaiset puitteet. Padasjoen yhtenäiskoulua johtaa yhteinen rehtori ja vararehtori, joka vastaa Kullasvuoren koulun päivittäisistä asioista. Myös

peruskoulussa opetusryhmät ovat pieniä, mikä takaa laadukkaan, yksilökohtaisen opetuksen ja lisää opettajan mahdollisuuksia oppilaan varhaiseen tukeen (Padasjoki 2019.)

Lain mukaan kunnan tulee järjestää perusopetus kaikille oppivelvollisille, jotka asuvat kunnan alueella tai jostain syystä ovat pidempiaikaisesti kunnan alueella ja heillä on oikeus oppilas- ja opiskelijahuollon palveluihin. Lisäksi kunnan on järjestettävä opetus niin, että sekä koulupäivät että koulumatkat ovat turvallisia ja liikenneyhteydet sujuvat ja turvalliset (Perusopetuslaki 1998.)

Padasjoella koulukuljetusperiaatteet uudistettiin keväällä 2019 ja otettiin käyttöön lukuvuoden 2019-2020 alkaessa elokuussa. Ne on laadittu niin lapsilähtöisesti, kuin vain on käytännössä voitu. Esimerkiksi perusopetuslain 32§:n mukainen viiden kilometrin raja, mikä oikeuttaa koulukuljetuksiin pääsyn, muutettiin Padasjoella kolmeksi kilometriksi. Tämäkin kertoo siitä, että Padasjoella on edelleen halu kehittää lasten, nuorten ja perheiden palveluita ja uudistaa niitä tarpeen mukaisesti (Perusopetuslaki 1998, Sivistyslautakunta 2019.)

Padasjoella perusopetuksessa tuetaan uuden opetussuunnitelman mukaisesti oppilaiden kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyteen, kauneuteen, oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Niin valtakunnallisen kuin paikallisenkin opetussuunnitelman mukaan Padasjoella perusopetuksen tarkoitus on edistää oppimista, osallisuutta, hyvinvointia ja kestäväää elämäntapaa (Padasjoen kunta 2017.)

Padasjoen lukio toimii samassa rakennuksessa yläkoulun eli Pappilanmäen koulun kanssa. Padasjoella lukio on pieni, mutta kunnan päättäjien keskuudessa tahtotila oman lukion säilyttämiseen on suuri. Padasjoen kunnanvaltuusto on linjannut, että kaikki opiskelijat, jotka aloittavat lukio-opinnot Padasjoen lukiossa, saavat käydä ne Padasjoella loppuun. Lisäksi kunnassa päätettiin viime vuonna, että lukio-opiskelu materiaaleineen, oppikirjoineen ja opiskeluvälineineen on Padasjoella ilmaista ja syksyllä 2019 sivistyslautakunta päätti, että jokainen Padasjoen lukioon tuleva opiskelija saa suorittaa autokoulun opinnot ilmaiseksi. Lukion aloittaa Padasjoella vuosittain noin puolet ikäluokasta (Padasjoki 2019.)

Lukiolaki uudistui vuonna 2018. Sen mukaan lukiokoulutuksen tarkoituksena on antaa opiskelijoille valmiudet korkeakouluopintoihin. Lisäksi lukiokoulutus tukee opiskelijoiden hyvinvointia, sivistymistä ja aktiivisuutta. Lukiosta opiskelija saa tarpeellisia tietoja, taitoja ja valmiuksia itsensä jatkuvaan kehittämiseen (Lukiolaki 2018.)

3 TAUSTATIETOA KÄSIKIRJAN TARPEESTA

3.1 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki uudistui vuonna 2013 ja kouluissa se otettiin käyttöön uuden lukukauden alkaessa elokuussa 2014. Uusi laki toi mukanaan ison uudistuksen, jonka myötä koulujen vanhat, osin jopa hyvätkin käytännöt eivät ole olleet enää vuosiin lain mukaisia. Suurin muutos laissa oli yhteisöllisen ja yksilöllisen oppilashuollon määrittely ja eriyttäminen. Lisäksi oppilas- ja opiskelijahuolto haluttiin lain myötä enemmän järjestelmällisemmäksi ja oppilaiden etuja tukevaksi (Opetushallitus 2018, STM 2015.)

”Lain tarkoituksena on 1) edistää oppilaiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntymistä 2) edistää oppilaitosyhteisön ja opiskeluympäristön hyvinvointia, terveellisyttä ja turvallisuutta, esteettömyyttä, yhteisöllistä toimintaa sekä kodin ja koulun välistä yhteistyötä 3) turvata varhainen tuki sitä tarvitseville 4) turvata opiskelijoiden tarvitsemien opiskeluhoitopalvelujen yhdenvertainen saatavuus ja laatu 5) vahvistaa opiskelijahuollon toteuttamista ja johtamista toiminnallisena kokonaisuutena ja monialaisena yhteistyönä”. Näin kuvataan laissa oppilas- ja opiskelijahuoltotyön tarkoituksia. Nämä viisi kohtaa ovat 2014 käyttöön otetun oppilas- ja opiskelijahuoltolain keskeisimmät kohdat, joiden mukaan oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä tulee toteuttaa ja joiden ympärille tämä käsikirja rakentui (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Yhtenä tärkeänä uudistuksena oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa on oppilaiden ja huoltajien osallistaminen ja kuuleminen sekä heitä itseään koskevissa asioissa että yhteisöllisellä tasolla. Lain tarkoituksena on ollut edistää oppilaitosyhteisön ja opiskeluympäristön hyvinvointia, terveellisyttä ja turvallisuutta. Sen painopiste on ehkäisevässä työssä ja varhaisessa tuessa (Hietanen-Peltola 2017.)

3.2 Käsikirjan tavoite ja tarkoitus

Tämän käsikirjan tavoitteena on luoda koulujen ja oppilashuollon henkilöstölle käytännön-läheinen opas päivittäiseen oppilashuoltotyöhön. Ajatus opinnäytetyönä toteutettavasta käsikirjasta tuli siitä, että koulujen toimintatavat ja menetelmät oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä eivät edelleenkään ole aina lainmukaisia. Perusopetuksessa ja lukiossa asia nousee hyvin useasti esiin. Henkilöstölle järjestetyt koulutukset oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyen eivät ole riittäneet ja osa henkilöstöstä toimii edelleen siten, kuin ennen lakimuutosta toimittiin. Tarkoituksena on, että henkilöstö löytää tiedon, miten missäkin tilanteessa tulee toimia, kuka asiaa hoitaa tai keneltä asiasta voi kysyä. Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirjasta tulee virallinen asiakirja Padasjoen kuntaan, jonka koulutoimea johtava sivistyslautakunta käsittelee ja hyväksyy. Käsikirja pohjautuu Padasjoen kunnan olemassa oleviin rakenteisiin. Käsikirjaa päivitetään, mikäli jatkossa tarvitaan muutoksia tai lisäyksiä. Padasjoen oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmä vastaa käsikirjan päivittämisestä.

” Kunnissa on tavattu normistoa, perustettu ryhmiä ja kirjattu suunnitelmia. Opetushallitus ja THL ovat tuottaneet oppaita, järjestäneet koulutuksia ja vastailleet kysymyksiin. Aluehallintovirastojen juristit ovat selventäneet ja selittäneet. Kaikesta huolimatta lain toteuttamisessa laahaa vanhoja käytänteitä ja tiedon siirron käytänteet tuntuivat mutkistuneen entisestään.”

Näin kuvataan Valterissa (2018), mikä on Opetushallituksen alaisuudessa toimiva valtakunnallinen oppimis- ja osaamiskeskus. Tämä kuulosti juuri siltä, miten asia näyttäytyy koulun johdossa ja arjessa. Oppilas- ja opiskelijahuollon lainmukaiset käytänteet ovat hyvinvointia tukevia ja selkeitä ohjeistuksia, vaikkakin välillä täytyy jokin asia tarkistaa joko laista tai joltakin viranomaiselta. Uusi laki suojaa oppilaiden tai opiskelijoiden ja heidän perheidensä yksityisyyttä hyvin, mutta henkilöstön keskuudessa tämä koetaan ongelmana muun muassa tiedonsiirrossa (Valteri 2018.)

Tarkoituksena on, että opinnäytetyön avulla saadaan koulujen henkilöstölle yhteinen käsitys oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja lain mukaisista vaatimuksista. Vaikka tämän käsikirjan tavoitteena on tuottaa työkalu henkilöstön käyttöön, se ei yksinään riitä. Kouluissa tulee vahvistaa uudenlaista ilmapiiriä oppilas- ja opiskelijahuollon asioiden hoitamiseen uudistetun lain velvoittamalla tavalla. Tärkeintä on, että jokainen koulun henkilöstöstä tietää oman vastuunsa oppilaiden asioiden edistämisessä. Tämä on asia, mikä on ehkä eniten piilossa. Kenelle asia kuuluu? Kuka asiaa hoitaa? Kun huoli herää, mitä pitää tehdä? Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja vastaa koulun henkilöstön osoittamiin kysymyksiin ja

epäselvyyksiin, mutta tärkein kehittämistyö on saada oppilas- ja opiskelijahuoltotyö luonnolliseksi osaksi henkilöstön toimenkuvaa ja arjen tilanteita.

4 OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLLON TIETOPERUSTA

4.1 Oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaavat lait

Tässä luvussa kuvataan tarkemmin ne lait, mitkä ovat suorassa yhteydessä oppilas- ja opiskelijahuoltoon ja mitkä ohjaavat sitä työtä oppilas- ja opiskelijalain rinnalla. Vaikka lakeja on useita, ne ovat hyvin linkittyneet toisiinsa ja tukevat monipuolisesti oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä. Lait eivät ole ristiriidassa keskenään, vaan esimerkiksi oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa mainitaan, että lakia ei sovelleta niissä tapauksissa, missä noudatetaan toista lakia. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Vaikka oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on omansa, sillä on kuitenkin oma suhteensa kaikkiin muihin edellä mainittuihin lakeihin. Kaiken kaikkiaan parikymmentä eri lakia liittyy joko oleellisesti tai jollakin tapaa oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön ja -lakiin. Niillä on oma tarkoituksensa – niillä eritellään lasten (tässä yhteydessä oppilaiden tai opiskelijoiden) ja heidän huoltajiensa sekä työntekijöiden oikeusasemaa (Mahkonen 2014.)

Perusopetuslaissa (1998) määritellään henkilötietojen käsittelystä ja salassapidosta, mitkä ovat hyvin oleellisia asioita oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä. Siinä määritellään tarkasti esimerkiksi koulupsykologien ja –kuraattoreiden oikeudesta saada työhönsä välttämättömiä tietoja oppilaista ja heidän tilanteestaan ja myös, mitä tietoja he voivat luovuttaa ja kenelle. Perusopetuslaissa säädetään myös oppilaan tukitoimista, koulujen kurinpitokeinoista ja opetukseen liittyvistä asioista, jotka ovat oleellisia asioita myös oppilas- ja opiskelijahuollossa (Perusopetuslaki 1998.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (2013) koskee esikoulun, perusopetuksen ja toisen asteen opiskelijoita. Se on tärkein tätä työtä ohjaava laki. Sen tarkoituksena on edistää oppilaiden ja opiskelijoiden oppimista, terveyttä, hyvinvointia ja osallisuutta sekä varhaisen ja oikea-aikaisen tuen saamista. Lain mukaan oppilaat ovat yhdenvertaisia ja oikeutettuja saamaan opiskelijahuollon laadukkaita, monialaisia palveluja (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.).

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (1999) määrittelee muun muassa viranomais-
tahojen asiakirjoihin, tiedon saantiin ja tiedonsiirtoon liittyviä asioita, mitkä ovat hyvin oleellisia asioita oppilas- ja opiskelijahuollossa. Viranomaisiksi luokitellaan julkisuuslain mukaan esimerkiksi kunnalliset viranomaiset, joihin opiskeluhoollon henkilöstökin kuuluu.

Lain tarkoitus on toteuttaa avoimuutta ja hyvää tiedonhallintatapaa viranomaistoiminnassa ja antaa yksilöille ja yhteisöille oikeuden valvoa oikeuksiaan ja etujaan (Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 1999.)

Lastensuojelulain (2007) tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun. Lasten ja perheiden kanssa toimivien viranomaisten tulee lain mukaan tukea lasten vanhempia ja huoltajia kasvatustehtävässään ja tarjottava perheelle tarpeen mukaista apua ja tukea. Oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstön on viranomaisina ohjattava tarvittaessa oppilaat ja heidän huoltajansa oikean tuen, kuten lastensuojelun piiriin (Lastensuojelulaki 2007.)

Sosiaalihuoltolaissa (2014) määritellään paljon lapsiin kohdistuvia asioita, jotka liittyvät oleellisesti myös kouluympäristöön sekä oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön. Sosiaalihuoltolain mukaiset palvelut kuuluvat kaikille, eikä vaadi mitään tiettyä asiakkuutta ollakseen oikeutettu tarpeen mukaisiin palveluihin. Laissa säädetään muun muassa lasten hyvinvoinnin edistämisestä ja ehkäisevästä työstä, neuvonnasta, ohjauksesta ja lapsen terveyden ja kehityksen turvaamisesta. Nämä kaikki ovat keskeisiä asioita oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä, erityisesti kuraattorin työssä koulun sosiaalityöntekijänä (Sosiaalihuoltolaki 2014.)

Terveydenhuoltolaki (2010) määrittelee opiskeluterveydenhuollon, joka on merkittävä osa koulujen ja oppilaitosten oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä. Opiskeluterveydenhuollon tehtäviin kuuluu terveystarkastusten ja terveyden- ja sairaudenhoitopalvelujen järjestämisen lisäksi hyvinvoinnin edistäminen ja ehkäisevä työ, varhainen tuki ja sen tarpeen tunnistaminen ja yhteisöllinen työ (Terveydenhuoltolaki 2010.)

Edellä mainittujen lakien lisäksi myös muun muassa *perustuslaki (1999)*, *laki potilaan asemasta ja oikeuksista (1992)*, *hallintolaki (2003)*, *nuorisolaki (2016)* ja *laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (2019)* ohjaavat myös oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä.

4.2 Keskeiset käsitteet

Oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön liittyy paljon erilaisia käsitteitä. Olen valinnut siitä laajasta määrästä ne, jotka ovat arjessa oleellisia.

Opiskeluhuolto on yläkäsite, joka oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan tarkoittaa toimintaa, jonka avulla tuetaan yhteisöllistä ja yksilöllistä hyvinvointia sekä luodaan edellytykset turvalliseen ja terveelliseen kasvuympäristöön. Toiminnan tavoitteena on syrjäytymisen ehkäisy ja oppilaitosyhteisön hyvinvointi (Opetushallitus 2018.)

Opiskeluhyvinvointi on laaja käsite ja usein sitä käytetään myös synonyymina opiskeluhuollolle. Sillä tarkoitetaan opiskelijan hyvää oppimista, fyysistä ja psyykkistä terveyttä ja hyvinvointia ja sosiaalista hyvinvointia (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006.)

Opiskelijalla tarkoitetaan esikoulun, perusopetuksen tai toisen asteen oppilasta tai opiskelijaa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki on kirjoitettu ”opiskelijamuotoon” ja opiskelija määritellään siinä oppilaitoksessa opiskelevaksi henkilöksi (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2014, Mahkonen 2014.)

Oppilaitoksella tarkoitetaan esikoulua, koulua, oppilaitosta tai opetusyksikköä. Oppilaitos ei välttämättä ole koulurakennus, vaan se on hallinnollinen yksikkö, jossa toimii rehtori tai muu johtaja sekä opetushenkilöstö ja muu henkilöstö. Opiskelijat rekisteröidään oppilaitoksen opiskelijoiksi (Hietanen-Peltola 2017, Tilastokeskus 2019.)

Opiskeluhuollon ohjausryhmä seuraa ja arvioi oppilas- ja opiskelijahuollon toteutumista sekä linjaa oppilas- ja opiskelijahuollon monialaista työtä lakisääteisen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman mukaisesti ja paikallisella tasolla (Terveiden ja hyvinvoinnin laitokset 2015.)

Yksilökohtainen oppilashuolto tarkoittaa yksittäisille opiskelijoille suunnattuja tarpeen mukaisia palveluja, kuten koulupsykologi- ja kuraattoripalveluja, kouluterveydenhuollon palveluja ja muuta monialaista yksilökohtaista oppilashuollon palvelua. Jokaisella opiskelijalla on oikeus yksilökohtaisiin oppilashuollon palveluihin eikä sitä oikeutta voi häneltä kieltää edes huoltajat (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2014, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015.)

Yhteisöllisellä oppilashuollolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, joilla edistetään opiskelijoiden oppimista, hyvinvointia, terveyttä, turvallisuutta, esteettömyyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta oppilaitos-, koulu- tai ryhmäkohtaisesti.

Vaikka opiskeluhuollon henkilöstöllä on keskeinen rooli yhteisöllisen oppilashuollon toteutamisessa, se kuuluu silti koko oppilaitoksen henkilöstölle ja myös opiskelijoille ja heidän huoltajilleen. Yhteisöllisestä opiskeluhuollosta käytetään nimeä koulukohtainen opiskeluhuoltoryhmä, KOR. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä henkilöstöstä koottua ryhmää, joka osallistaa myös opiskelijat, huoltajat ja henkilöstön edistämään hyvinvointia oppilaitoskohtaisesti (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2014, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015, Opetushallitus 2016.)

Monialainen asiantuntijaryhmä, MAR, on osa yksilökohtaista opiskelijahuoltoa. Tämä on isoin uudistus, mikä lain myötä tuli. Enää ei koulun opiskeluhuoltoryhmässä saa käsitellä yksittäisen oppilaiden asioita, vaan ne tulee hoitaa yksilökohtaisen oppilashuollon ja tarvittaessa MAR-työskentelyn avulla. MAR selvittää yksittäisen opiskelijan tuen tarvetta, tukee ja järjestää tarpeen mukaisia palveluja opiskelijalle. Opiskelija itse ja huoltaja osallistuvat aina MAR-ryhmään (huomioitava kuitenkin opiskelijan ikä- ja kehitystaso). Mikäli opiskelija tai huoltaja eivät suostu monialaiseen ryhmätyöskentelyyn opiskelijan asioiden edistämiseksi, työskentelyä jatketaan jollakin muulla tavalla (Hietanen- Peltola 2017.)

Ehkäisevä työ ja varhainen tuki ovat oppilas- ja opiskelijahuollon tärkeimpiä tehtäviä. Sekä opiskelijahuollon henkilöstön että oppilaitoksen muun henkilöstön tulee osata tunnistaa opiskelijan tuen tarve jo varhaisessa vaiheessa, jotta isoimmilta haasteilta vältyttäisiin. Tähän asiayhteyteen liittyviä muita käsitteitä on myös *ennakoiva tuki ja varhainen tunnistaminen*. Varhaista tai ennakoivaa tukea voi antaa koulun henkilöstöstä kuka vaan, myös aineenopettajat ovat tärkeässä roolissa. Yleisesti korostetaan, että hän, jolla huoli opiskelijasta herää, hoitaa asiaa eteenpäin (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2017, Hietanen- Peltola 2017.)

Konsultaatio on tärkeä osa oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Käytännössä se tarkoittaa, että opiskelijan asiaa hoitava henkilö, esimerkiksi opettaja, saa keskustella opiskelijan asiasta muiden opettajien tai oppilas- ja opiskelijahuoltohenkilöstön kanssa, mikäli se liittyy heidän työtehtäviinsä. Keskustelu tulee kuitenkin rajata niihin tietoihin, jotka liittyvät olennaisesti kyseiseen asiaan ja joiden avulla saadaan asiaa edistettyä. Kaiken tämän konsultaation ja keskustelun tavoitteena on se, että opiskelija saa oikea-aikaista ja riittävää tukea (Opetushallitus 2019.)

4.3 Oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaavat asiakirjat

Luvun alussa esitettyjen lakien lisäksi oppilas- ja opiskelijahuolto kytketään osaksi järjestämisvastuussa olevien, eli tässä tapauksessa kunnan, virallisia asiakirjoja. Paikallisella tasolla oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjaa kolme eri asiakirjaa: *lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma*, *opetussuunnitelma* ja *koulukohtainen opiskeluhoitosuunnitelma* (Opetushallitus 2018.)

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa tarkastellaan lasten ja nuorten palveluita kokonaisuutena, eri toimijoiden ja ammattilaisten yhteistyönä. Se on lakisääteinen (lastensuojelulaki 12§) asiakirja, joka ohjaa, johtaa ja kehittää lasten, nuorten ja perheiden hyvinvointityötä kunnissa (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2017.)

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on Padasjoella tehty maakunnallisessa yhteistyössä eli kaikkien maakunnan kuntien kanssa yhdessä vuosiksi 2018-2021. Suunnitelmaa työsti työryhmä, joka koostui jokaisen kunnan edustajasta ja muista Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän asiantuntijoista. Päijät-Hämeen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018-2021 sisältää kaikkien kuntien yhteiset tavoitteet [kuva 1.] sekä jokaisen kunnan omat tavoitteet ja erityispiirteet lasten ja nuorten hyvinvointiin liittyen ja sen edistämiseksi. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma on lastensuojelulaissa määritelty kunnan tai kuntien tehtäväksi. Asiakirjassa tarkastellaan lasten ja nuorten kasvuoloja ja hyvinvoinnin tilaa eri toimintaympäristöissä, myös oppilaitoksissa. Kuntakohtaiset tavoitteet lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi on laadittu paikallisesti. Padasjoella tavoitteita ja niiden toteuttamissuunnitelmaa pohti kunnassa toimiva lapsiperhepalveluiden asiantuntijaryhmä (LAPE), joka koostuu lasten, nuorten ja perheiden kanssa työskentelevistä ammattilaisista, osin myös oppilashuoltohenkilöstöstä. Linkki Päijät-Hämeen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan:

https://www.lahti.fi/PaatoksentekoSite/strategia-ja-talousSite/Documents/lasten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma.pdf

(Lahti 2018.)

Kuva 1. Pajjät-Hämeen lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman maakunnalliset tavoitteet vuosille 2018-2021.

Padasjoen lapsi- ja perhepalveluiden kehittämisryhmä (LAPE) laati kuntakohtaiset tavoitteet vuosille 2018-2021:

5. Lasten ja nuorten tarpeenmukaisten palveluiden turvaaminen
6. Lasten ja nuorten tasa-arvoiset osallistumismahdollisuudet koulun kerhoihin, tilaisuuksiin ja harrastuksiin
7. Resurssien ja yhteistyön huomioiminen ja miettiminen laajemmin lasten ja nuorten palveluiden tuottamisessa
8. Toisen asteen opiskelumahdollisuuksien lisääminen ja mahdollinen uudelleen organisointi

(Lahti 2019.)

Padasjoen yhtenäiskoulussa noudatetaan perusopetuksen *opetussuunnitelmaa* ja lukiossa lukion opetussuunnitelmaa. Lisäksi Padasjoen kunnan esiopetuksessa on oma opetussuunnitelmansa. Kaikki kolme opetussuunnitelmaa perustuvat valtakunnallisiin

opetussuunnitelman perusteisiin ja lisäksi paikallisiin suunnitelmiin ja tarpeisiin. Opetussuunnitelman valtakunnalliset perusteet antavat yhtenäisen linjan eri kuntien kouluihin ja myös pohjan paikallisen suunnitelman tekemiseen. Valtakunnallisesti opetussuunnitelmassa on linjattu muun muassa arvoperusta, oppimiskäsitys ja toimintakulttuuri. Näiden yhteisten asioiden lisäksi opetussuunnitelmaa on työstetty paikallisten tarpeiden, ympäristön ja erityispiirteiden mukaan. Paikallista opetussuunnitelmaa voi tarvittaessa päivittää, täydentää ja tarkentaa. Sen tärkein tehtävä on kuitenkin toimia tukena ja ohjeistuksena koulun toiminnalle. Paikalliset opetussuunnitelmat on laadittu siten, että valmistelussa on kuultu henkilöstön lisäksi oppilaita ja opiskelijoita sekä heidän huoltajiaan (Opetushallitus 2016.)

Linkit Padasjoen esiopetuksen, perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmiin:

<https://www.padasjoki.fi/loader.aspx?id=1c626e26-8ba8-4a8f-829f-94f6ea7789d2>

<https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/5185176>

<https://eperusteet.opintopolku.fi/eperusteet-ylops-service/api/dokumentit/4851794>

Koulukohtainen opiskeluhooltosuunnitelma on asiakirja, joka kokoaa yhteen käytännöt, palvelut ja muut koulussa toteutettavat oppilashuollolliset asiat. Siinä kuvataan, mitä palveluja on saatavilla ja miten ne on järjestetty. Lisäksi sen sisältö koostuu turvallisuuden edistämisestä, kiusaamisen ja väkivallan ehkäisyn toimenpiteistä ja kriisitilanteisiin liittyvistä määräyksistä ja ohjeistuksista. Koulukohtainen opiskelusuunnitelma on usein opetussuunnitelmien tapaan koottu valtakunnallisten suositusten mukaisesti ja paikallisia palveluita ja piirteitä kuvaillen. Opiskeluhooltosuunnitelmaa laadittaessa tulee ottaa huomioon myös opiskelijoiden sekä heidän huoltajiensa näkökulmat. Nykysuositusten mukaan lapsia, nuoria ja heidän perheitään tulee kuulla heitä koskevia asiakirjoja laadittaessa. Opiskeluhooltosuunnitelma ja myös uudistetut opetussuunnitelmat toivat mukanaan korostetusti opiskelijoiden ja heidän huoltajiensa osallistamisen moneen eri koulua koskevaan toimintaan (Opetushallitus 2018.)

Linkki Padasjoen koulukohtaiseen opiskeluhooltosuunnitelmaan:

<https://peda.net/padasjoki/koulut/o/o:file/download/7317786a4225aecac29dbe3a3adcbe65fb600f7c/Opiskeluhooltosuunnitelma.pdf>

5 OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOTYÖN LAKISÄÄTEISET PALVELUT

5.1 Oppilas- ja opiskeluhuoltotyö

Oppilas- ja opiskeluhuollon tavoitteena on edistää opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia. 2014 voimaan tulleen lain yksi iso tarkoitus oli siirtää painopistettä yksilökeskeisestä työstä yhteisölliseen työhön, korjaavasta ehkäisevään työhön ja vahvistaa oppilas- ja opiskeluhuoltotyön suunnitelmallisuutta ja monialaista yhteistyötä. Oppilas- ja opiskelijahuollon lakisääteisiä palveluja ovat psykologi- ja kuraattoripalvelut sekä kouluterveydenhuollon palvelut. Vaikka opiskeluhuoltoa toteutetaan sivistystoimialan, sosiaali- ja terveydenhuoltoalan monialaisena suunnitelmallisena yhteistyönä oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa, ensisijainen vastuu opiskelijoiden hyvinvoinnista on koulun henkilöstöllä ja se on kaikkien yhteisössä toimivien tehtävä (Laitinen & Harakka 2014.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltotyö on monialaista, poikkihallinnollista yhteistyötä, joka uudistetun lain mukaisesti vaatii hyvää verkostotyöskentelyä. Oppilas- ja opiskelijahuoltotyö on ensisijaisesti lasten ja nuorten hyvinvointia turvaavaa toimintaa ja heidän kasvuolojensa parantamista. Kouluhyvinvoinnilla tarkoitetaan oppilaan tai opiskelijan kokonaisvaltaista hyvinvointia kouluympäristössä. Lasten ja nuorten kouluhyvinvointiin liitetään vahvasti fyysinen ympäristö ja kouluviihtyvyys, oppilaiden ja opiskelijoiden käytössä olevat palvelut ja niiden toimivuus, sosiaaliset suhteet sekä toisten oppilaiden tai opiskelijoiden ja myös henkilöstön kanssa, oppimisen sujuminen ja terveydentila (Harinen & Halme 2012, 17-18.)

Kontio (2013) kuvaa väitöskirjassaan oppilashuoltoryhmien työskentelyä jaetuksi ymmärrykseksi. Jaettu ymmärrys tarkoittaa yhteisen kokonaisymmärryksen ja tavoitteen rakentamista eri ammattilaisten näkökulmia hyödyntäen. Esimerkiksi oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä kenelläkään ei ole kaiken kattavaa asiantuntijuutta, vaan ymmärrys ja asioiden edistäminen tapahtuu asiantuntijuutta yhdistämällä. Jaettu ymmärrys oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä on tehtäväkohtaisen tiedon jakamista ryhmän toiminnan tueksi (Kontio 2013, 31-33.)

Suholan (2017) mukaan niin oppilas- ja opiskelijahuoltotyö kuin muukin lasten ja nuorten parissa tehtävä ennaltaehkäisevä työ pyrkii tervehdyttämään koko yhteiskuntaa. Suholan (2017) tutkii väitöskirjassaan oppilashuoltoa palveluiden tuottamisen ja toteuttamisen näkökulmasta. Oppilas- ja opiskelijahuoltoa toteuttavat tahot ovat eri alojen ammattilaisia,

joiden teoreettiset taustat voivat poiketa toisistaan paljonkin. On tärkeää, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyön toimijat arvostavat toisiaan ja toistensa osaamista ja ammatillisuutta. Yhteisen näkemyksen löytäminen on edellytys onnistuneelle monialaiselle työlle oppilas- ja opiskelijahuollossa. Oppilas- ja opiskelijahuoltotyön tulee onnistuakseen olla tavoitteellista, suunnitelmallista ja yhteisissä suunnitelmissa pitäytymistä. Vastuiden jakaminen henkilöstön kesken on oleellista, ettei tehdä päällekkäistä työtä. Tämä vaatii avointa vuorovaikutusta henkilöstön kesken (Suhola 2017, 19-24.)

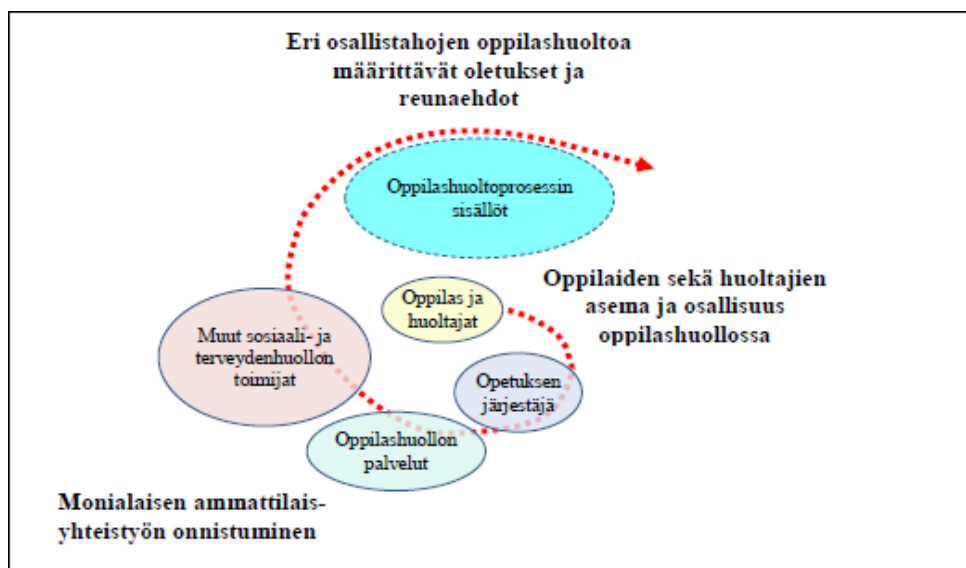
Toimiva oppilas- ja opiskelijahuolto ehkäisee syrjäytymistä. Vaikka oppilas- ja opiskelijahuoltolaki uudistui 2014 ja sen myötä ennaltaehkäisevän työn merkitys oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä korostui, Suomessa ajatellaan edelleen oppilaiden ja opiskelijoiden asioita hyvin koulupainotteisesti. Jotta koulunkäynti tai opiskelu voi sujua hyvin, on lasten ja nuorten perusasioiden oltava kunnossa. Joskus taustalla voi olla niin isoja haasteita, että on asioiden edistämisen kannalta tärkeämpää hoitaa haasteellisia asioita ennemmin kuin keskittyä koulumenestykseen. Oppilas- ja opiskelijahuoltoa toteutettaessa on aina ajateltava asiakaslähtöisesti. Koulukuraattorinakin toiminut Rauno Perttula (2015) tutki väitöskirjassaan syrjäytymisen ehkäisyä oppilas- ja opiskelijahuollossa. Hän oli huomionnut, että oppilas- ja opiskelijahuoltoa ohjataan edelleen tutkinto- ja tulospainotteisesti sen sijaan, että keskityttäisiin lasten ja nuorten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja heidän itsensä ja kehityksensä kannalta olennaisiin asioihin (Perttula 2015, 24-26.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon tulee olla yhteisöllistä, monialaista ja henkilöstön osaamista arvostavaa työtä. Päivittäiset ja arkiset havainnot oppilaista tai opiskelijoista kuuluu ensisijaisesti opettajille ja muulle henkilöstölle, jotka ovat päivittäin lasten ja nuorten kanssa tekemisissä. Heidän tehtävänä on puuttua varhaisessa vaiheessa, mikäli pienikin huoli oppilaiden asioissa herää. Vastuu oppilaan tai opiskelijoiden huolenpidosta ja kasvatuksesta koulupäivän aikana on ennen kaikkea heillä, jotka ovat läsnä oppilaiden ja opiskelijoiden arjessa (Hietanen-Peltola 2017.)

Kontion (2013) mukaan moniammatillisen oppilashuoltotyön keskeisimpiä asioita ovat kaiken oleellisen tiedon ja osaamisen kokoaminen ja kokonaisvaltaisen, yhteisen käsityksen saavuttaminen. Hän kertoo jaetusta ymmärtämisestä, mikä syntyy yhdistämällä eri asiantuntijoiden osaamisen ja jakamalla osaamista niin, että moniammatillinen yhteistyö löytää yhteiset tavoitteet ja päämäärät. Jaettu ymmärrys hyödyttää asiantuntijaryhmän työskentelyä ja voi parhaimmillaan myös laajentaa eri toimijoiden asiantuntijuutta (Kontio 2013, 26.)

Monitoimijaisuus rinnastetaan usein moniammatilliseen työhön. Moniammatillisessa työssä korostuu ammatillisuus ja se on osa monitoimijaisuutta. Määttä (2007) kuvaa monitoimijaisuutta toimintana, jossa on mukana ammattilaisten lisäksi myös muita toimijoita, kuten järjestöt, yritykset ja asukkaat. Monitoimijaisuus on osallistamista. Esimerkiksi lasten ja nuorten kanssa tehtävässä työssä kuntalaiset tai asukkaat voivat olla mukana monitoimijaisessa työssä vaikkapa lasten huoltajan roolissa. Monitoimijaisuus antaa uusia ja erilaisia näkökulmia työhön ja antaa edellytykset työn ja toiminnan kehittämiseen (Määttä 2007, 15-16.)

Suholan (2017) mukaan moniammatillisuus oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä on eri ammattialojen asiantuntijoiden yhteistyöskentelyä, jossa jaetaan osaamista, tietoa ja vastuita. Moniammatillisuus on perusta oppilas- ja opiskelijahuoltotyön verkostotyöskentelylle. Moniammatillisuutta syventää monialaisuus, joka yhdistää ammatillisen osaamisen tueksi myös muita toimijoita. Yksityisen ja kolmannen sektorin palveluntuottajilla voi olla merkittävä rooli oppilas- ja opiskelijahuollon monialaisessa työssä. Tätä voidaan kutsua myös monitoimijaisuudeksi (Suhola 2017, 70-73.)

Kuvio 1. Oppilashuollon toimijat ja ydinsisällöt (Suhola 2017.)

Monialaiseen oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön kuuluu lakisääteisesti myös oppilaan tai opiskelijan ja heidän huoltajiensa osallistaminen. Ensisijainen vastuu lapsen tai nuoren kasvatuksesta, huolenpidosta ja elinoloista on aina huoltajilla. Mikäli lapsi tai nuori tarvitsee haasteisiinsa perheen ulkopuolista apua, prosessi tulee aina käynnistää

kuuntelemalla aidosti sekä lasta tai nuorta ja heidän huoltajiaan. Lähtökohtana yhteisymmärrys auttavien tahojen ja perheen kesken on edellytys lapsen tai nuorten asioiden edistymiselle. Huoltajien ja lapsen tai nuoren osallistaminen oppilas- ja opiskelijahuoltotyössä ei ole vain tiettyjen oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisten tehtävä, vaan myös se kuuluu kaikille henkilöstöön kuuluville. Suhola (2017) kertoo väitöskirjassaan, että aito kuuleminen ja osallistaminen edellyttää myös oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisilta arvostusta lasten tai nuorten ja heidän huoltajiensa näkemyksiin. Usein lapsen tai nuoren haasteet ulottuvat myös perheeseen, jossa voimavarat saattavat olla heikot ja osallistaminen voi olla haasteellista. Tällaisissakin tapauksessa oppilas- ja opiskelijahuolto on toteutettava yhteistyössä oppilaan tai opiskelijan ja heidän huoltajiensa kanssa ja heidän suostumuksellaan (Suhola 2017, 25-27.)

Kontio (2013) korostaa, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyön organisoiminen tiimeiksi tai työryhmiä ei johda suoraan moniammatilliseen työhön. Jokaisen oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmässä toimivan asiantuntijan on tiedostettava omat ja ryhmän toiminnan rajat ja millaiset seuraukset toiminnalla tai päätöksillä on eri aikaväleillä. Eri asiantuntijoiden yhteistyössä tulee ottaa huomioon eri näkökulmat ja suhteuttamaan ne toisiinsa. Näkökulmien ristiriitaisuus ei ole välttämättä huono asia. Se voi parhaimmillaan synnyttää uudenlaisia toimintatapoja ja prosesseja (Kontio 2013, 28.)

5.2 Koulukuraattorin, -psykologin ja kouluterveydenhuollon palvelut

Kouluterveydenhuollolla tarkoitetaan terveydenhuoltolain (1326/2010) 16§ mukaista kouluterveydenhuoltoa ja 17§ mukaista opiskeluterveydenhuoltoa. Näihin palveluihin kuuluvat oppilaitosten terveydellisten olojen valvonta, oppilaiden ja opiskelijoiden terveydenhoito, sairaanhoito sekä hammashuolto. Kouluterveydenhuollon tehtävänä on edistää ja seurata oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta, seurata oppilaiden kasvua ja kehitystä, arvioida opiskelukykyä ja tunnistaa oppilaiden ja opiskelijoiden varhaisen tuen tarpeet ja tarvittaessa ohjata tarpeenmukaiseen hoitoon tai tutkimuksiin. Kouluterveydenhuolto toimii yhteistyössä oppilaiden huoltajien kanssa Koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoa toteuttavat sekä terveydenhoitaja että lääkäri (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Päijät-Hämeen alueella kouluterveydenhuolto on mitoitettu niin, että maksimissaan 600 oppilasta voi olla yhden terveydenhoitajan vastuulla. Padasjoella kouluterveydenhuolto

kuuluu Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän palveluihin ja on jalkautuvana palveluna kahtena päivänä viikossa, kohderyhmänään Kullasvuoren koulu, Pappilanmäen koulu ja lukio. Vaikka Padasjoella kouluterveydenhoitaja on fyysisesti paikalla kahtena päivänä viikossa, oppilaan on kuitenkin tarvittaessa päästävä vastaanotolle ilman ajanvarausta. Mikäli tarve kouluterveydenhuoltoon tulee sellaisena päivänä, kun terveydenhoitaja ei ole paikalla, oppilailla ja opiskelijoilla on oikeus käyttää terveysaseman palveluita koulupäivän aikana (Kandén 2019.).

Kouluterveydenhoitajan keskeisimmät työtehtävät:

- kouluyhteisön hyvinvointityöhön osallistuminen
- oppilaiden turvallisuuden edistäminen ja koulun kriisityöhön osallistuminen
- kouluterveydenhuollon palveluista ja käytännöistä tiedottaminen
- oppilaiden kasvun ja kehityksen seuraaminen
- terveystarkastusten järjestäminen ja toteuttaminen
- seulontatutkimuksista huolehtiminen
- sairauksien ennaltaehkäisy ja omahoitoon opastaminen
- rokotustoiminnasta ja terveysneuvonnasta vastaaminen
- psykososiaalisen tuen tarjoaminen oppilaille ja perheille
- yksittäisten oppilaiden tukeminen ja verkostoyhteistyö

(Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019, terveydenhuoltolaki 2010.)

Koulukuraattori- ja psykologipalveluiden tehtävänä on tukea oppilasta tai opiskelijaa koulunkäynnissä yhteistyössä huoltajien kanssa. Työn tarkoituksena on tukea oppimista, hyvinvointia ja sosiaalisia sekä psyykkisiä valmiuksia. Opiskelijalla on oikeus saada kuraattori- tai psykologipalveluita viimeistään seitsemän päivän kuluttua yhteydenotosta, akuuteissa tapauksissa samana tai viimeistään seuraavana päivänä. Yhteydenottajana voi olla oppilaitoksen työntekijä, huoltaja tai oppilas itse (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Koulukuraattori on koulun sosiaalityöntekijä, jonka työ painottuu enemmän yksilökohtaiseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon. Oppilaat tulevat kuraattorin asiakkaiksi koulun

henkilöstöön kuuluvan, huoltajien tai oppilaan itsensä aloitteesta. Myös muut viranomais-
tahot, kuten lastensuojelu tai kouluterveydenhuolto voi ohjata oppilaan kuraattorille. Kou-
lukuraattorin kelpoisuusvaatimuksena on vähintään sosiaalihuollon ammatillisista kelpoi-
suusvaatimuksista annetun lain (272/2005) 6 §:n mukainen kelpoisuus. Lisäksi joka kun-
nassa on oltava käytettävissä vastaava kuraattori, jonka pätevyysvaatimuksena on sosi-
aalityöntekijän pätevyys. Vastaavan kuraattorin palvelut on Padasjoella aiemmin ostettu
naapurikunnasta, mutta tällä hetkellä vastaavan kuraattorin palvelua ei ole tarjolla. Asiaa
valmistellaan kartoittamalla vaihtoehtoja (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Koulukuraattorin keskeisimpiä tehtäviä ovat:

- luottamukselliset tukikeskustelut oppilaan tai opiskelijan kanssa muun muassa
kouluun, kotiin, kaverisuhteisiin tai vapaa-aikaan liittyvissä asioissa
- oppilaan tai opiskelijan kokonaistilanteen arviointi ja tuen tarpeen kartoitus sekä
tarvittaessa oppilaan, opiskelijan tai perheen ohjaus tarpeenmukaisiin palveluihin,
kuten perheneuvolaan, lastensuojeluun tai terveydenhuoltoon
- perheen tukeminen kasvatustyössä
- yhteistyö rehtorin ja opettajien kanssa mahdollisten erityisjärjestelyjen toteutta-
miseksi oppilaan tuen tarpeen mukaan
- koulun kriisityö
- koulu- ja luokkakohtainen yhteisöllinen työ
- alueellinen yhteistyö ja kehittämiseen osallistuminen

(Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Pippuri 2015.)

Padasjoella koulukuraattori- ja psykologipalveluiden resurssit ovat kohtalaisella tasolla.
Koulukuraattori on käytettävissä kahtena päivänä viikossa, kohderyhmänään esikoulu,
Kullasvuoren koulu, Pappilanmäen koulu ja lukio. Koulupsykologin palvelut toteutetaan
ostopalveluna yksityiseltä palveluntuottajalta ja on käytettävissä tarpeen mukaan, keski-
määrin yhden päivän viikossa.

Koulupsykologin keskeisimmät työtehtävät:

- oppimisvaikeuksien ja -vahvuuksien arviointi

- suositukset opetusmuodoista
- tunne-elämän arvioinnit
- jatkohoitosuositusten tekeminen
- koulun henkilöstön konsultointi
- kriisityö kouluilla

(Suomen psykologiliitto 2019.)

5.3 Kysymyksiä ja vastauksia oppilas- ja opiskelijahuollosta

Vaikka teoriaosuudessa käsitellään henkilöstölle toteutetun kyselyn tulosten mukaisia aiheita, halusin nostaa esiin asioita, jotka nousivat wilma-kyselyssä esiin. Teoreettisesta osiosta tai lakiteksteistä ei aina osata tulkita vastauksia juuri niihin asioihin, mitkä mietitytävät. Tämän käsikirjan tärkein tehtävä on jakaa sitä tietoa oppilas- ja opiskelijahuollosta, mitä kaivataan.

”Miten paljon ja missä tapauksissa voi tiedottaa muuta henkilökuntaa ja myös oppilaita ja huoltajia? Jos kyseessä on esimerkiksi uhkaava tilanne koko kouluyhteisölle?”

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain sekä Padasjoen yhtenäiskoulun kriisi- ja turvallisuussuunnitelman mukaan rehtori on vastuussa tiedottamisesta, mikäli kyseessä on vakava, koulua ja sen oppilaita uhkaava tilanne. Rehtori päättää asiasta tiedottamisesta ja sen linjauksista – tiedottaa joko itse tai antaa sen tehtäväksi jollekin toiselle. Rehtori ottaa tarvittaessa yhteyttä poliisiin, toimii heidän antamiensa ohjeiden mukaisesti ja ohjeistaa henkilökuntaa. Näiden paikkakuntakohtaisten suunnitelmien valossa on siis tärkeää, että rehtori on tietoinen mahdollisesta uhasta tai tilanteesta. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan oppilaitosten tulisi vähintään kerran vuodessa pitää henkilöstölle käytännön harjoitus uhkatilanteesta. Mikäli tilanne on akuutisti uhkaava, jokaisella on oikeus soittaa hätäkeskukseen (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, Opetushallitus 2019, Padasjoki 2019.)

”Miten koulun kurinpidolliset toimet, kuten kasvatustalkut saataisiin toimimaan siten, kuin on oppilashuoltoryhmässä sovittu?”

Koulujen oppilashuoltoryhmät (KOR) ovat niin sanotusti valmistelevia työryhmiä, jotka tekevät esityksiä asiasta päättävälle taholle, tässä tapauksessa rehtorille. Mikäli rehtori on

hyväksynyt koulukohtaisen kasvatustiedustelumallin ja tiedottanut siitä henkilöstöä, sitä tulee silloin kaikkien noudattaa. Kasvatustiedustelu on Opetushallituksen ohjeistuksen mukaisesti ensisijainen kurinpitotoimi, jolla on saavutettu hyviä tuloksia ja jota pitäisi käyttää vielä enemmän jälki-istunnon sijaan (Opetushallitus 2019.)

”Saisiko ohjeistusta siihen, miten ja milloin eri asioita kirjataan oppilashuollossa, mihin asiakirjoihin ja miten niitä seurataan ja täydennetään?”

Yhteisöllisistä oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmistä (KOR) laaditaan muistio tai pöytäkirja, joka tulee laittaa koko henkilöstön nähtäville. Yksittäistä oppilasta koskevissa asioissa (MAR), laaditaan opiskeluhohtokertomus. Mikäli oppilaan tai opiskelijan asioissa vaaditaan seuranta, kuten uutta monialaista tapaamista, voidaan edellinen opiskeluhohtokertomus ottaa mukaan, jotta voidaan yhteisesti todeta, mitä on aiemmin sovittu. Lisäksi täytetään uusi opiskeluhohtokertomus. Oppimisen tukeen liittyvät lomakkeet ovat erikseen. Yleisesti voidaan todeta, että kaikista niistä, missä sovitaan oppilaan tai opiskelijan asioista yhdessä oppilaan tai opiskelijan ja huoltajien kanssa, täytetään opiskeluhohtokertomus. Mikäli paikalla on kuraattori, psykologi tai kouluterveydenhuollon edustaja, he tekevät lisäksi omat lakisääteiset kirjauksensa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

”Vaitiolovelvollisuus heikentää mahdollisuuksia oppilaan auttamiseen. Missä tilanteissa voin tiedottaa lasta opettavalle opettajalle tilanteesta tai kysyä häneltä esimerkiksi oppilaan tuntikäyttäytymisestä huoltajapalaveria varten?”

Sekä perusopetuslaissa että oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa on säädetty, mitä tietoja voi luovuttaa ja kenelle. Pääsääntönä voidaan pitää, että yksittäisen oppilaan asioista voidaan tiedottaa niille henkilöstöön kuuluville, jotka sitä tietoa työnsä hoitamiseen tarvitsevat (Oppilashuoltolaki 2013, Perusopetuslaki 1998.)

”Ovatko lukion aikuislinjalla opiskelevat oikeutettuja samoihin opiskeluhoollon palveluihin kuin muutkin lukiolaiset?”

Oppilas- ja opiskelijahuoltolakia ei sovelleta niihin opiskelijoihin, jotka opiskelevat lukion aikuislinjalla. Oppilaitos voi linjata itse, onko nämä opiskelijat oikeutettuja kouluterveydenhuoltoon ja psykologi- ja kuraattoripalveluihin. Padasjoen lukiossa ei ole tehty päätöstä tämän suhteen, joten aikuislukiolaiset eivät ole oikeutettuja näihin palveluihin. Opiskelijan hyvinvoinnin tukemiseksi hänet tulee ohjata muiden palveluiden piiriin, kuten etsivään nuorisotyöhön tai terveystieteisiin (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Nuorisolaki 2016.)

”Voinko konsultoida kuraattoria tai psykologia ja mainita, kenestä oppilaasta on kyse?”

Jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla on oikeus konsultoida oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstöä ja kertoa, kenestä on kyse ja mihin asia liittyy. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla on oikeus, jopa velvollisuus ottaa yhteyttä koulukuraattoriin tai -psykologiin, mikäli hän arvioi oppilaan tai opiskelijan tilanteen sellaiseksi, että hän mahdollisesti tarvitsee niitä palveluita (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

”Miten toimitaan lapsen kiinnipitotilanteessa?”

Koulujen henkilökuntaan kuuluvalla on oikeus ottaa lapsi kiinni, mikäli lapsi on sekava, uhkaava ja hän saattaa käytöksellään vahingoittaa joko itseään tai muita. Kiinnipidon tulee olla hoidollista ja huollollista ja se on lopetettava heti, kun lapsi on rauhoittunut eikä vaaraa itsensä tai toisten vahingoittamiseen enää ole. Kiinnipito on aina viimeinen keino lapsen rauhoittamiseksi. Kiinnipidon syy ja perustelut tulee aina kirjata ja liittää lasta koskeviin asiakirjoihin ja lisäksi kiinnipitoon turvautuneen henkilön on aina annettava koulun tai muun laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys kiinnipidosta. Mikäli laitoksen johtaja turvautuu kiinnipitoon, hänen on annettava kirjallinen selvitys omalle esimiehelleen. Mikäli lapsi on lastensuojelun asiakas, lisäksi selvitys tulee antaa lapsen asioita hoitavalle sosiaalityöntekijälle (Lastensuojelulaki 2007.)

6 OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOTYÖN JÄRJESTÄMINEN PADASJOEN KUNNASSA

6.1 Oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmät

Vaikka Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymä tuottaa osan oppilas- ja opiskelijahuoltopalveluista, järjestämisvastuu on silti aina opetuksen järjestäjällä. Opetuksen järjestäjän tehtävänä on huolehtia, että lakisääteiset oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut ovat oppilaiden ja opiskelijoiden saatavilla siten kuin laki määrää (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon ohjausryhmää Padasjoella johtaa sivistysjohtaja. Muita jäseniä ovat rehtori, vararehtori, opinto-ohjaaja, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja ja varhaiskasvatusjohtaja. Ohjausryhmä vastaa oppilas- ja opiskeluhuollon yleisestä suunnittelusta, kehittämisestä, ohjauksesta ja arvioinnista. Lain mukaan ohjausryhmä voi olla vaikka useamman kunnan yhteinen, mutta Padasjoella se on koottu omassa kunnassa työskentelevistä asiantuntijoista. Ohjausryhmän puheenjohtaja voi tarvittaessa kutsua koukuihin myös muita asiantuntijoita. Ohjausryhmä kokoontuu vuosittain 1-2 kertaa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Padasjoki on mukana Päijät-Hämeen yhteisessä työryhmässä (OOOT-ryhmä), jonka aiheena on ”varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitokset lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena”. Ryhmä perustettiin hallituksen kärkihankkeen, LAPE-muutosohjelman yhteydessä vuonna 2018. Padasjoen edustajana työryhmässä toimii opinto-ohjaaja ja varajäsenenä koulukuraattori. Työryhmä kokoontuu muutaman kerran vuodessa. Alueellinen yhteistyö on tärkeä osa oppilas- ja opiskelijahuoltoa, koska on tärkeää tietää, mitä ja miten muissa kunnissa asioita hoidetaan. Työryhmän kuntakohtaisen edustajan tehtävänä on tuoda tietoa oman kunnan lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämisen työhön (Päijät-Hämeen liitto 2019.)

6.2 Koulukohtaiset oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmät

Koulukohtaiset oppilashuoltoryhmät käsittelevät oppilaitoskohtaisia yhteisöllisiä asioita. Yhteisöllinen oppilashuolto on aina ensisijainen työskentelymuoto oppilashuollossa. Yhteisöllinen oppilas- ja opiskelijahuolto on kaikkien henkilöstöön kuuluvien tehtävä. Jokainen työntekijä vastaa omalta osaltaan oppilaiden hyvinvoinnista ja turvallisuudesta

koulupäivän aikana. Padasjoen kunnassa toimii kolme koulukohtaista oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmää. Koulukohtaisissa oppilashuoltoryhmissä (KOR) käsitellään oppilaitosten yhteisöllisiä asioita, kuten mietitään keinoja erilaisten haasteiden, kuten koulukiusaamisen ehkäisyyn. Myös luokkakohtaiset yleiset asiat, kuten työskentelyrauha luokissa tai erilaiset tilanteet luokissa voivat olla osa yhteisöllistä oppilashuoltoa. Luokkakohtaisia asioita käsiteltäessä oppilashuoltoryhmän kokouksiin kutsutaan mukaan aina kyseessä olevan luokan ryhmänohjaaja/luokanopettaja. Koulukohtaiset oppilashuoltoryhmät antavat tarvittaessa lausuntoja koskien koulujen yleisiä asioita, kehittämistä tai palveluiden järjestämistä (Oppilashuoltolaki 2013.)

Padasjoen lapsi- ja perhepalveluiden asiantuntijaryhmässä (LAPE) on myös sovittu, että kerran vuodessa pidetään yhtenäiskoulun yhteinen KOR, johon kokoontuvat sekä ala- että yläkoulun oppilashuollon toimijat pohtimaan yhteisöllisiä asioita.

Esiopetuksen oppilashuoltoryhmä kokoontuu kaksi kertaa vuodessa ja tarvittaessa useammin. Ryhmässä käsiteltyjä asioita ovat muun muassa turvallisuusasiat, vuosittaiset teemat esiopetuksessa (esimerkiksi ”luonto, leikki ja liikunta”), lasten terveydenhuollon asiat kuten suuhygienistin vierailu ja esiopetusryhmän kuvaus yleisellä tasolla. Esikoulun oppilashuoltoryhmään kuuluvat vakiojäseninä varhaiskasvatusjohtaja, esikoulun henkilöstön edustus, koulukuraattori, laaja-alainen erityisopettaja ja lastenneuvolan edustus. Lisäksi kutsuttuna yksittäisiin kokouksiin voidaan kutsua esimerkiksi huoltajien edustaja, päiväkodin laitos- ja keittiöhuollon henkilöstöä tai muuta henkilöstöä, jotka työskentelevät esikoululaisten keskuudessa. Ryhmän koollekutsujana ja koordinoijana toimii varhaiskasvatusjohtaja (Myllykangas 2019.)

Kullasvuoren koulun oppilashuoltoryhmä kokoontuu keskimäärin kerran kuussa. Koulukohtaisessa ryhmässä käsitellään oppilaitoksen ja luokkien ajankohtaisia asioita ja ilmiöitä yleisellä tasolla, käydään läpi oppilaille teetetyt mitä kuuluu-kyselyt luokittain ja sovitaan yhteisesti tarvittaessa tehtävistä toimenpiteistä. Kullasvuoren koulukohtaista oppilashuoltoryhmää koordinoi vararehtori ja hän toimii myös ryhmän koollekutsujana. Muita vakituksia jäseniä ovat koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja, erityisluokanopettaja ja laaja-alainen erityisopettaja. Lisäksi erikseen kutsuttuja ammattilaisia ovat muun muassa koulupsykologi, luokanopettajat ja myös muu koulun henkilöstö (Reinikka-Järvinen 2019.)

Pappilanmäen koulun ja Padasjoen lukion yhteisöllistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa koordinoi opinto-ohjaaja, joka toimii myös ryhmän koollekutsujana. Hänen lisäksi ryhmään kuuluvat rehtori, koulukuraattori, kouluterveydenhoitaja, laaja-alainen erityisopettaja ja

joustavan perusopetuksen (JOPO-luokka) erityisopettaja. Tässä oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmässä käsitellään yleisiä asioita ja ajankohtaisia ilmiöitä, koulun viihtyvyyteen liittyviä asioita ja käydään läpi mitä kuuluu-kyselyn tulokset luokittain. Ryhmä on antanut myös lausuntoja sivistyslautakunnalle palveluiden parantamiseksi ja kehittämiseksi. Ryhmän kokouksiin voidaan tarvittaessa kutsua lisäksi muita asiantuntijoita (Saarinen 2019.)

6.3 Monialainen asiantuntijaryhmä (MAR)

Monialainen asiantuntijaryhmä (MAR) on tarkoitettu yksilölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon. Mikäli koulun yhteisölliset toimenpiteet eivät riitä tai oppilaan tilanne vaatii yksilöllisiä toimenpiteitä, kootaan monialainen asiantuntijaryhmä. Sen kokoonpano voi vaihdella tilanteesta tai asiasta riippuen, mutta läsnäolijat valitaan aina huoltajan ja oppilaan suostumuksella, oppilaan ikätaso huomioiden ja ryhmässä on mukana vain ne, joita asia koskee. Monialaisessa asiantuntijaryhmässä ei siis ole koskaan mukana tietyt henkilöt, vaan se kootaan oppilaan tarpeen mukaan. Oppilaalla tai opiskelijalla on myös oikeus pyytää ryhmään mukaan haluamiaan henkilöitä, kuten muita ammattilaisia tai hänen läheisiään. Monialainen asiantuntijaryhmä valitsee kokoontuessaan vastuuhenkilön, joka huolehtii opiskelu- huoltokertomuksen laatimisesta (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Suholan (2017) väitöskirjan mukaan monialaisen oppilas- ja opiskelijahuoltotyön perustavoitteena on kokonaisuuteen liittyvän yhteisesti jaetun ymmärryksen aikaansaaminen. Yksittäistä oppilasta tai opiskelijaa varten kootun monialaisen asiantuntijaryhmän toiminta perustuu avoimeen vuorovaikutukseen, keskinäiseen kunnioitukseen ja ammatilliseen arvostukseen. Oppilaan tai opiskelijan asioiden edistämiseksi monialaiseen asiantuntijaryhmään osallistuvien tulee muodostaa yhteinen käsitys sekä ammattilaisten kesken, mutta myös yhteistyössä oppilaan tai opiskelijan sekä hänen huoltajiensa kanssa. Oppilaan tai opiskelijan asioiden edistämiseksi kaikkien ryhmässä mukana olevien tulee sopia vastuiden jakamisesta ja yhteisessä suunnitelmassa pysymisestä (Suhola 2017, 24.)

6.4 Opiskeluhooltokertomus

Kun monialainen asiantuntijaryhmä kokoontuu yksittäisen oppilaan asioissa, kokoontumisessa tulee laatia opiskeluhooltokertomus. Siinä mainitaan läsnäolijat, asian vireille panija, kuvataan tilanne tai huoli – miksi ryhmä kokoontuu. Lomakkeeseen tulee kuvata mahdolliset jo olemassa olevat tukitoimet ja yhteistyökumppanit ja myös sovitut jatkotoimenpiteet.

Mikäli asia on syytä antaa tiedoksi myös sellaiselle henkilölle, joka ei ole mukana monialaisen ryhmän kokouksessa, tulee siitä mainita myös opiskeluhoitokertomuksessa. Opiskeluhoitokertomukseen pyydetään aina läsnäolijoiden allekirjoitukset. Tällä varmistetaan, että läsnäolijat sitoutuvat siihen, mitä on yhteisesti sovittu.

Opiskeluhoitokertomukset säilytetään lukollisessa tilassa, minne pääsy on oppilas- ja opiskeluhoitokertomuksen rekisteristä vastaavilla. Padasjoella rekistereistä vastaavat rehtori ja vararehtori. Rekisterin vastuuhenkilöillä on velvollisuus antaa opiskeluhoitokertomuksissa kirjattuja tietoja niille, jotka ovat osallistuneet monialaisen asiantuntijaryhmän kokoukseen tai niille, joille opiskeluhoitokertomuksen mukaan tietoja voidaan luovuttaa.

Opiskeluhoitokertomuksen käyttöoikeus on aina ainoastaan rekisterin pitäjällä, eli opetuksen järjestäjällä. Siitä syystä opiskeluhoitokertomuksia ei tule kopioida edes hoitajille. Opiskeluhoitokertomuksen sisällölliset tiedot voidaan luovuttaa asianosaisille joko niin, että ne annetaan näytettäväksi paikan päällä tai sisällölliset tiedot lähetetään teknisen käyttöyhteyden avulla, kuten turvapostilla. Ainoastaan poliisiviranomaisilla on oikeus opiskeluhoitokertomuksen kopioihin (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Sosiaali- ja terveysministeriö 2015.)

6.5 Kun huoli oppilaasta tai opiskelijasta herää

Jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla on velvollisuus ottaa asia oppilaan kanssa puheeksi, jos on huoli oppilaasta tai hänen tilanteestaan. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa ei ole eritelty, että asian puheeksi ottaminen kuuluisi jollekin tietylle henkilölle, kuten luokanopettajalle tai ryhmänohjaajalle, vaan se velvollisuus on kaikilla. Tämä asia on herättänyt paljon keskustelua ja ristiriitaisia ajatuksia, mutta lain mukaan vastuu on kaikilla koulun henkilöstöön kuuluvilla. Hän, kenellä huoli kerää, ottaa asian puheeksi oppilaan kanssa.

”Jos oppilaitoksen tai opiskeluhoitokertomuksen työntekijä arvioi, että opiskelijan opiskeluvaikeuksien tai sosiaalisten tai psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi taikka poistamiseksi tarvitaan opiskeluhoitokertomuksen psykologi- tai kuraattoripalveluja, hänen on otettava viipymättä yhteyttä opiskeluhoitokertomuksen psykologiin tai kuraattoriin yhdessä opiskelijan kanssa ja annettava tiedossaan olevat tuen tarpeen arvioimiseksi tarvittavat tiedot.” Tämä on suora lainaus oppilas- ja opiskelijalain 16§:n tekstistä. Työntekijä voi siis olla muukin kuin opettaja. Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi ja tarvittavien palveluiden piiriin ohjaaminen kuuluu koko henkilöstölle (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Joskus se ensimmäinen puheeksiotto auttaa, eikä välttämättä tarvita muita toimenpiteitä. Mikäli oppilaan tilanne ei edisty puheeksiotolla ja keskustelulla, otetaan yhteyttä huoltajiin. Edelleen vastuu asian etenemisestä pysyy hänellä, joka asian on ottanut oppilaan tai opiskelijan kanssa puheeksi. Saman henkilön vastuulla on arvioida, tarvitaanko asian edistämiseksi kuraattori-, psykologi- tai kouluterveydenhuollon palveluita ja hänen kuuluu tarvittaessa ohjata oppilas tai opiskelija oikean avun piiriin. Mikäli on syytä kutsua koolle monialainen asiantuntijaryhmä, hän, jolla huoli on herännyt, kutsuu ryhmän koolle – huoltajan ja oppilaan tai opiskelijan suostumuksella (Hietanen-Peltola 2018.)

6.6 Tiedonsiirto, salassapito ja konsultointi

Koulutuksen järjestäjä vastaa aina siitä, että oppilaat, opiskelijat ja heidän huoltajansa saavat tietoa saatavilla olevista palveluista. Koulun tai oppilaitoksen henkilöstöllä on velvollisuus ohjata oppilaat, opiskelijat ja heidän huoltajansa tarvittavien palveluiden piiriin. Mikäli koulun tai oppilaitoksen työntekijä arvioi, että oppilas tai opiskelija tarvitsee oppilas-huollon palveluita, hänellä on velvollisuus ottaa yhteyttä koulukuraattoriin tai -psykologiin yhdessä oppilaan kanssa ja annettava heille ne tiedot, jotka ovat välttämättömiä oppilaan asian etenemiseksi. Mikäli yhteydenottoa ei jostain syystä ole mahdollista tehdä oppilaan kanssa yhdessä, on oppilaalle tai opiskelijalle kuitenkin annettava tieto, että oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoihin on otettu yhteyttä. Myös oppilaan ja opiskelijan huoltajaa on tiedotettava yhteydenotosta pois lukien tilanteet, joissa voidaan olettaa, että huoltajien informoimisesta koituu oppilaalle tai opiskelijalle vaaraa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Perusopetuslain 40§ mukaan ne työntekijät, jotka oppilaan tai opiskelijan kanssa työskentelevät, voivat luovuttaa välttämättömiä tietoja toisilleen, mikäli se edistää oppilaan tai opiskelijan oppimista. On syytä muistaa, että kaikki koulun työntekijät ovat vaitiolovelvollisia, esimerkiksi oppilaasta tai opiskelijasta saatuja henkilökohtaisia tietoja ei pidä luovuttaa sivullisille (Perusopetuslaki 1998.)

Padasjoen kunnassa koulupsykologipalvelut ostetaan yksityiseltä sektorilta. Opiskeluhoollon ohjausryhmä on antanut ohjeistuksen koskien ohjaamista psykologipalveluihin: Mikäli työntekijä arvioi, että oppilas tai opiskelija tarvitsee ensisijaisesti koulupsykologin palveluita, ohjeistuksen mukaan hän ottaa ensin yhteyttä kuraattoriin, kouluterveydenhoitajaan tai koulun erityisopettajaan ja he tekevät lopullisen lähetteen koulupsykologille. Jokaisella

koulun työntekijällä on kuitenkin oikeus ottaa yhteyttä koulupsykologiin, kysyä neuvoa ja konsultoida (Padasjoki 2019.)

Sosiaalitoimen, kuten lastensuojelun edustajalla, on oikeus saada tietoa tiedonantovelvollisuuden perusteella. Sosiaalityöntekijän tulee kuitenkin yksilöidä ja perustella tiedon tarpeensa, jonka perusteella tiedonantaja päättää, onko hänen hallussaan oleva tieto asiakassuhteeseen olennaisesti vaikuttava ja välttämätön (Sosiaalihuoltolaki 2014.)

Perussääntönä tiedonsiirrossa, konsultoinnissa ja salassapitoasioissa voidaan pitää, että ne tiedot, mitkä ovat välttämättömiä oppilaan tai opiskelijan asian etenemiseksi, voidaan siirtää sille koulun ammattilaiselle, jonka työtehtäviin asian hoitaminen kuuluu. Pääsääntönä voidaan lisäksi pitää, että annettavasta tiedosta tulee ilmoittaa oppilaalle tai opiskelijalle sekä heidän huoltajilleen, mikäli on ilmeistä, että siitä ei aiheudu lapselle vaaraa. Sivullisille, joilla ei ole asian kanssa varsinaista tekemistä, tietoja ei pidä luovuttaa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Perusopetuslaki 1998, Hietanen-Peltola 2017.)

Eroperheissä, joissa vanhemmilla on yhteishuoltajuus, lapseen liittyvät tiedot on välitettävä molemmille huoltajille. Usein koulun ensisijainen viestintämuoto kodin kanssa on Wilma tai muu sähköinen viestintäjärjestelmä ja sen käyttö on mahdollistettava kaikille huoltajille (THL 2019.)

6.7 Lastensuojeluilmoitus – kenen tehtävä?

Mikäli huoli oppilaasta tai alle 18-vuotiaasta opiskelijasta herää ja asiaa pohtiva työntekijä arvioi tai toteaa, että koulun opiskeluhuollolliset palvelut eivät riitä, tulee tehdä lastensuojeluilmoitus. Ilmoituksen tekee hän, joka tämän tarpeen on todennut tai huomannut. Lastensuojeluilmoitusten tekoa ei voi keskittää kenellekään tietylle työntekijälle, kuten rehtorille tai kuraattorille, vaan se on jokaisen työntekijän virkavelvollisuus. Tilanteita, joissa lastensuojeluilmoitus on tarpeen, on muun muassa:

- jos kokee, että lapsen tarpeita on laiminlyöty tai havaitsee puutteita lapsen hoidossa
- jos epäilee väkivallan uhkaa
- jos epäilee lapsen huoltajilla olevan päihde- tai mielenterveyden ongelmia
- jos lapsi käyttää itse päihteitä

- jos huomaa, että lapsen ja hänen huoltajiensa välillä on ongelmia, joita ei voi ratkaista keskustelemalla
- jos lapsella on paljon poissaoloja tai muuten laiminlyö koulunkäynnin, eikä koulun omista tukitoimista ole apua

(THL 2019.)

Linkki lastensuojeluilmoituslomakkeeseen Päijät-Hämeen alueella:

<https://www.hyvis.fi/web/paijat-hame/asioi-sosiaalipalveluissa#lastensuojelu>

Lastensuojeluilmoituksen tarkoitus on viestiä lastensuojeluviranomaisille, että on tarve arvioida lapsen ja perheen tilanne. Hyvänä ohjesääntönä voidaan pitää, että mikäli työntekijä pohtii, onko tilanne sellainen, että lastensuojeluilmoitus on tarpeen, se kannattaa silloin tehdä ennemmin kuin jättää tekemättä. Lastensuojeluilmoitusten teko koetaan usein vaikeana asiana, mutta on hyvä pitää mielessä, että se on ilmoitus sosiaalihuoltalain mukaiselle palvelun tarpeen arvioinnille, usein puhutaan myös huoli-ilmoituksesta.

Tietyt tahot, kuten koulujen työntekijät, eivät voi tehdä ilmoitusta nimettömänä. Siksi onkin tärkeää, että asia hoidetaan avoimesti lapsen ja huoltajien kanssa. Huoltajilla on oikeus saada tietää, kuka on ilmoituksen tehnyt, jos se tulee viralliselta taholta. Mikäli lastensuojeluilmoituksen tekeminen saattaa aiheuttaa vaaraa tai erityistä haittaa lapselle esimerkiksi huoltajien taholta, se on hyvä mainita ilmoituksessa. Mikäli koulussa huomataan lastensuojelua vaativa asia, joka on akuutti, tulee ottaa yhteyttä viipymättä joko Päijät-Hämeen hyvinvointikuntayhtymän lastensuojelun virka-ajan päivystysnumeroon (050 398 7610) tai hätäkeskukseen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

6.8 Oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoiden velvollisuudet ja vastuu

Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointi on koko henkilöstön tehtävä. Jokainen huolehtii omalta osaltaan, että oppilaat tai opiskelijat voivat koulussa hyvin ja saavat tarvitsemansa avun ja tuen. Silti oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoilla on omat vastuunsa asioiden edistämisestä (Oppilashuoltolaki 2013.)

Rehtori vastaa aina viime kädessä oppilas- ja opiskelijahuollon toteutumisesta sekä yhteisöllisesti että yksilökohtaisesti. Hänen tulee olla mukana kaikessa sellaisessa oppilas- ja opiskelijahuollon tehtävissä, missä tehdään päätöksiä, ellei esimerkiksi kunnan

hallintosäännössä ole määritelty tehtäviä jollekin toiselle viranhaltijalle. Padasjoella näistä päättää rehtori. Kyseessä voi olla esimerkiksi yksittäistä oppilasta tai opiskelijaa koskevat järjestelyt tai yleiset linjaukset oppilaiden tai opiskelijoiden hyvinvointiin liittyen. Rehtorin tehtäviin kuuluu myös valvoa ja ylläpitää oppilas- ja opiskelijahuollon rekisteriä ja hän vastaa oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyvien tietojen luovuttamisesta (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, STM 2015.)

Erityisopettajien, luokanopettajien ja aineenopettajien perustehtäviin kuuluu oppilas- ja opiskelijahuolto. He osallistuvat yhteisöllisen oppilas- ja opiskelijahuollon toteuttamiseen muun muassa ottamalla esiin asioita, joissa on huomannut epäkohtia. Näitä voivat olla esimerkiksi oppilaiden ja opiskelijoiden turvallisuuteen ja hyvinvointiin liittyvät yleiset asiat. Lisäksi he huolehtivat oppilaista ja oppilasryhmistä, joita opettavat. He seuraavat yksittäisten oppilaiden tai opiskelijoiden oppimista, työskentelyä ja hyvinvointia. Heidän tehtäviinsä kuuluu seurata oppilaiden ja opiskelijoiden poissaoloja ja pitää tarvittaessa yhteyttä huoltajiin. On tärkeää muistaa, että koulun oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisten tehtävänä on olla myös opetushenkilöstön tukena (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Koulunkäynninohjaajien tai avustajien roolia ei ole määritelty erikseen oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa, mutta he kuuluvat koulun henkilöstöön, jolla taas lain mukaan on velvollisuus olla osa oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Kouluvuorustajat tai ohjaajat ovat tärkeitä oppilas- ja opiskelijahuollon toimijoita sekä yksilökohtaisessa että yhteisöllisessä työssä. Avustajalla voi olla monta eri roolia oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta: hänen tehtäviinsä kuuluu oppilaan oppimisen tukeminen, luokan työrauhan edistäminen ja havaitsemiinsa tilanteisiin puuttuminen tai niiden puheeksi ottaminen oppilaan tai opiskelijan itsensä kanssa ja tarvittaessa huoltajien ja oppilas- ja opiskelijahuollon ammattilaisten kanssa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013, Perusopetuslaki 1998.)

Oppilas- ja opiskelijahuollon lakisääteisten palveluiden tuottajat eli koulupsykologi, -kuraattori ja kouluterveydenhoitaja toimivat oppilas- ja opiskelijahuoltolain, perusopetuslain ja terveydenhuoltolain asettamilla tavoilla. Koulupsykologien ja -kuraattoreiden tulee huolehtia, että oppilaat tai opiskelijat ja heidän perheensä saavat tarpeen mukaisen tuen kohtuullisessa ajassa ja he ovat velvollisia huolehtimaan, että oppilas tai opiskelija pääsee heidän vastaanotolleen viimeistään seitsemän päivän kuluessa yhteydenotosta ja akuuteissa tilanteissa viimeistään seuraavana päivänä (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

7 OPPILAS- JA OPISKELIJAHUOLTOTYÖN HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ PADASJOELLA

7.1 Kodin ja koulun yhteistyö

Koulun tärkein yhteistyökumppani on oppilaan perhe ja huoltajat. Kun kodilla ja koululla on samat, yhteiset tavoitteet oppilaan parhaaksi, se edesauttaa oppimista, kasvua ja kehitystä. Ensisijainen vastuu lasten kasvattamisesta on aina huoltajilla, koulun vastuu on taas opetuksessa ja kasvun tukemisessa. Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki ja uusi opetussuunnitelman velvoittavat koulut kuulemaan oppilaiden ja opiskelijoiden lisäksi myös huoltajia (Suomen vanhempainliitto 2019.)

Kodin ja koulun väliset yhteiset pelisäännöt soveltuvat menetelmänä sekä yhteisölliseen että yksilölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon. Tätä menetelmää voisi kutsua myös eräänlaiseksi ”kolmikantaneuvotteluksi”, sillä on tärkeää ottaa näihin sääntöjen laatimiseen mukaan lapsi tai nuori itse (Helenius 2013.)

Esimerkkejä yhteisistä pelisäännöistä yhteisölliseen oppilas- ja opiskelijahuoltoon:

- Yhteiset tempaukset ja vanhempainillat, joissa keskitytään ajankohtaisiin asioihin
- ”Näitä me odotamme” ja ”näistä me huolehdimme” -vuoropuhelu esimerkiksi vanhempainyhdistyksen kanssa. Tarkoituksena, että kotien odotukset ja koulun tarjonta kohtaavat, voi myös laatia yhteenvedon.
- Aihe, josta vanhempainyhdistys, opettajat ja oppilaskunta tekevät aloitteen esimerkiksi koulukohtaiselle oppilashuoltoryhmälle (joillain paikkakunnilla on tällä keinolla edistetty muun muassa kotitehtävien seurantaa ja liikunnallisuutta yhteisöllisestä näkökulmasta)
- Vanhempien ja oppilaiden edustus mukaan yhteisöllisiin oppilashuoltoryhmän kokouksiin muutaman kerran vuodessa

(Suomen vanhempainliitto 2019.)

Yksilökohtaisessa oppilas- ja opiskelijahuollossa oppilas, opettaja ja huoltajat voivat sopia toimivia käytäntöjä yhdessä, mikäli tulee esiin asioita, joissa tällainen kolmikantaneuvottelu on tarpeen. Näitä ovat monet koulunkäynnissä esiintyvät haasteet, kuten

kotitehtävistä huolehtiminen, oppilaan käyttäytymiseen liittyvät haasteet ja elintavat, mikäli niillä on negatiivista vaikutusta koulunkäynnin sujuvuuteen. Yhdessä sopiminen on tehokas menetelmä lähes kaikenlaisiin haasteisiin. Alakoululla, luokanopettajajärjestelmässä, nämä ovat yleensä helppoja sopia. Oman haasteensa tuo yläkoulut, missä opettaja vaihtuu opetettavan oppiaineen mukaan. Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan kuitenkin se opettaja, joka huomaa oppilaan tilanteessa haasteita, on velvollinen ottamaan asian puheeksi ja esimerkiksi sopimaan asioista huoltajien kanssa (Helenius 2013, Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Luokanopettajien ja ryhmänohjaajien kutsumat vanhempainvartit ovat hyviä tilanteita keskustella lapsen ja nuoren asioista ennaltaehkäisevästäkin näkökulmasta. Ne antavat hyvän edellytyksen myös oppilaan varhaiseen tukeen. Pienissä kouluissa, kuten Padasjoella, näitä on mahdollista pitää useammin kuin kerran tai kaksi vuodessa. Vanhempainvartit antavat hyvät edellytykset koulun ja kodin yhteisiin näkemyksiin ja tavoitteisiin oppilaan kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin. Usein oppilaat ovat itse näissä tapaamisissa mukana, jolloin vartissa on edustettuna lapsen koulumaailman tärkeimmät asiantuntijat – lapsi itse, huoltajat ja opettaja (Helenius 2013.)

Vanhempainilloissa rehtori ja/tai opettajat kertovat koulun ajankohtaisista asioista sekä lukuvuoden tavoitteista ja suunnitelmista. Vanhempainiltoja voidaan järjestää sekä luokkakohtaisesti. Nämä ovat tärkeitä iltoja koulun ja luokan yhteisöllisestä näkökulmasta ja antavat mahdollisuuden myös huoltajille tuoda esiin omia ehdotuksiaan ja ajatuksiaan. Vanhempainiltojen suosio huoltajien keskuudessa on selkeästi vähentynyt. Vanhempainliiton tekemän kyselyn mukaan huoltajat tulevat vanhempainiltoihin, joista kokevat saavansa hyötyä lapsen kasvattamiseen liittyvissä asioissa. Heitä kiinnostaa yhteinen pohdiskelu lasten kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta. Luokkakohtaisissa vanhempainiloissa vanhemmat pitävät tärkeinä aiheita, joissa keskustellaan luokassa esiintyvistä huolist ja niiden mahdollisista ratkaisuista. Myös kouluterveyskyselyn tulokset, laajojen terveystarkastusten yhteenveto ja muut erilaiset kartoitukset herättävät huoltajissa kiinnostusta (Suomen vanhempainliitto 2019.)

7.2 Oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallisuus ja kuuleminen

Oppilaiden, opiskelijoiden ja huoltajien osallistaminen on sekä uuden opetussuunnitelman että oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaista toimintaa, jonka tarkoituksena on saada heidän äänensä ja mielipiteensä kuuluviin ja kehittää koulujen toimintaa myös heidän näkökulmansa huomioiden. Koulujen oppilaskunnat ja kunnan nuorisovaltuusto ovat tärkeitä väyliä lasten ja nuorten vaikuttamiseen (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2014.)

Valtakunnallinen kouluterveyskysely laaditaan joka toinen vuosi 4.-5.-luokan oppilaille ja heidän huoltajilleen, 8.-9.-luokan oppilaille sekä lukion ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoille. Kysely tuottaa hyvää ja monipuolista tietoa eri ikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, opiskelusta, osallisuudesta, avun saamisesta ja tarpeen mukaisten palveluiden saatavuudesta sekä koulu- ja kuntakohtaisesti että maakunnallisesti. Rehtorin tulee huolehtia, että kyselyyn vastaaminen toteutetaan järjestelmällisesti ja kaikki vastaavat kyselyyn (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Mitä kuuluu-kyselyt otettiin Padasjoen kouluissa käyttöön lukuvuoden 2018-2019 aikana ja ne tehdään vuosittain oppilaille luokakohtaisesti. Kyselyllä kartoitetaan oppilaan tai opiskelijan omaa kokemusta muun muassa koulumatkoista, luokassa työskentelystä, tarvittavan tuen saamisesta ja kotona saatavasta tuesta. Luokanopettajat ja ryhmänohjaajat huolehtivat kyselyn teettämisestä oppilaille koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän ohjeistuksen mukaisesti. Mannerheimin Lastensuojeluliitto toteutti ”mitä kuuluu”-kyselyn vuonna 2016 myös lapsiperheiden huoltajille (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2016.)

Myös muita ajankohtaisiin teemoihin liittyviä kyselyitä on hyvä tehdä, mikäli oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin tukemiseksi kaivataan lisää kokemusperäistä tietoa. Maakunnallisten kyselyiden tuloksista saadaan myös hyvää tietoa alueellisesti. Kyselyt ovat hyviä keinoja osallistaa oppilaita, opiskelijoita ja heidän huoltajiaan (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

Oppilailla ja opiskelijoilla sekä huoltajilla on oikeus olla mukana suunnittelemassa, kehittämässä ja toteuttamassa yhteisöllistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Useissa koulukohtaisissa oppilashuoltoryhmissä on sekä oppilaiden että huoltajien edustus. Kun oppilaat, opiskelijat ja huoltajat otetaan osallisiksi tähän työhön, se lisää myös heidän sitoutumistaan siihen. Koska ensisijainen vastuu lapsista on huoltajilla, on heillä tärkeä rooli myös oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnissa. Oppilailla ja opiskelijoilla on taas toisenlainen näkökulma asiaan: Heillä on paljon ”hiljaista tietoa” koulun toiminnasta ja turvallisuudesta

ja sitä tietoa tarvitaan työn ja toiminnan kehittämiseen (Hietanen-Peltola, Laitinen, Autio & Palmqvist 2018.)

7.3 Nivelvaihtely

Eri nivelvaiheissa työskentely on tärkeää ennalta ehkäisevää työtä sekä yhteisöllisesti että yksilöllisesti. Peruskoulun ja toisen asteen koulutuksen välinen nivelvaihe on yksi tärkeimmistä syrjäytymistä ehkäisevä työmuoto, mutta toki nivelvaihtelyä on hyvä tehdä kaikissa vaiheissa, jo pienten lasten ja heidän perheidensä keskuudessa. Nuorisotakuu on ollut voimassa Suomessa Jyrki Kataisen (2011) hallituksesta lähtien. Sen mukaan jokaisella peruskoulunsa päättäneellä nuorella tulee olla jatkokoulutuspaikka (Nuorisotakuu 2013.)

Padasjoella kunnan lapsiperheiden palveluiden kehittämisryhmä (LAPE) työsti oman kuntakohtaisen nivelvaihemallin:

Esikoululaisille opetetaan koko vuoden ajan asioita, joita he tarvitsevat siirtyessään kouluun, kuten kaveritaitoja ja sosiaalisia taitoja ylipäättään, ympäristön tarkkailua, yhdessä ruokailua, tavaroista huolehtimista ja erilaisiin tehtäviin keskittymistä. Esioppilaat ovat osallistuneet syksyllä pidettävään kodin ja koulun päivään alakoululaisten kanssa ja se on koettu hyväksi keinoksi tutustua tulevaan kouluympäristöön. Lisäksi on vielä erikseen kouluun tutustumispäivä ja ”Eskarista ekalle”-päivä, jolloin lapsia huoltajineen valmennetaan toiminnallisesti tulevaan muutokseen.

Esioppilaat saavat jo keväällä tietää tulevat 5-luokkalaiset koulukumminsa, jotka ovat tulevien ekaluokkalaisten apureita esimerkiksi oikean luokan löytämisessä, kengännauhojen sitomisessa ja vaikka vaan henkisenä tukena muutoksen keskellä. Padasjoen esiopetuksesta todetaan, että yhteistä tekemistä alakoulun kanssa voisi kehittää vieläkin lisää. Jo keväällä tulevat ekaluokkalaiset ja heidän kummioppilaansa voisivat pitää yhteisiä tapauksia. Koulun alkaessa syksyllä olisivat jo ennestään tutut kasvot ottamassa vastaan uusia ekaluokkalaisia (Myllykangas 2019.).

Samana päivänä, kun esikoululaiset tutustuvat kouluun, alakoululaiset käyvät tutustumassa yläkouluun. Tässä vaiheessa tulee olla tiedossa tulevien 7-luokkalaisten luokanvalvojat/ryhmänohjaajat. Yläkoulun tukioppilaat ja opo vierailevat keväällä tulevien yläkoululaisten luokassa. Sekä tutustumispäivässä että koulun alkaessa syksyllä tukioppilaat ottavat uudet 7-luokkalaiset vastaan. Huoltajien on tärkeää olla mukana myös tässä

nivelvaiheessa, joten pian koulun alettua syksyllä pidetään vanhempainilta. Lisäksi kunnan nuorisotyö, 4H-yhdistys ja seurakunnan nuorisotyö huolehtivat toiminnallisesta sopeutumisesta ja ryhmäyttävät 7.-luokkalaisia. Yksittäisen oppilaan asioita käsitellään myös tässä nivelvaiheessa monialaisen asiantuntijaryhmän (MAR) kesken (Reinikka-Järvinen 2019, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Yhtenä yläkoulun tärkeänä tehtävänä on antaa oppilaalle sellaiset tiedot, taidot ja valmiudet, että hän voi aloittaa toisen asteen opinnot. Yhteishaun tulokset tulevat yhtenäiskoulun opinto-ohjaajalle kesäkuussa. Yhtenäiskoulun opinto-ohjaajalla on ohjaamisvelvoite. Ilman opiskelupaikkaa jääneet ohjataan kunnan etsivään nuorisotyöhön, joka ohjaa ja tukee alle 30-vuotiaita ilman koulutus- tai työpaikkaa olevia nuoria työhön, koulutukseen ja elämänhallintaan liittyvissä asioissa. Ilman opiskelupaikkaa jääneet voivat hakea täydennys- haussa heinäkuussa etsivän nuorisotyöntekijän tukemana.

Padasjoella ilman opiskelupaikkaa jääneiden jatko-ohjaus on onnistunut eikä kukaan jää ihan kokonaan tyhjän päälle. Padasjoen yhtenäiskoulun joustava perusopetus (JOPO) on tärkeä osa tätä nivelvaihetta, sen myötä ohjaus jatkuu vielä opiskelijan opiskellessa ammatillisessa oppilaitoksessa. Tätä työmuotoa on tarkoitus kehittää tulevinä vuosina lisää niin, että se tukisi toisen asteen opintojen etenemistä haastavissakin tilanteissa. Pienessä kunnassa voidaan tehdä hyvinkin yksilöllisiä ratkaisuja ja räätälöidä nuorelle hänen elämäntilanteeseensa sopiva ja sitä tukeva opiskelumuo (Saarinen 2019, Rantti 2019, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Nivelvaiheiden tarvittava tiedonsiirto toteutetaan oppilas- ja opiskelijahuoltolakia noudattaen. Tällaisia oppilaitoksesta toiseen siirrettäviä tietoja voivat olla esimerkiksi yksittäisen oppilaan tai opiskelijan olemassa olevat ja jatkossa tarvittavat tukitoimet. Yksittäistä oppilasta koskevia asioita käsitellään monialaisessa asiantuntijaryhmässä (MAR), johon kutsutaan huoltajien lisäksi ja heidän suostumuksellaan ne asiantuntijat, joiden työtehtäviin oppilaan asioiden hoitaminen ja edistäminen kuuluu (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Nivelvaihe lukiosta jatko-opintoihin toteutuu samalla tavalla kuin yläkoululta toisen asteen opintoihin sillä poikkeuksella, että uudistuneen lukiolain (2019) myötä lukion opinto-ohjaaja on velvollinen järjestämään jälkiohjausta ja neuvontaa vuoden ajan lukio-opintojen jälkeen (Lukiolaki 2018.)

7.4 Kurinpitotoimet oppilas- ja opiskelijahuollon näkökulmasta

Jokaisella oppilaalla ja opiskelijalla on oikeus turvalliseen ja rauhalliseen oppimisympäristöön. Työrauhaan voidaan vaikuttaa monilla keinoilla ja vastuu työrauhasta on aina ryhmää opettavalla opettajalla niin esikoulussa, peruskoulussa kuin lukiossakin. Työrauha luokissa on tärkeä osa koulujen yhteisöllistä oppilas- ja opiskelijahuoltoa ja sen turvaamiseen on käytettävissä erilaisia pedagogisia ratkaisuja.

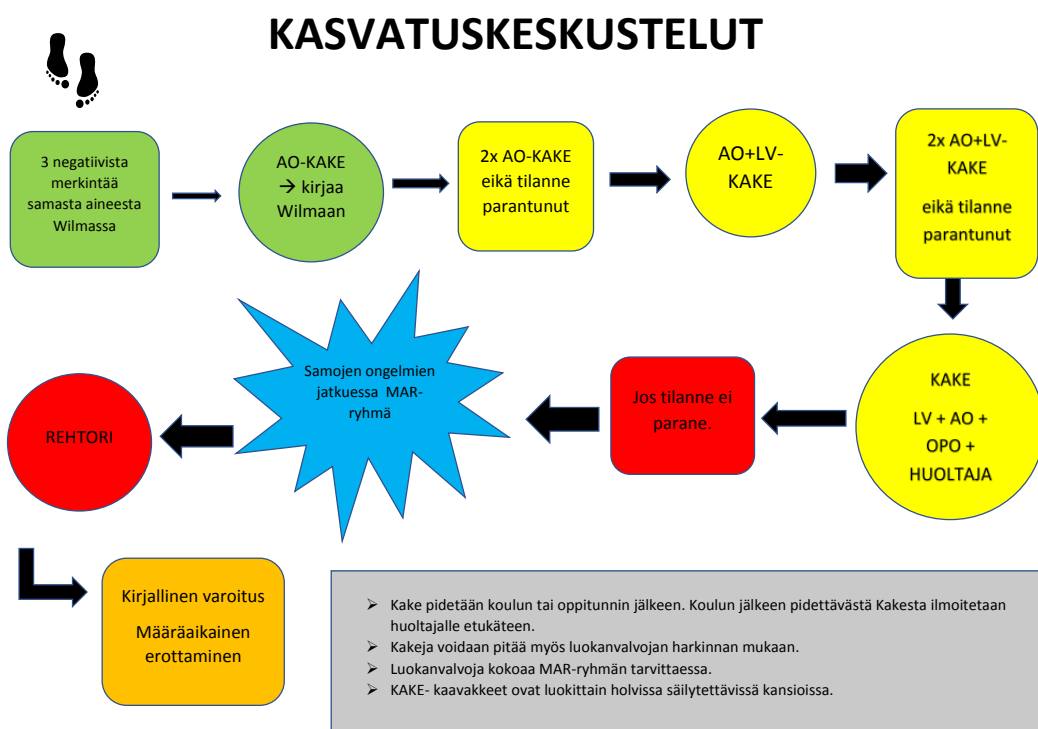
Perusopetuslain 36§:n mukaisia kurinpitotoimia ovat kasvatuskeskustelu, oppitunnilta poistaminen, oppilaan opetukseen osallistumisen epääminen enintään jäljellä olevan koulupäivän ajaksi, koulutehtävien tekeminen koulupäivän jälkeen laiminlyönnin vuoksi ja jälki-istunto. Lisäksi rehtori voi päättää kirjallisen varoituksen antamisesta, mikäli asiat eivät ratkea monialaisella yhteistyöllä ja koulun sekä oppilas- ja opiskelijahuollon tukitoimilla. Vaativimmissa tapauksissa rehtori voi valmistella sivistyslautakunnalle esityksen oppilaan tai opiskelijan määräaikaisesta erottamisesta. Opetuksen järjestäjän tulee aina huolehtia, että oppilaan kurinpitoasioissa oppilas ohjataan tarpeen mukaan oppilashuollon tukitoimien piiriin. Määräaikaisen erottamisen aikana oppilaalla tai opiskelijalla on oikeus käyttää kouluterveydenhuollon sekä oppilas- ja opiskelijahuollon palveluita ja hänelle tulee järjestää opetus joka tapauksessa (Opetushallitus 2019, perusopetuslaki 1998.)

Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan *kasvatuskeskustelu* on ensisijainen tapa puuttua oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen. Padasjoella on koulukohtaisissa oppilashuoltoryhmissä (KOR) laadittu kasvatuskeskustelukaaviot, joiden mukaan kasvatuskeskustelut etenevät. Kasvatuskeskustelun tarkoituksena on saada oppilas itse ymmärtämään epäasiallinen käyttäytyminen ja antaa oppilaalle mahdollisuuden korjata tilanne (OPH 2019.)

Kasvatuskeskustelussa Padasjoen mallin mukaan keskeiset roolit ovat aineen- tai luokanopettajilla, opinto-ohjaajalla ja rehtorilla/vararehtorilla sekä kuraattorilla. Mikäli tilanne ei ratkea kasvatuksellisilla keskusteluilla oppilaan kanssa, yritetään asia ratkaista monialaisella asiantuntijaryhmällä (MAR), johon kutsutaan paikalle huoltajien ja oppilaan lisäksi koulun henkilöstöstä ne, jotka ovat oppilaan epäasialliseen käyttäytymiseen puuttuneet. Myös rehtorin läsnäolo on tärkeää, sillä hänellä on päätösvalta oppilaan koulunkäyntiin liittyvissä asioissa, kuten erityisissä opetusjärjestelyissä. Alla olevat kasvatuskeskustelukaaviot [kuva 2 ja kuva 3] on laadittu koulukohtaisesti oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmissä ja ne ovat rehtorin ja vararehtorin hyväksymiä (Opetushallitus 2019, Padasjoki 2019.)

Kuva 2. Padasjoen Kullasvuoren koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän laatima kasvatuskeskustelukaavio 2019.

Kuva 3. Padasjoen Pappilanmäen koulukohtaisen oppilashuoltoryhmän laatima kasvatuskeskustelukaavio 2019.

Luokan työrauhan turvaamiseksi on joskus välttämätöntä *poistaa häiriötä aiheuttava oppilas luokasta*. Opetushallituksen ohjeistuksen mukaan oppilasta ei saa kuitenkaan poistaa luokasta ilman valvontaa. Tällöin tulee huolehtia, että oppilas voi olla oppitunnin loppuun esimerkiksi koulunkäynninohjaajan kanssa tai jonkun muun luokan oppitunnilla. Oppilaan poistamisesta oppitunnilta tulee aina ilmoittaa huoltajalle. Se opettaja, joka poistaa oppilaan tunnilta, arvioi myös oppilaan mahdollisen tarpeen oppilashuollon tukitoimiin (OPH 2019.)

Perusopetuslaissa määritellään opettajan tai rehtorin *oikeudesta tarkastaa oppilaan tavarat ja ottaa haltuun esineet tai aineet*. Tämä oikeus heillä on silloin, kun opettaja tai rehtori epäilee oppilaalla olevan hallussaan sellaisia esineitä tai aineita, jotka ovat vaaraksi oppilaalle itselleen tai muille oppilaille tai esineen/aineen hallussapito on laissa kiellettyä. Oppilaalle tai opiskelijalle tulee aina ilmoittaa tarkastuksen syy. Tarkastajan tulee olla oppilaan kanssa samaa sukupuolta ja mukana pitää olla toinen koulun henkilöstöön kuuluva aikuinen, jonka oppilas saa valita, mikäli kyseinen aikuinen on tavoitettavissa.

Mikäli asia on akuutti ja esineestä tai aineista arvioidaan olevan suurta uhkaa turvallisuudelle, tulee toimia heti ja ottaa mukaan toinen aikuinen, joka pääsee pikaisesti paikalle. Mikäli oppilaan hallusta löytyy päihteitä, asiasta tulee ilmoittaa huoltajalle ja tehdä lastensuojeluilmoitus. Mikäli oppilas tai opiskelija on päihtyneenä koulussa, tulee soittaa lastensuojelun virka-ajan päivystykseen tai hätäkeskukseen ja huoltajalle sekä huolehtia, ettei oppilas jää yksin. Jos kyseessä ovat huumeet, joko niin, että niitä on oppilaalla hallussa tai oppilas on niiden vaikutuksen alaisena, asiasta tulee ilmoittaa lisäksi poliisille (OPH 2019, Perusopetuslaki 1998.)

7.5 Poissaolot

Poissaolojen seuranta on tärkeä oppilas- ja opiskelijahuollon toimenpide. Perusopetuslain mukaan oppilaalla on velvollisuus osallistua opetukseen, jollei hänelle ole perustellusta syystä myönnetty vapautusta. Padasjoen opiskeluhuoltosuunnitelman mukaan oppilaan tai opiskelijan poissaoloja seuraavat luokanopettaja tai ryhmänohjaaja sekä lisäksi yläkoulun ja lukion osalta opinto-ohjaaja. Mikäli edellä mainitut henkilöt havaitsevat toistuvia poissaoloja, pois lukien selkeästi terveydellisistä tai muista perustelluista syistä johtuen,

heillä on velvollisuus puuttua asiaan. Vaikka huoltajat olisivat selvittäneet poissaolot, mutta luokanopettaja tai ryhmänohjaaja arvioi niissä olevan epäselvyyttä, asiaan tulee puuttua keskustelemalla oppilaan tai opiskelijan kanssa ja olemalla yhteydessä huoltajiin. Mikäli asia ei ratkea tällä, tulee koota monialainen asiantuntijaryhmä (MAR) ja sopia yhteisesti tarvittavat tukitoimet (Opetushallitus 2019.)

7.6 Kiusaamiseen puuttuminen ja tunnusmerkit

Jokaiselle oppilaalle tulee taata turvallinen oppimisympäristö. Yhteisöllisen oppilas- ja opiskelijahuollon yksi tärkeimpiä tehtäviä on luoda edellytykset turvalliseen koulunkäyntiin. Ensisijaisesti koulukiusaamiseen puuttuminen tulee olla yhteisöllistä, ennaltaehkäisevää ja koko koulua tukevaa toimintaa. Vaikka kouluilla on toteutettu edellä mainittuja toimenpiteitä, kiusaamista havaitaan silti usein ja esimerkiksi Mitä kuuluu-kyselyiden perusteella oppilaat kokevat kiusaamista (OPH 2019, Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Salmivalli (2003) on tutkinut paljon koulukiusaamista. Havaintojen mukaan koulujen henkilökunta on melko vähän perillä koulussa tapahtuvasta kiusaamisesta, sillä oppilaat ja opiskelijat tekevät sen usein niin, ettei sitä huomata. Huolestuttavaa on myös se, että oppilaat ja heidän huoltajansa kokevat, etteivät koulun aikuiset puutu riittävästi kiusaamiseen tai jos puuttuvat, eivät saa sitä loppumaan. Tämä on koettu yleiseksi ongelmaksi Suomen kouluissa (Nuorisotutkimusverkosto 2018, Salmivalli 2003.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaan jokaisella koulun henkilöstöön kuuluvalla aikuisella on velvollisuus puuttua havaitsemaansa kiusaamiseen tai konflikteihin ylipäättään. Hyvä käytäntö on, että se kuka toiseen oppilaaseen tai opiskelijaan kohdistuvaa epäasiallista käyttäytymistä havaitsee, selvittää asiaa yhdessä oppilaiden tai opiskelijoiden ja toisen koulun aikuisen kanssa (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 2013.)

Perinteisesti kiusaamiseksi luokitellaan toistuvaa ja tarkoituksellista tietyn oppilaan loukkaamista joko henkisesti tai fyysisesti. Usein kohde ei koe pystyvänsä puolustautumaan tasavertaisesti. Tämän määritelmän mukaan yksittäinen, satunnainen teko ei ole kiusaamista, vaan kiusaaminen on pysyvämpi olosuhde. Joskus tuntuu, että kaikki riitely, erimielisyydet ja muu negatiivinen kanssakäyminen koetaan kiusaamiseksi. Näin ei kuitenkaan ole ja tätä tulee teroittaa myös oppilaille ja heidän huoltajilleen. Riita on erimielisyys asiasta, joka ratkaistaan ja sovitaan. Kiusaaminen on jatkuvaa, tiettyyn henkilöön kohdistuvaa henkistä tai fyysistä väkivaltaa.

Kiusaaminen eritellään *suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen*. Suora kiusaaminen kuvataan joko fyysisenä tai verbaalisena väkivaltana, joka yleisimmin on pilkkaamista, nimitelyä tai fyysisesti kimppuun käymistä. Epäsuora kiusaaminen on syrjimistä ja ulkopuolelle jättämistä. Kokonaisuudessaan kiusaaminen on vain harvoin kahden osapuolen, kiusaajan ja kiusatun välistä, olennaisessa roolissa ovat myös sivusta seuraavat ja niin sanotut ”hiljaiset hyväksyjät” (Kiva koulu 2019, Nuorisotutkimusverkosto 2018.)

Kun henkilökuntaan kuuluva havaitsee tilanteen, mitä epäilee kiusaamiseksi, hän keskustele välittömästi asiasta asianosaisten kanssa. Keskustelu tapahtuu mielellään erikseen, jotta kaikki osapuolet tulevat kuulluksi ja he voivat kertoa oman näkemyksensä ilman, että toiset oppilaat tai osapuolet ovat kuulemassa. Usein jo näiden keskustelujen avulla selvii, millainen tilanne on ollut. Keskusteluista informoidaan myös huoltajia, luokanvalvojaa/ryhmänohjaajaa ja rehtoria. Tarvittaessa asia tai asianosaiset ohjataan sen avun piiriin, mitä tilanteeseen puuttunut henkilö arvioi heidän tarvitsevan. Henkilökunnan on tärkeää pitää mielessä, että riidat ja niiden selvittely on eri asia kuin kiusaaminen ja siihen puuttuminen. Riita voidaan selvittää aikuisen ohjauksessa paikan päällä. Pitää muistaa, että kaikilla osapuolilla on oikeus koulun tarjoamiin tukitoimiin ja usein toiselle harmia tai kiusaa aiheuttava oppilas tai opiskelija tarvitsee itsekin apua. Kiusaamiseen liittyviä tietoja on hyvä tuoda myös koulukohtaisen oppilas- ja opiskelijahuoltoryhmän tietoon, jotta kiusaamiseen liittyviä ehkäiseviä toimenpiteitä voidaan tehostaa (Kiva koulu 2019.)

8 LOPUKSI

Raja oppilas- ja opiskeluhuoltotyön ja perusopetuksen kolmiportaisen tuen välillä ei ole aina ihan selkeä. Kertoessani tästä opinnäytetyöstä useissa keskusteluissa opetushenkilöstön kanssa tuli esiin toive uusia tässä yhteydessä kolmiportaisen tuen lomakkeet. Koulukohtaisten oppilas- ja opiskelijahuoltohenkilöstön toiveesta tämä rajattiin kuitenkin pois, sillä tämän käsikirjan tarkoitus on keskittyä 2014 uudistetun oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisiin käytäntöihin. Oppilas- ja opiskeluhuolto tarjoaa toki tukea oppimiseen, mutta ei tee päätöksiä oppimiseen liittyvissä asioissa. Oppimisen tuki tarkoittaa oppilas- ja opiskelijahuollon yhteydessä enemmän keskittymistä niihin muihin haasteisiin, jotka voivat aiheuttaa vaikeuksia oppimisessa (OPH 2019.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltotyöryhmät sekä esikoulussa, Kullasvuoren ja Pappilanmäen kouluissa ja lukiossa olivat tärkeässä roolissa yhteistyökumppaninani. He ohjaavat, arvioivat ja suunnittelevat koulukohtaista oppilas- ja opiskelijahuoltotyötä ja toimivat myös opinnäytetyöni ”laaduntarkkailijoina”. On rikkaus, että on olemassa tällaiset tiimit, jotka ovat sitoutuneet työhönsä ja haluavat olla mukana kehittämistyössä. Sekin on usein pienen kunnan etu.

Olen tyytyväinen siitä, että työnantajani uskoo asiantuntijuuteeni oppilas- ja opiskelijahuollon asioissa ja antoi minulle mahdollisuuden tehdä tämän opinnäytetyön. Se kertoo myös siitä, että asia on ajankohtainen ja tarpeellinen ja että kunnan johdossa asia on koettu tärkeäksi. Pidän asiaa itsekin hyvin tärkeänä, varsinkin, kun se työ ei ole meillä käynnistynyt lakimuutoksen jälkeen ihan siten, kuin olisi pitänyt. Toivon, että tämän käsikirjan avulla saamme henkilöstön keskuuteen paremman käsityksen oppilas- ja opiskelijahuoltotyöstä ja siitä, kenelle työ kuuluu ja kuka siitä vastaa. Ne kysymykset vaikuttivat olevan kaikkein oleellisimpia.

Käsikirjan laatiminen vaati laajaa perehtymistä eri aihetta käsitteleviin aineistoihin, tutkimuksiin ja lakeihin. Tärkeää oli löytää ne oikeat ja tarpeelliset lähteet. Oppilas- ja opiskelijahuolto koki suuren muutoksen vuonna 2014 ja aiheeseen liittyvää materiaalia on paljon. Itse pidin tärkeimpinä lähteinä oppilas- ja opiskelijahuoltolain lisäksi aiheeseen liittyviä Opetushallituksen ja Terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja ja ohjeistuksia. Myös aiheeseen liittyvät tutkimukset ovat hyviä lähteitä tähän kehittämistyöhön. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen ylilääkäri Marke Hietanen-Peltola on kouluttanut koulujen oppilas- ja opiskelijahuollon henkilöstöä ja julkaissut aiheesta monipuolista materiaalia. Hän on perehtynyt oppilas- ja opiskelijahuoltoon ja nimenomaan uuden lain viemistä

käytäntöön. Itsekin hänen koulutuksiinsa osallistuneena koin häneltä saadun tiedon oleelliseksi (THL 2019.)

Työstäessäni tätä käsikirjaa selvitin, että Ruotsissa hoidetaan oppilas- ja opiskelijahuollon asioita lähes samoin kuin meillä Suomessa. Tässä yhteydessä mietin myös paljon puhuttua Islannin mallia, josta meilläkin täällä Suomessa olisi opittavaa. Islannissa havahduttiin 1990-luvun lopulla siihen, että päihteiden käyttö nuorten keskuudessa oli erittäin huolestuttavalla tasolla. He alkoivat pohtia keinoja, jolla pystyttäisiin vähentämään nuorten päihteiden käyttöä ja joilla olisi myönteisempi vaikutus lasten ja nuorten elämään. Islannissa alettiin lisäämään harrastusmahdollisuuksia koulupäivän yhteyteen, lisättiin yhteisöllisyyttä lasten ja nuorten huoltajien keskuudessa ja alettiin vastuuttamaan huoltajia viettämään enemmän aikaa lastensa kanssa. Näillä keinoilla on saatu hyviä tuloksia kymmenessä vuodessa. Halusin ottaa tämän esimerkiksi siksi, koska me täällä Suomessa pystyisimme tekemään paljonkin sen eteen, että lapset ja nuoret voisivat paremmin. Tärkeässä roolissa ovat koulut ja kodit – niissä lapset ja nuoret viettävät eniten aikaansa. Koen asian myös oppilas- ja opiskelijahuollollisena kehittämistyönä ja se olisi tärkeää ottaa Suomessa laajempaankin keskusteluun (Sigfusdottir, Thorlindsson, Kristjansson, Roe & Allegrante 2008.)

Oma roolini koulun henkilöstön keskuudessa antoi hyviä näkökulmia ja havainnointitilanteita tutkimusta varten. Se, että tutkija on itse osa henkilöstöä, voi tuoda myös haasteita. Miten tarttua aiheeseen tasapuolisesti suhteessa henkilöstöön? Koulun arkipäivässä mukanaolo antaa käsityksen, millainen tilanne on alkuvaiheessa, prosessin aikana ja tämän kehittämishankkeen päättyessä. Miten toimia prosessin ajan niin, ettei kukaan loukkaannu, ettei kukaan koe tulleen arvostelluksi? Pienessä organisaatiossa tämä voi tuoda isojakin haasteita. Olen itse alusta asti korostanut, että tässä ei tutkita kenenkään tekemää tai tekemättä jättämää työtä, eikä tarkoitus ole ollut arvostella työtovereiden työtä. Se, että työyhteisöstä osa kokee epätietoisuutta oppilas- ja opiskelijahuollon asioihin, kertoo siitä, että siihen ei ole perehdytetty tarpeeksi, eikä siitä, että työyhteisön jäsenet tietoisesti jättäisivät heille kuuluvan työn hoitamatta.

Oppilas- ja opiskelijahuoltotyö tulee integroida osaksi tehtävänkuvia. Oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvointia edistävä työ on koko henkilöstön tehtävä ja tämän omaksumisessa tulee lähteä liikkeelle henkilöstön riittävällä kouluttamisella ja perehdyttämisellä ja palveluasenteen tarkastelulla. Palveluasenteen muutos on ensisijaisesti työnjohdollinen toimenpide, mutta sen lisäksi henkilöstön tulee käsittää oppilas- ja opiskelijahuoltotyö osaksi

omaa työtään. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöstön on tarkasteltava omaa työtään suhteessa oppilas- ja opiskelijahuoltotyöhön ja on otettava heille uusia työtapoja käyttöön oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnin edistämiseksi. Uudet tavat tehdä työtä kehittävät myös koko työyhteisön toimintakulttuuria. Kun koko henkilöstö omaksuu, että oppilas- ja opiskelijahuolto on tärkeä osa heidän työtään, se voi vaikuttaa positiivisesti myös työilmapiiriin. Ongelmana on ollut, että oppilas- ja opiskelijahuoltotyö ei ole jakautunut tasaisesti henkilöstön kesken, koska osa ei ole kokenut tätä omaan työhönsä kuuluvaksi. Kun pienin askelin edetään kohti uudenlaista toimintakulttuuria, työtehtävät jakautuvat tasaisemmin ja vastuu oppilaiden ja opiskelijoiden hyvinvoinnista koetaan kaikille kuuluvaksi.

Tärkeää on, että uusi tapa työskennellä otetaan yhteiseen keskusteluun mahdollisimman pian. Tämän käsikirjan julkaisu henkilöstölle on hyvä tapa aloittaa muutostyö. Yhteistyö koko henkilöstön kesken on tärkeää, sillä uudet tavat työskennellä opitaan parhaiten yhdessä ja hyvässä vuorovaikutuksessa.

Kontio (2013) kuvaa oppilas- ja opiskelijatyötä koko henkilöstölle kuuluvana asiana. Jo olemassa olevan oppilas- ja opiskelijahuoltotyön kehittämiseen on tärkeää hyödyntää eri henkilöiden vahvuuksia ja lisätä työn vaikuttavuuden ymmärtämistä. Oppilas- ja opiskelijahuoltotyön kehittäminen edellyttää keskinäistä arvostusta, aktiivisuutta ja halua löytää yhteisiä ratkaisuja sekä yksittäisen oppilaan tai opiskelijan auttamiseksi että koulukohtaisen hyvinvoinnin lisäämiseksi (Kontio 2013, 30.)

Haluan kiittää Padasjoen koulujen oppilas- ja opiskelijahuoltotyön asiantuntijoita hyvästä yhteistyöstä ja tärkeistä näkökulmista työhöni liittyen. Kiitos myös koulujen henkilökunnalle antoisista ja kriittisistä keskusteluista erityisesti opetushenkilökunnan koulutus- ja suunnitteluiltapäivässä ja Wilma-kyselyyn vastaamisesta. Oli hienoa huomata, että henkilöstö on oikeasti kiinnostunut oppilas- ja opiskelijahuollon toteuttamisesta ja haluavat siitä lisää tietoa. Kiitos myös työnantajalleni, Padasjoen kunnalle, joka antoi opinnäytetyölleni hyvän ja tarpeellisen aiheen ja joka mahdollisti tämän työn tekemisen osana omaa palkkatyötäni.

Oppilas- ja opiskelijahuollon käsikirja hyväksytään Padasjoen sivistyslautakunnassa, jolloin siitä tulee virallinen asiakirja Padasjoen kunnan kouluihin. Sivistyslautakunnan hyväksyntä lisää työlle sitä painoarvoa, mitä koulujen henkilöstö on toivonut.

LÄHTEET

Helenius, J. 2013. Reissuvihkosta dialogiin – ideoita kodin ja koulun yhteistyöhön. Saatavissa: https://www.vantaa.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vantaa/embeds/vantaastructure/113074_reissuvihkosta_dialogiin_ideoita_kodin_ja_koulun_yhteistyohon.pdf

Hietanen-Peltola, M. 2017. Yksilökohtainen opiskeluhoito – säädöksistä toimivaan käytäntöön. Saatavissa: <https://www.avi.fi/documents/10191/9075584/Yksil%C3%B6kohtainen+opiskeluhoito%2C%20THL%2C%20Marke+Hietanen-Peltola/be179db5-991c-4c49-8524-09972c9379ff>

Hietanen-Peltola M., Laitinen K., Autio E. & Palmqvist R. 2018. Yhteisestä työstä hyvinvointia – opiskeluhoitoryhmä perusopetuksessa. Saatavissa http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136782/Ohjaus%202018_009_verkko_20180117.pdf?sequence=4&isAllowed=y:

Kandén, L. 2019. Haastattelu kouluterveydenhuollosta Padasjoella.

Kaasalainen A., Kansa A., Luoto H. & Niittymäki S. 2018. Oppilaan tuen ja oppilashuollon käsikirja. Kaarinan kunta. Saatavilla: file:///C:/Users/pauliinah/Downloads/Kaarina-otkk_2018.pdf

Kiva koulu 2019. Saatavissa: http://www.kivakoulu.fi/mita_kiusaaminen_on

Kontio, M. 2013. Jaetun ymmärryksen rakentuminen moniammatillisten oppilashuoltoryhmien kokouksissa. Akateeminen väitöskirja. Kasvatustieteiden yksikkö. Oulu: Oulun yliopisto.

Koskimies, M., Pyhäjoki, J. & Arnkil, T. 2012. Hyvien käytäntöjen dialogit. Opas dialogisen kehittämisen ja kulttuurisen muutoksen tueksi. Helsinki. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90856/URN_ISBN_978-952-245-638-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Laitinen, K. & Harakka, T. 2014. Oppilashuolto esi- ja perusopetuksessa. Opetushallitus. Saatavissa: http://www.opi.fi/download/163452_laitinen_ja_harakka_esi-ja_perusopetus.pdf

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. 1999. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990621>

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma 2018-2021. 2018. Lahti. Saatavissa: https://www.lahti.fi/PaatoksentekoSite/strategia-ja-talousSite/Documents/lasten_ ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma.pdf

Lastensuojelulaki. 2007. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lukiolaki. 2018. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180714>

Mahkonen, S. 2014. Uusi oppilashuoltolaki työvälineenä. Helsinki. Edita.

Mannerheimin lastensuojeluliitto 2016. Mitä kuuluu, vanhempi? -kysely. Saatavissa: <https://dzmdrerwnq2zx.cloudfront.net/prod/2018/02/05171438/MIT%C3%84-KUULUU-VANHEMPI-raportti-joulukuu-2016.pdf>

Miettinen, K. 2019. Padasjoen yhtenäiskoulun rehtorin haastattelu.

Myllykangas, M. 2019. Padasjoki. Haastattelu Padasjoen esiopetuksen oppilashuollon toiminnasta.

Määttä, M. 2007. Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkihallinnollisista ryhmistä. [viitattu 16.1.2020] Akateeminen väitöskirja. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsinki: Helsingin yliopisto. Saatavissa: <https://pdfs.semanticscholar.org/3069/402cb974fbe7fc4a9e883b78fb2db55d3910.pdf>

Nuorisotakuu. 2013. Eduskunta. Saatavilla: https://www.eduskunta.fi/FI/tietoaeduskunnasta/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/nuorisotakuu.aspx

Nuorisotutkimusverkosto. 2018. Kiusaaminen. Saatavissa: <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/component/tags/tag/kiusaaminen>

Opetushallitus 2019. Keskustelusta ja konsultaatiosta. Saatavissa: https://www.oph.fi/saadokset_ ja_ ohjeet/ohjeita_koulutuksen_jarjestamiseen/perusopetuksen_jarjestaminen/tietoa_tuen_jarjestamisesta/oppimisen_tuki_oppilashuolto/keskustelusta_ ja_ konsultaatiosta

Opetushallitus 2019. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki. Saatavissa: https://www.oph.fi/koulutus_ ja_ tutkinnot/perusopetus/oppimisen_ ja_ koulunkaynnin_tuki

Opetushallitus. 2019. Turvallisuuden johtaminen. Saatavissa: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/turvallisuuden-johtaminen>

Opetushallitus 2018. Opiskeluhoollon keskeiset periaatteet ja tavoitteet sekä opiskeluhooll-tosuunnitelman laatiminen ammatillisessa koulutuksessa. Saatavissa:

[https://www.oph.fi/download/189927 Maarays OPH-285-2018 Opiskelijahuollon keskeiset periaatteet ja tavoitteet s.pdf](https://www.oph.fi/download/189927_Maarays_OPH-285-2018_Opiskelijahuollon_keskeiset_periaatteet_ja_tavoitteet_s.pdf)

Opetushallitus. 2018. Oppilas- ja opiskelijahuoll-tosuunnitelma. Saatavissa:

[https://www.oph.fi/opetustoimen turvallisuusopas/suunnitelmat ja asiakirjat/varhaiskasvatuksen opetuksen ja oppilashuollon suunnitelmat/oppilas ja opiskeluhooll-tosuunnitelma](https://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/suunnitelmat_ja_asiakirjat/varhaiskasvatuksen_opetuksen_ja_oppilashuollon_suunnitelmat/oppilas_ja_opiskeluhooll-tosuunnitelma)

Opetushallitus 2018. Opetustoimen ja varhaiskasvatuksen turvallisuusopas. Saatavissa:

[https://www.oph.fi/opetustoimen turvallisuusopas/suunnitelmat ja asiakirjat/varhaiskasvatuksen opetuksen ja oppilashuollon suunnitelmat/oppilas ja opiskeluhooll-tosuunnitelma](https://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas/suunnitelmat_ja_asiakirjat/varhaiskasvatuksen_opetuksen_ja_oppilashuollon_suunnitelmat/oppilas_ja_opiskeluhooll-tosuunnitelma).

Opetushallitus. 2018. Valteri. Saatavissa: <https://www.valteri.fi/artikkelit/>

Opetushallitus. 2016. Oppilas- ja opiskelijahuollon opas. Saatavissa:

[https://www.oph.fi/oppilashuollon opas](https://www.oph.fi/oppilashuollon_opas)

Opetushallitus. 2016. Opetussuunnitelman ydinasiat. Saatavissa: [https://www.oph.fi/koulutus ja tutkinnot/perusopetus/opetussuunnitelma ja tuntijako/perusopetus nyt](https://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/opetussuunnitelma_ja_tuntijako/perusopetus_nyt)

Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2018. Selvitys Eduskunnalle oppilas- ja opiskelijahuoll-tolain toimeenpanosta. Saatavissa:

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaisuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-201098.pdf>

Oppilas- ja opiskelijahuoll-tolaki. 2013. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2013/20131287>

Padasjoen kunnan esiopetussuunnitelma. Padasjoen kunta 2016. Saatavissa:

<https://www.padasjoki.fi/loader.aspx?id=1c626e26-8ba8-4a8f-829f-94f6ea7789d2>

Padasjoen kunnan perusopetuksen opetussuunnitelma. Padasjoen kunta 2017. Saata-

vissa: <https://peda.net/padasjoki/koulut/po>

Perttula, R. 2015. Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä.

[viitattu 2.1.2020]. Akateeminen väitöskirja. Saatavissa: https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/45264/978-951-39-6076-6_vaitos20022015.pdf?sequence=1

Perusopetuslaki. 1998. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>

Pippuri, T. 2015. Koulun sosiaalityön asiakkuudet ja asiakasprosessit. Saatavissa: <https://www.sosnet.fi/loader.aspx?id=f649c044-5af8-4736-85eb-f1e21e211f40>

Päijät-Hämeen liitto 2019. Uusi PH. Saatavissa: <https://www.uusiph.fi/parempi-paijat-hame-lapsille-nuorille-ja-perheille/>

Rantti, J. 2019. Haastattelu Pappilanmäen koululla toteutettavasta joustavan perusopetuksen toiminnasta.

Reinikka-Järvinen, T. 2019. Haastattelu Kullasvuoren koulun oppilashuollon toiminnasta.

Saarinen, K. 2019. Haastattelu Pappilanmäen koulun ja Padasjoen lukion oppilas- ja opiskelijahuollon toiminnasta.

Salmivalli, C. 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen – kohti tehokkaita toimintamalleja. Saatavissa: https://www.sosiaaliantietopalvelu.fi/lisamateriaalit/koulukius_puuttum_sis.pdf

Sigfusdottir I.D., Thorlindsson T., Kristjansson A.L., Roe K.M. & Allegrante J.P. 2008. Substance use prevention for adolescents: The Icelandic Model. Saatavissa: https://watermark.silverchair.com/dan038.pdf?token=AQEC-AHi208BE49Ooan9kkhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKA485ysqAAAlwwggJYBgqgh-kiG9w0BBwagggJJMIICRQIBADCCAj4GCSqGSib3DQEHA-TAeBglghkgBZQMEAS4wEQQMscateGmUD3Bn1Ug3AqEQgICD1hCZmVH-9596OsugpFDpTWAvcA0wcXftgVE66wkGKimrw_sl_4TwY9tVAqQDsp3_W9B--QttRZ20v4NtDxMqllm4Y-WpgNm7vp8Q7KTC-j1LYM87rbh8i9a3Uk2DaiXPLQYFe5jPLquFel-iNF8CyKB0T6bsHLyd5SmPQokeA870W7IXW_oHhGPbRIL1eKgJYsSkp2zKSDGUJiBlt-Dtl1BqQ-pr34hKxS5j6doA3yTAtYTpN8pIDrQiv_elsnia5HxTeWnPz03efCXQUvSnY-i-D6f1kQ9Pj0Qw5JsFSG_xtkGOil1i4LgGitfbjS_Q_uSVPjZ5oMucvRPuKRHutMVZGk-FaJksTGmrOOheRI7yN0IIQXJ6XysjE-JkeRHXOo6U05F4Cxa6G3OywIpu2IG6p5Gcp8DXJ6f2ARdmlkpeJXZIKZrdyHP4-mE3WLV9J_6K-BUAdJsT4zDk6tSLRoQgcQT195iMnYul1NhtVvHMJ6JV-shiXy0r6uz-Wqgh0MQvthy7fDXNmTOEwMmjunQCmRx4uK6rVgCguCbeV3mZmb-nIAYdjOGhKVhbizVrVmoAXGX423MiV3cTnT70eHF-

[_t6cL9XTco4lnCgUhrrs3WcO1j_6G5nccZDeHENpAfh5iCalke2h6Q2yUwg7azyd-GEj29xJ5Ylcr9IV1N-pTjLT33Whq6VAWV-5FnPzzht](https://www.padasjoki.fi/fi/t6cL9XTco4lnCgUhrrs3WcO1j_6G5nccZDeHENpAfh5iCalke2h6Q2yUwg7azyd-GEj29xJ5Ylcr9IV1N-pTjLT33Whq6VAWV-5FnPzzht)

Sivistyslautakunta. 2019. Saatavissa: <https://www.padasjoki.fi/fi>

Skollag 2010. Saatavissa: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Sosiaalihuoltolaki. 2014. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp445794288>

Sosiaalilääketieteellinen aikakausilehti. 2013. Keskitytäänkö oppilashuollossa väärin asioihin? Saatavissa: <https://journal.fi/sla/issue/view/1073>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Kuntainfo. Uusisoveltamisohje oppilas- ja opiskelijahuoltolainsäädännön toteuttamisen tueksi. Saatavissa: [https://stm.fi/documents/1271139/1427058/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuoltolains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6st%C3%A4+p%C3%A4ivitetty+18122015/ea07ef1e-38b5-4236-a503-ae01aa87185/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuoltolains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6st%C3%A4+p%C3%A4ivitetty+18122015/ea07ef1e-38b5-4236-a503-ae01aa87185/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuoltolains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6st%C3%A4+p%C3%A4ivitetty+18122015.pdf](https://stm.fi/documents/1271139/1427058/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuoltolains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6st%C3%A4+p%C3%A4ivitetty+18122015/ea07ef1e-38b5-4236-a503-ae01aa87185/Kuntainfo13a+Uusi+soveltamisohje+oppilas-+ja+opiskelijahuoltolains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nn%C3%B6st%C3%A4+p%C3%A4ivitetty+18122015.pdf)

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Opiskeluterveydenhuollon opas. Saatavissa: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/71063/Julka_2006_12_opiskeluterveydenhuolto_verkko.pdf?sequence=1

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Oppilashuoltoon liittyvän lainsäädännön uudistamistyöryhmän muistio. Saatavissa: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/71165/Selv200633.pdf?sequence=1>

Suhola, T. 2017. Asiakaslähtöisyys ja monialainen yhteistyö oppilashuollossa: Oppilashuoltoprosessi systemisena palvelukokonaisuutena. [viitattu 2.1.2020]. Akateeminen väitöskirja. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Saatavissa: <https://lut-pub.lut.fi/bitstream/handle/10024/130367/Timo%20Suhola%20A4.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Suomen psykologiliitto. 2019. Mitä psykologi tekee? Saatavissa: https://www.psyli.fi/tieto/psykologeista/mita_psykologi_tekee

Suomen vanhempainliitto 2019. Toimivan yhteistyön rakennuspalikat. Saatavissa:

<https://vanhempainliitto.fi/opettajalle/toimivan-yhteistyon-rakennuspalikat/>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2010. Finlex. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L2P17>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2019. Mikä on kouluterveyskysely. Saatavissa:

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/kouluterveyskysely>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2019. Opiskeluhoito. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2019. Terveystieteen tutkimuskeskus. Saatavissa:

<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito/kouluterveydenhuolto/toimijat/terveydenhoitaja>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2017. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Saatavissa:

<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen tueksi/mika ohjaa toimintaa/lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma>

Terveystieteiden tutkimuskeskus. 2015. Yksilökohtainen opiskelijahoito. Saatavissa:

<https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/peruspalvelut/opiskeluhoito/yhteisöllinen-opiskeluhoito/yksilökohtainen-opiskeluhoito>

Tilastokeskus 2019. Käsitteet. Saatavissa: <http://www.stat.fi/meta/kas/oppilait.html>

Valteri. 2018. Oppilashuoltolaki uudistui – uudistetaanko käytännötkin? Opetushallitus.

Saatavissa: <https://www.valteri.fi/oppilashuoltolaki-uudistui-uudistetaanko-kaytannotkin/>